

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY I MIASTA NISKO na lata 2023 - 2027

-aktualizacja programu (2019-2022)

**Opracował:
mgr Dominik Komada**

Tarnobrzeg, luty – marzec 2023 r.

SPIS TREŚCI

1. Wprowadzenie	s. 4
1.1 Podstawa prawna opracowania.	s. 5
1.2 Uwarunkowania formalno – prawne oraz podział kompetencji w zakresie ochrony zabytków.	s. 9
1.3 Zabytki i ich ochrona w dokumentach programowych gminy.	s. 22
1.4 Zabytki i ich ochrona w krajowych i wojewódzkich dokumentach o charakterze pomocniczym	s. 35
2. Cele programu w świetle Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j.Dz. U. z 2022 r., poz. 840)	s. 51
3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Nisko.	s. 52
3.1 Zabytki nieruchome z wyszczególnieniem obiektów o najwyższym znaczeniu dla gminy Nisko	s. 52
3.1.1. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony	s. 53
3.1.2 Zabytki nieruchome gminy Nisko w gminnej ewidencji zabytków.	s. 59
3.1.3. Ogólna charakterystyka zasobu.	s. 59
3.2. Zabytki ruchome.	s. 94
3.3. Zabytki archeologiczne.	s. 96
3.4. Krajobraz kulturowy.	s. 98
4. Ocena stanu zachowania środowiska kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.	s. 99
5. Zadania.	s. 103
5.1. Rewaloryzacja układu urbanistycznego miasta Niska.	s. 104
5.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i układów ruralistycznych na obszarach wiejskich.	s. 107

- 5.3. Opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów charakterystycznych dla gminy i obszaru kulturowego, na którym lokalizowana jest gmina. s. 108
- 5.4. Opieka nad zabytkami ruchomymi. s. 111
- 5.5. Opieka wartości niematerialnych. s. 111
- 5.6. Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego. s. 112
 - 5.6.1. Rozwój turystyki i działania promocyjne. s. 112
 - 5.6.2. Działania edukacyjne. s. 113
- 6. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Nisko. s. 113
- 7. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami s. 114
- 8. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Nisko. s. 115
 - 8.1. Źródła krajowe s. 116
 - 8.2. Źródła zagraniczne w ramach funduszy strukturalnych s. 141
 - 8.3. Źródła zagraniczne pozaunijne s. 145

Załącznik Nr 1

- Wykaz zabytków architektury i budownictwa z terenu gminy Nisko. s. 151

Załącznik Nr 2

- Spis stanowisk archeologicznych na terenie gminy Nisko. s. 155

Załącznik Nr 3

- Spis stanowisk archeologicznych na terenie gminy Nisko, objętych rejestrem gminną ewidencją zabytków. s. 159

1. WPROWADZENIE

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych akt w planowania gminnego (powinien posłużyć do aktualizacji obowiązującego Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy i miasta Nisko – pkt. Środowisko kulturowe).

Przedmiotem programu jest gmina i miasto Nisko jako region administracyjny oraz miejsce lokalizacji zabytków objętych programem.

Głównym celem jest określenie zadań, jakie powinny być realizowane w zakresie będącym przedmiotem programu. Zadania te określone są dla wszystkich obiektów zabytkowych i całości problematyki nad zabytkami dla obszaru całej gminy. Program ma określić pewien stan idealny, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami – wskazywać zadania konieczne do wykonania, ale też sugerować sposoby ich realizacji.

Głównym założeniem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Program opieki nad zabytkami już z samej definicji w Ustawie jest dokumentem wymagającym cyklicznej aktualizacji, przy czym pierwszy opracowany na cztery lata (2008-2012) był kluczowym dla dalszych programów w tym zakresie, ponieważ oparty był na szerokim rozpoznaniu złożonej problematyki konserwatorskiej.

Kolejny program stanowiący kontynuację opracowanego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta Nisko na lata 2015-2018, przyjęty uchwałą nr XII/82/15 Rady Miejskiej w Nisku z dnia 18 września 2015 roku i opublikowanego w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego z 29 września 2015 roku, poz. 2759.

Następny program będący aktualizacją powyższego programu opracowany został na lata 2019-2022 i przyjęty został uchwałą nr XV/119/19 Rady Miejskiej w Nisku z dnia 25 września 2019 roku i opublikowanego w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego z 08 października 2019 roku, poz. 4733.

Obecnie opracowany Program Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta Nisko na lata 2023-2027, stanowi aktualizację programu opracowanego na lata 2019-2022.

1.1. Podstawa prawna opracowania.

Niniejsza aktualizacja programu powstała na mocy umowy nr OK.215.17.2023 z dnia 21 stycznia 2023 roku, zawartej pomiędzy Gminą i Miastem Nisko, reprezentowaną przez Pana mgr Zbigniewa Kotulę - Zastępcę Burmistrza Gminy i Miasta Nisko a Panem mgr Dominikiem Komadą z Tarnobrzega.

Podstawą prawną niniejszego opracowania jest art. 21 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 840.), w którym wprowadzony został obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami przez samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne w oparciu o ewidencję oraz wytyczne Narodowego Instytutu Dziedzictwa. W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą jest Gminna Ewidencja Zabytków. Na podstawie art. 87 ust.1 w/w ustawy Wójt Gminy sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.

Zasadnicze cele sporządzenia programu ujęte zostały w art. 87 ust 2 w/w Ustawy:

- 1) włączenie programów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Na podstawie art. 87 ust. 3-5 w/w ustawy Gminny program Opieki nad Zabytkami przyjmuje Rada Gminy po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, po czym program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Burmistrz Miasta / Wójt Gminy co 2 lata sporządza sprawozdanie, które jest zobligowany przedstawić Radzie Miasta/ Gminy.

Jednocześnie ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego ora z miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust.2 w/w ustawy)

Przy sporządzaniu programu wzięto pod uwagę następujące akty prawne:

- Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- ustawę z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 40)
- ustawę z dnia 27 kwietnia 2001 roku - Prawo ochrony środowiska (tj. Dz.U. z 2022 r. poz.2556)
- ustawę z dnia 16 października 1991 roku o ochronie przyrody (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.)
- ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 o gospodarce nieruchomościami (tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 344)
- ustawę z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz.U. z 2022 r. poz.503 z późn. zm.)
- ustawę z dnia 7 lipca 1994 roku - Prawo Budowlane (tj. Dz.U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.)

- ustawę z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 194)
- ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. z 2022 r. poz.1327 z późn. zm.)
- ustawę z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. z 2022 r. poz. 385)
- ustawę z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. z 2022 r. poz. 2393)
- ustawę z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. z 2020 poz. 164)
- ustawę z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tj. Dz. U. z 2023 r. poz. 70)

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- ✓ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 listopada 2020 roku (Dz. U. z 2021 r., poz. 56) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
- ✓ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 listopada 2020 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U.2021, poz. 81)
- ✓ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 września 2022 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2022 poz. 2053)

- ✓ dokumenty programowe gminy:
 - Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nisko, przyjęte przez Gminę uchwałą Rady Miasta Nisko Nr XXII/242/2000 z dnia 24 sierpnia 2000 roku
 - I zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nisko, przyjęta przez Gminę uchwałą Rady Miasta Nisko Nr XLIX/441/10 z dnia 4 października 2010 roku,
 - II zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nisko, przyjęta przez Gminę uchwałą Rady Miasta Nisko Nr LII/454/10 z dnia 10 listopada 2010 roku,
 - III zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nisko, przyjęta przez Gminę uchwałą Rady Miasta Nisko Nr XL/315/17 z dnia 26 października 2017 roku,
 - IV zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nisko, przyjęta przez Gminę uchwałą Rady Miasta Nisko Nr VIII/55/2019 z dnia 11 kwietnia 2019 roku,
 - V zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nisko, przyjęta przez Gminę uchwałą Rady Miasta Nisko Nr XXIX/243/2020 z dnia 9 grudnia 2020 roku,
 - VI zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nisko, przyjęta przez Gminę uchwałą Rady Miasta Nisko Nr LVII/465/22 z dnia 28 października 2022 roku.
 - Studium krajobrazu kulturowego Gminy Nisko z 2006 roku
 - Raport o stanie Gminy i Miasta Nisko za rok 2021, stanowiący załącznik do Zarządzenia Nr 86/2022 Burmistrza Gminy i Miasta Nisko z dnia 30. 05. 2022 roku.
 - Sprawozdanie z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta Nisko za lata 2020-2022, opracowane przez Urząd Gminy i Miasta Nisko w październiku 2022 roku.

–
oraz pozycje o charakterze pomocniczym:

- Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 roku,
- Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 oraz uzupełnienie Strategii na lata 2004 - 2020,
- Strategia Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2030, przyjęta przez Sejmik Województwa Podkarpackiego dnia 28 września 2020 roku,
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego - Perspektywa 2030, stanowiący załącznik do uchwały Nr LIX/930/19 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 27 sierpnia 2018 r.,
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2022 - 2025 (załącznik do Uchwały Nr LVI/972/22 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 grudnia 2022 r.),
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014 - 2020 , przyjęty przez Zarząd Województwa Podkarpackiego w dniu 15 grudnia 2009 roku w związku z decyzją nr C(2022)5736 Komisji Europejskiej z dnia 3 sierpnia 2022 roku.

1.2. Uwarunkowania formalno - prawne oraz podział kompetencji w zakresie ochrony zabytków.

► Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami zadeklarowana została jako obowiązek państwa i każdego obywatela w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.

W rozdziale I w art. 5 czytamy:

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.
oraz w art. 6:

- 1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*
- 2. Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.*

Natomiast w rozdziale II Konstytucji RP określającej wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela w art. 86 czytamy:

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

► **Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.**

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku (Dz. U. z 2022 r. poz. 840)

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza i polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku,
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto ustawa definiuje m. in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. Bez względu na stan zachowania ochronie i opiece podlegają:

1. Zabytki nieruchome będące w szczególności:
 - a/ krajobrazami kulturowymi,
 - b/ układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c/ dziełami architektury i budownictwa,
 - d/ dziełami budownictwa obronnego,
 - e/ obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f/ cmentarzami,
 - g/ parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h/ miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
2. Zabytki ruchome, będące w szczególności:
 - a/ dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b/ kolekcjami, stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c/ numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d/ wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i urządzeniami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e/ materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy

z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),

f/ instrumentami muzycznymi,

g/ wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h/ przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3. Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

a/ pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b/ cmentarzyskami,

c/ kurhanami,

d/ reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej

(art. 6. 1)

Ponadto ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6.2).

Ustawa określa także sposób i formy ochrony zabytków. Są nimi:

1. wpis do rejestru zabytków,

2. uznanie za Pomnik Historii,

3. utworzenie parku kulturowego,

4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 16 ustawy:

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.

3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.

5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin) na terenie których ten park ma być utworzony.

6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 18:

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji...studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (...).

2. W ... planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1/ uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,

2/ określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do najlepszego stanu,

3/ ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniając opiekę nad zabytkami.

W myśl art. 19:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1/ zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,

2/ innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,

3/ parków kulturowych.

2. W przypadku, gdy gmina posiada program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w Studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W Studium i planie, o którym mowa w ust. 1 ustala się w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej, obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20 stanowi, że projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W art. 21 zapisano, że ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Według art. 22 ust.4 wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy m. in.:

- ✓ sporządzenie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87),
- ✓ sporządzenie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, opracowanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 roku,

Szczegółowo określone obowiązki gminy w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których gmina jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72 ww. ustawy.

Wzmiankowany wyżej art. 87 ustawy określa obowiązek gminy dotyczący sporządzenia i uchwalenia gminnego programu opieki nad zabytkami:

- ✓ program powinien być opracowany na okres 4 lat,
- ✓ program służy celom określonym w ustawie (wymienionym w rozdz. 2 niniejszego opracowania),

- ✓ program ogłoszony jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- ✓ z realizacji programu wójt, burmistrz, prezydent miasta sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

► Ustawa o samorządzie gminnym.

Ustawa o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 40) określa zadania własne gminy. W tym także te, które wprost lub pośrednio odnoszą się do ochrony zabytków. Należą do nich zadania obejmujące m. in. następujące kwestie:

- ✓ ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej,
- ✓ gminnych mostów, dróg, ulic, placów oraz organizacji ruchu drogowego,
- ✓ kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- ✓ kultury fizycznej i turystyki,
- ✓ zieleni gminnej i zadrzewień,
- ✓ cmentarzy gminnych,
- ✓ utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych,
- ✓ promocji gminy.

► Ustawa z planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Ustawa z planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 roku (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 503). Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić m. in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10 ust.1 pkt 4),
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10 ust. 2 pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15 ust. 2 pkt 3),

- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15 ust. 2 pkt 4),

- określa się w zależności od potrzeb granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15 ust. 3 pkt 6).

Wymagania koncepcji ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39 ust. 3 pkt 2, art. 47 ust. 2 pkt 2). Projekt planu wymaga uzgodnienia z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków.

► Ustawa - Prawo budowlane

Ustawa - Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r. (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.) nie narusza przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2 ust. 2 pkt 3).

W art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na

odstąpienie od przepisów techniczno - budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9 ust. 3 pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt 2, oraz w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami.

W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia - wnosi sprzeciw, w drodze decyzji.

Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;

2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów;

3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii - w przypadku budowy gazociągów o zasięgu krajowym.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 39 ust. 2).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ administracji architektoniczno - budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których należy uzyskać pozwolenie budowlane, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m. in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

► **Ustawa . o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie**

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 z późn. zm.) określa , iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4 ust. 1 pkt. 16).

Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

► Prawo ochrony środowiska.

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 z późn. zm.) przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

W art. 400 a pkt 26 ustawa wskazuje, że finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje: *działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków i ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.*

► Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.)

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2 ust. 2 pkt. 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6 ust. 1 pkt. 3 park krajobrazowy.

Zgodnie z art. 16, ust. 1: park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Zarówno ustanowienie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16 ust. 3 ust. 5).

W art. 83 a czytamy, że *zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz lub prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.*

► **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 344)

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13 ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 67). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę (art. 68 ust. 3).

Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73 ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84 ust. 4).

► **Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 70 z późn. zm.).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt. 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

► **Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194)

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2), jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385).
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r. poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 listopada 2020 roku (Dz. U. z 2021 r. poz. 56.) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów.

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 listopada 2020 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021, poz. 81).

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 września 2022 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2022 poz. 2053)

1. 3. Zabytki i ich ochrona w dokumentach programowych gminy.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy i miasta Nisko zostało uchwalone przez Radę Miejską w Nisku 24 sierpnia 2000 roku (Nr XXII/242/2000) z późniejszymi sześcioma zmianami, określa politykę przestrzenną gminy i stanowi dokument, w oparciu, o który koordynowane są działania związane z zagospodarowaniem terenów na obszarze gminy.

W części I Studium (uwarunkowania rozwoju przestrzennego gminy i miasta Nisko) w podrozdziale (Uwarunkowania środowiska kulturowego) przedstawiono rys historyczny osadnictwa na terenie gminy, wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz obiekty zasługujące na ochronę konserwatorską. Wykaz powstał w oparciu o Ustawę z dnia 15 lutego 1962 roku o ochronie dóbr kultury. Jest on niepełny, w wykazie figurują wyłącznie 3 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru. Brak jest natomiast stanowisk archeologicznych figurujących w ewidencji konserwatorskiej. Podobnie przedstawia się sprawa z zabytkami architektury i budownictwa. Tak, więc zapisy Studium w tej kwestii wymagają natychmiastowej aktualizacji.

W pkt. 13 I części Studium - Diagnoza stanu i uwarunkowania dotyczące terenu objętego II zmianą Studium przyjętą Uchwałą nr LII/454/10 Rady Miejskiej w Nisku z dnia 10.11.2010 roku w sprawie ochrony dziedzictwa kulturowego zapisano:

Na terenie objętym zmianą znajdują się następujące obiekty zabytkowe:

- 1) kamienno – ceramiczna figura kultowa Serca Pana Jezusa z 1907 roku usytuowana na działce nr ewid. 1733/3 położonej w bezpośrednim sąsiedztwie pasa drogowego ul. Sandomierskiej – ujęta w gminnej ewidencji zabytków,
- 2) budynek dawnego browaru z początku XX w. murowany, przykryty dachem stromym, usytuowany na działce nr ewid. 1739/1, użytkowany obecnie jako usługi wielobranżowe – ujęty w gminnej ewidencji zabytków,
- 3) budynek stolarni z początku XX w, murowany, przykryty dachem stromym, usytuowany na działce nr ewid. 1751/10, użytkowany obecnie jako usługi i handel – ujęty w gminnej ewidencji zabytków.

Ponadto w bezpośrednim sąsiedztwie przedmiotowego terenu znajdują się:

1) dawna cegielnia z suszarnią wpisana do rejestru zabytków pod numerem rejestru 257/A decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znak KL.VI-5340/62/81 z dnia 8 kwietnia 1981 roku,

2) Park Miejski w Nisku wraz ze strefami ochrony konserwatorskiej wpisany do rejestru zabytków pod numerem 144/A decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znak: KL.VI-5340/71/86 z dnia 27 maja 1986 r., na terenie którego znajdują się cztery pomniki przyrody.

W pkt. 14 I części Studium - Diagnoza stanu i uwarunkowania dotyczące terenu objętego III zmianą Studium przyjętą Uchwałą nr XL/315/17 Rady Miejskiej w Nisku z dnia 26.10.2017 roku w sprawie ochrony dziedzictwa kulturowego zapisano , że teren objęty zmianą Studium nie jest objęty ochroną konserwatorską i nie występują na nim stanowiska archeologiczne.

W pkt. 15 I części Studium - Diagnoza stanu i uwarunkowania dotyczące terenu objętego IV zmianą Studium przyjętą Uchwałą nr VIII/55/19 Rady Miejskiej w Nisku z dnia 11. 04. 2019 roku zapisano, że dotychczasowe przeznaczenie terenu nie ulega zmianie (zalew Podwolina). Zatem IV zmiana nie ma wpływu na stan dziedzictwa kulturowego.

W pkt. 16 I części Studium - Diagnoza stanu i uwarunkowania dotyczące terenu objętego V zmianą Studium przyjętą Uchwałą nr XXIX/243/20 Rady Miejskiej w Nisku z dnia 09. 12. 2020 roku zapisano:

Na obszarach objętych zmianą nie występują udokumentowane stanowiska archeologiczne.

Na terenie cmentarza w Nisku znajduje się obiekt zabytkowy wpisany do wojewódzkiego rejestru zabytków pod nr rej.: 417/A z 18.10.1989r. obejmujący cmentarz wojenny z I wojny światowej.

Na terenie cmentarza w Zarzeczcu ochroną objęta jest najstarsza część cmentarza, która jest wpisana do wojewódzkiego rejestru zabytków pod nr rej.: 353/A z 14.06.1988r. oraz drewniana kaplica wpisana do gminnej ewidencji zabytków.

W pkt. 17 I części Studium - Diagnoza stanu i uwarunkowania dotyczące terenu objętego VI zmianą Studium przyjętą Uchwałą nr LVII/465/22 Rady Miejskiej w Nisku z dnia 28. 10. 2022 roku zapisano że:

Tereny przedmiotowego obszaru nie są objęte ochroną konserwatorską ani też nie przylegają do terenu objętego ochroną konserwatorską. W granicach obszaru nie występują udokumentowane stanowiska archeologiczne ani dobra kultury współczesnej.

W części II Studium (Polityka rozwoju i kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Nisko) w podrozdziale Polityka i kierunki rozwoju w zakresie ochrony dóbr kultury określono generalne ustalenia w zakresie ochrony dóbr kultury:

- * objęcie stałą ochroną obiektów wpisanych do rejestru zabytków i jedno - czesne wnioskowanie o poszerzenie listy o obiekty figurujące w pkt. 2.1 Studium,
- * przywracanie wartości (rewaloryzacja obiektów i zespołów zabytkowych) i właściwe wykorzystanie w sposób nie kolidujący z ich charakterem,
- * zachowanie naturalnego otoczenia zarówno układów urbanistycznych i zieleni towarzyszącej, szczególnie zespołów parkowych,
- * w ramach planów miejscowych tworzenie nowych wartości podnoszących estetykę krajobrazu kulturowego (dbałość o wprowadzenie estetycznych form architektonicznych i zachowanie harmonii z otoczeniem przyrodniczym),
- * przestrzeganie zasad ochrony stanowisk archeologicznych, zgodnie z wy - tycznymi konserwatorskimi warunkującymi inwestowanie w rejonie ich występowania,
- * konieczność opracowania Studium wartości kulturowych dla miejscowości historycznych tj. dla Niska - Śródmieście, osiedla Malce oraz wsi Zarzecze, Raławice i Nowosielec.

Uchwałą Nr XLIX/441/10 z dnia 4 października 2010 roku Rada Miejska w Nisku zatwierdziła **I zmianę Studium uwarunkowań i kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nisko**. W części IV *Polityka rozwoju i kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy* w punkcie 2 *Polityka i kierunki rozwoju w zakresie ochrony dóbr kultury* w celu ochrony wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu przed utratą oraz

niepożądanymi przekształceniami wyznaczono na terenie gminy następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

A – strefa pełnej ochrony konserwatorskiej

B – strefa ochrony zachowanych elementów zabytkowych

E – strefa ochrony ekspozycji

K – strefa ochrony krajobrazu

Ochroną konserwatorską obejmuje się także obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków, tereny z punktami widokowymi, układy ruralistyczne, a także stanowiska archeologiczne. Ponadto określa się zasady postępowania wobec zabudowy dysharmonizującej z otoczeniem.

Utrzymanie obiektów zabytkowych w należytym stanie wynika z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 roku (tekst jednolity Dz. U. z 2022 r., poz. 840).

Strefa „A” – pełnej ochrony konserwatorskiej

Strefa ta obejmuje obszary szczególnie wartościowe pod względem historycznym, o dobrze zachowanej, jednorodnej strukturze układu przestrzennego i związanego z nim integralnie terenu i krajobrazu wraz z obiektami zabytkowymi.

Dominujące w nim elementy kompozycji przestrzennej obrazują czytelnie pochodzenie zespołu zarówno pod względem rozplanowania jak i zabudowy.

W tej strefie zakłada się bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich, które winny zmierzać do możliwie najpełniejszej rewaloryzacji historycznego założenia.

Strefę „A” na obszarze gminy Nisko ustala się dla następujących terenów:

A – 1 obejmuje teren zespołu kościoła parafialnego p. w. Św. Józefa w Nisku

Remonty, rozbudowa obiektów zabytkowych jak i realizacja nowej zabudowy wymaga uzgodnienia ze służbą konserwatorską. Uzgodnieniom z konserwatorem zabytków podlegają również wszelkie prace ziemne, w czasie których należy

zapewnić nadzór archeologiczny. Ochronie podlega również istniejący w zespole starodrzew.

A - 2 obejmuje teren zespołu kościoła parafialnego p. w. Św. Stanisława BM w Raławicach

Remonty, rozbudowa obiektów zabytkowych jak i realizacja nowej zabudowy wymaga uzgodnienia ze służbą konserwatorską. Uzgodnieniom z konserwatorem zabytków podlegają również wszelkie prace ziemne, w czasie których należy zapewnić nadzór archeologiczny. Ochronie podlega również istniejący w zespole starodrzew. Wymóg ten dotyczy również budynku nowego kościoła.

A - 3 obejmuje teren zespołu kościoła parafialnego p. w. MB Śnieżnej w Zarzeczcu

Remonty, rozbudowa obiektów zabytkowych jak i realizacja nowej zabudowy wymaga uzgodnienia ze służbą konserwatorską. Uzgodnieniom z konserwatorem zabytków podlegają również wszelkie prace ziemne, w czasie których należy zapewnić nadzór archeologiczny. Ochronie podlega również istniejący w zespole starodrzew. Wymóg ten dotyczy również budynku nowego kościoła i plebani.

A - 4 obejmuje teren kościoła parafialnego p. w. MB Królowej Polski w Nisku - Malcach

Remonty, rozbudowa obiektów zabytkowych jak i realizacja nowej zabudowy wymaga uzgodnienia ze służbą konserwatorską. Uzgodnieniom z konserwatorem zabytków podlegają również wszelkie prace ziemne, w czasie których należy zapewnić nadzór archeologiczny. Ochronie podlega również istniejący w zespole starodrzew.

A - 5 obejmuje teren zespołu podworskiego w Raławicach - Waldekówce

Ochronie podlega zabytkowe założenie parkowe wraz z budynkiem dawnego spichlerza. Remonty, rozbudowa obiektów zabytkowych jak i realizacja nowej zabudowy wymaga uzgodnienia ze służbą konserwatorską. Uzgodnieniom z konserwatorem zabytków podlegają również wszelkie prace ziemne, w czasie których należy zapewnić nadzór archeologiczny. Ochronie podlega również istniejący w zespole starodrzew.

A - 6 obejmuje teren zespołu podworskiego w Zarzeczcu

Remonty, rozbudowa obiektów zabytkowych jak i realizacja nowej zabudowy wymaga uzgodnienia ze służbą konserwatorską. Uzgodnieniom z konserwatorem zabytków podlegają również wszelkie prace ziemne, w czasie których należy zapewnić nadzór archeologiczny. Ochronie podlega również istniejący w zespole starodrzew.

Strefa „B” ochrony zachowanych elementów zabytkowych

Strefa ta obejmuje tereny usytuowane w sąsiedztwie najcenniejszych części układu przestrzennego o zachowanym historycznym rozplanowaniu, z zabudową o wartościach kulturowych, która częściowo uległa likwidacji lub zniekształceniu a znajdujące się na tym terenie obiekty współczesne nadają mu zróżnicowany charakter. W strefie tej obowiązuje wymóg zachowania istniejących elementów o wartościach kulturowych i dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji.

B - 1 obejmuje układ urbanistyczny Miasta Niska wraz z historyczną zabudową i zachowanym podziałem działek

Ochronie konserwatorskiej podlega zachowane położenie planistyczne miasta: istniejące place, drogi, teren zespołu pałacowo - parkowego, zespół koszar wojskowych, drewniana i murowana zabudowa, założenie gospodarczo - przemysłowe, wglądy na główne dominanty miejscowości (d. park pałacowy, kościół parafialny).

Obiekty zabytkowe oraz posiadające tradycyjny charakter winny być remontowane w uzgodnieniu ze służbą konserwatorską. Należy zachować ich skalę, bryłę charakterystyczną dla miasta (tj. wysokość obiektów, kształt dachów) oraz posiadany skromny detal architektoniczny.

Nowe obiekty mogą być lokalizowane na niezabudowanych działkach z koniecznością zachowania historycznej linii zabudowy. Wskazana jest stopniowa wymiana pokryć dachowych na dachówkę ceramiczną lub materiał ją imitujący

fakturą i kolorem. Takie pokrycie należy stosować obligatoryjnie na obiektach nowowznoszonych.

Na obszarze strefy wszelkie prace remontowo – budowlane i roboty ziemne muszą być uzgadniane ze służbą konserwatorską.

B – 2 obejmuje układ ruralistyczny wsi Raclawice wraz z historyczną zabudową i zachowaniem podziału działek

Ochronie konserwatorskiej podlega założenie planistyczne wsi: istniejące drogi, cmentarz parafialny, zespół kościoła parafialnego oraz posiadające tradycyjny charakter zabudowa (murowana i drewniana), wglądy na dominanty miejscowości (kościół parafialny).

Obiekty zabytkowe oraz posiadające tradycyjny charakter winny być remontowane w uzgodnieniu ze służbą konserwatorską. Należy zachować ich skalę i bryłę charakterystyczną dla wsi (tj. wysokość obiektów i kształt dachów) oraz posiadany skromny detal architektoniczny. Nowe obiekty mogą być lokalizowane na niezabudowanych działkach z koniecznością zachowania historycznej linii zabudowy. Wskazana jest stopniowa wymiana pokryć dachowych na dachówkę ceramiczną lub materiał ją imitujący fakturą i kolorem. Takie pokrycie należy stosować obligatoryjnie na obiektach.

Ochronie konserwatorskiej podlega również istniejące ukształtowanie terenu, które należy zachować.

Strefa „E” ochrony ekspozycji obiektów zabytkowych

Strefa ta obejmuje tereny stanowiące zabezpieczenia właściwego eksponowania zespołów i obiektów zabytkowych. Ochrona konserwatorska w tej strefie polega przede wszystkim na zakazie wznoszenia budynków kubaturowych mogących zniekształcić ekspozycję zespołów zabytkowych.

E – 1 obejmuje teren na lewym brzegu Sanu (od strony Niska) od mostu na rzece San w kierunku wschodnim ok. 300 m, będący naturalnym przedpołem widokowym na terenie dawnego zespołu dworsko – parkowego w Zarzeczcu

Teren ten jest naturalnie związany z obszarem dawnego założenia dworsko - parkowego i stanowi podstawę ekspozycji całego założenia od południa, wschodu i zachodu. Na ten teren nie należy wprowadzać nowej zabudowy.

E - 2 obejmuje teren d. starorzecza rzeki San, stanowiący odstawę ekspozycji na zespół dworsko - parkowy w Raclawicach - Waldekówce

Teren ten jest naturalnie związany z obszarem założenia dworsko - parkowego i stanowi podstawę ekspozycji założenia od pn. wsch. dworsko - parkowego i stanowi podstawę ekspozycji założenia od pn., wsch. i południa. Na teren ten nie należy wprowadzać nowej zabudowy.

E - 3 obejmuje teren od wsch. od drogi Rzeszów - Lublin do ul. Rudnickiej stanowiącej podstawę ekspozycji na zabudowę wsi Raclawice

Teren ten stanowi naturalne przedpole widokowe na historyczne założenie wsi Raclawice. Stanowi też podstawę ekspozycji na współczesny murowany a dawnej drewniany kościół parafialny oraz ekspozycję całego założenia planistycznego wsi od strony wschodniej. Na teren nie należy wprowadzać nowej zabudowy.

E - 4 obejmuje teren na skraju trasy nadzalewowej rzeki San od strony Zarzecza, od przystanku kolejowego Kłyżów na zachodzie do drogi Lublin - Rzeszów na wschodzie

Teren ten jest naturalnie związany z historycznym układem urbanistycznym Miasta Niska i stanowi podstawę ekspozycji miasta Niska od północy. Na teren ten nie należy wprowadzać nowej zabudowy, celem zachowania prawidłowej ekspozycji sylwety miasta.

Strefa „K” ochrony krajobrazu kulturowego

Strefa ta obejmuje obszary bezpośrednio związane z układem historycznym, znajdujące się w jego otoczeniu, często z interesującą przyrodą. Działalność

konserwatorska w tej strefie winna zmierzać do zachowania bądź częściowego odtworzenia elementów krajobrazu urządzonego.

Dla obszarów gminy wyznaczono strefy „K” obejmujące tereny krajobrazu naturalnego związanego integralnie z układem urbanistycznym. Zabrania się lokalizacji na obszarze strefy obiektów o dużej kubaturze, funkcji szkodliwej dla środowiska i dysharmonizujących z tradycyjną zabudową i naturalnym otoczeniem.

Nowa zabudowa winna być lokalizowana na historycznie zagospodarowanym terenie, zgodnie z wytycznymi dla ochrony układów ruralistycznych. Należy zachować naturalną rzeźbę terenu, z płynącymi ciekami wodnymi, zadrzewieniem itp. Zaleca się zachowanie bez zabudowy naturalnych kompleksów łąk i terenów podmokłych.

Wyznacza się następujące tereny objęte ochroną krajobrazu kulturowego:

K - 1 obejmuje teren historycznego układu urbanistycznego miasta Niska wraz z naturalnym przedpołem od strony rzeki San, z zachowaną historyczną zabudową, naturalnym zadrzewieniem, ciekami i oczkami wodnymi.

Zapisy zawarte w I Zmianie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego znalazły swoje odzwierciedlenie w przyjętym w 2015 roku Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego Centrum w Nisku.

Opracowane w 2006 roku **Studium wartości kulturowych Gminy Nisko** podjęło próbę szczegółowego rozpoznania i oceny stanu zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Nisko. W w/w Studium zawarte są szczegółowe wytyczne konserwatorskie dotyczące obszarów i obiektów zabytkowych a także określone strefy ochrony konserwatorskich układów urbanistycznych i ruralistycznych Gminy Nisko.

Dokumentacja ta wykorzystywana została do innych opracowań planistycznych i studialnych podejmujących problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Nisko, a mianowicie zmian Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nisko oraz Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nisko.

Raport o stanie Gminy i Miasta Nisko za rok 2021 w punkcie 5.5 omawia Program Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta Nisko na lata 2019-2022. W podpunkcie 5.5.1 wymienia zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, zaś w podpunkcie 5.5.2 omawia Gminną Ewidencję Zabytków.

Kolejnym dokumentem jest **Sprawozdanie z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta Nisko za lata 2020-2022**. Z powyższego dowiadujemy się, że w ramach realizacji zadań z zakresu ochrony zabytków Samorząd Gminy przeprowadził następujące działania:

1. dla zabytku NCK ul. Kościuszki wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr rejestru A-1401 z dnia 23 maja 2016 roku) wykonano projekt budowlany i uzyskano decyzję o pozwoleniu na budowę Starosty Nizańskiego, na rozbudowę i przebudowę budynku użyteczności publicznej -NCK wraz z realizacją miejsc postojowych i budową 2-ch zjazdów z ul. Kilińskiego. Inwestycja zakończona w 2019 roku.

2. dla zabytku Oficyna Pałacowa (obecnie biblioteka i USC) wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr rejestru A-1286 z dnia 29 października 2014 roku) wykonano projekt budowlany i uzyskano decyzję o pozwoleniu na budowę Starosty Nizańskiego N-29/2016 z dnia 5 kwietnia 2016r. na przebudowę budynku Oficyny Pałacowej. Inwestycja zakończona w 2019 roku.

3. dla budynku byłego biurowca Zakładów Drzewnych w Nisku ul. Sandomierska -opracowano dokumentację projektową uzyskano pozwolenie na budowę od Starosty Nizańskiego. Inwestycja zakończona w 2020 roku

4. dla zabytku Park Miejski w Nisku wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr rejestru 144-A z dnia 27 maja 1986 roku)- wykonano opracowanie pn. „Inwentaryzacja dendrologiczna drzewostanu w Parku Miejskim w Nisku” Dokonano wycinki sanitarnej drzewostanu zniszczonego i zagrażającego bezpieczeństwu oraz dokonano nasadzeń nowego drzewostanu. Inwestycja zakończona w 2021 roku. Jednakże do czerwca 2023r. potrwać prace związane z pielęgnacją nowych nasadzeń.

5. podjęto działania dla obiektów grobownictwa wojennego (rejestr zabytków) :
- cmentarz wojenny z I wojny światowej w Nisku -nr rejestru 417/A
 - cmentarz parafialny rzymsko-katolicki w Raclawicach- nr rejestru 383/A,
 - cmentarz wojenny z I wojny światowej w Zarzeczcu- Podborek -nr rejestru 334/A

Na wszystkie w/w obiekty Gmina opracowała projekty renowacji obiektów: na cmentarz w Zarzeczcu (2020 r.), cmentarze w Nisku i w Raclawicach (2022 r.).

W 2022r. na cmentarzu wojennym w Zarzeczcu wykonano ogrodzenie, obecnie trwają prace remontowe i renowacyjne 3 grobów na cmentarzu w Nisku, 6 grobów na terenie cmentarza w Raclawicach.

Ochrona zabytków w dokumentach planistycznych:

Uchwalono V zmianę studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy i Miasta Nisko (uchwała Nr XXIX/243/2020 Rady Miejskiej w Nisku z 9.12.2020 r.) dotyczącą rozbudowy cmentarza w Nisku i Zarzeczcu, w ramach których występują części zabytkowe cmentarzy.

Uchwałami z dnia 17 marca 2021r przystąpiono do sporządzenia mpzp dla rozbudowy cmentarzy w Nisku i Zarzeczcu-procedura planistyczna jest na ukończeniu.

W w/w dokumentach planistycznych uwzględniono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Na terenach ustalonych stref ochrony konserwatorskiej tut. organ w procedurze wydawania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu uzyskuje każdorazowo uzgodnienie służb ochrony konserwatorskiej.

Turystyka, kultura i promocja dziedzictwa kulturowego:

W ramach promocji gminy i jej zasobów turystyczno- kulturowych zostały wydane opracowania:

- pn. „ Towarzystwo szkoły ludowej w Nisku i Powiecie Nizańskim” E.Krzyżek-2020r.
- pn. „Resseguierowie w Nisku. Mity i Fakty”-E.Krzyżek, J.Ogiński-2021r.

-pn. „Zarys dziejów sokolnictwa nizańskiego” K.Kutyła-2021r.

Przez obszar Gminy przebiegają zrealizowane w ramach zadania Wschodni Szlak Rowerowy -Green Velo- (2015r.) ścieżki rowerowe w msc. Zarzecze.

Do ważniejszych przedsięwzięć wpisanych na stałe w kalendarz imprez kulturalnych Nizańskiego Centrum Kultury „Sokół” zaliczyć należy:

- Nizański Festiwal Kultury Łowieckiej,*
- Festiwal „W krainie baśniowej piosenki”,*
- Przegląd Zespołów Tańca Sportowego „Zapasy Taneczne”,*
- Majówkę Teatralną,*
- Koncerty z cyklu „Koncep.t”,*
- Imprezy na powitanie i pożegnanie lata nad Zalewem Podwolina,*
- Premiery sztuk teatralnych Teatru „Kontynuacja”,*
- Koncert Kapel Ludowych „Na straży tradycji”,*
- Przegląd Sztuki Dziecięcej i Młodzieżowej „Szkatuła”,*
- Dzień Dziecka,*
- Koncerty z okazji Dnia Edukacji Narodowej,*
- Obchody świąt narodowych i akcje patriotyczne,*
- Konkurs plastyczny na najciekawszą szopkę bożonarodzeniową.*

Ważnym elementem działalności NCK „Sokół” są zajęcia stałe organizowane w ramach kół zainteresowań. Na szczególną uwagę zasługuje „Studium wokalne”, teatr „Kontynuacja” oraz zespoły tańca nowoczesnego: Grupa Reprezentacyjna Fuks , Mini Fuks II, Mini Fuks III, Mini Fuks IV, Mini Fuks V, Grupa Dziecięca I, Grupa Dziecięca II oraz Fuks Maluchy. Członkowie skupieni w ww. formach zajęć współtworzą bogate w środki artystyczne widowiska i musicale wystawiane dla społeczności nizańskiej i odbiorców z zewnątrz.

Do najważniejszych widowisk zrealizowanych w latach 2020 – 2022 należą:

- Musical „Bajkowa Nibylandia” (2020 r.),*
- Musical „Powrót Alicji do Krainy Czarów” (2021 r.),*

- Musical „Uwierz w świętego Mikołaja” (2021 r.),
- Musical „Nudny dzień Matyldy” (2022 r.),
- Widowisko „Pocztówka z dawnych lat” (2022 r.).

Dużą rolę w działalności NCK „Sokół” odgrywa również Kino „Sokół”, które wyświetla głównie premiery filmowe w najwyższej jakości obrazu. Kino obok stałych seansów urządza seanse dla grup zorganizowanych, a w sezonie letnim projekcje plenerowe. Kino „Sokół” posiada 188 miejsc na widowni, rocznie organizuje ok. 500 seansów.

W 2018 r. do struktur Nizańskiego Centrum Kultury „Sokół” weszło Nizańskie Centrum Historii i Tradycji. To placówka kulturalno – edukacyjna, która pełni funkcję miejskiego muzeum, galerii sztuki, miejsca, w którym odkrywa się historię i pielęgnuje pamięć o wydarzeniach z przeszłości, ważnych dla miasta i jego okolic. Istotnym elementem funkcjonowania NCHiT jest działalność edukacyjna. Można w nim zwiedzać ekspozycje stałe i wystawy czasowe, skorzystać z lekcji muzealnych, wziąć udział w spotkaniach z ciekawymi ludźmi oraz akcjach kulturalnych. Funkcjonuje w nim punkt informacyjno – promocyjny dla osób odwiedzających Nisko, w którym można się zapoznać z historią, zabytkami i dostępnymi atrakcjami miejskimi. Wśród edukacyjnych propozycji NCHiT dla przedszkoli, szkół oraz osób indywidualnych, wyróżnić można lekcje i warsztaty towarzyszące zwiedzaniu wystaw stałych i czasowych, projekcje filmów edukacyjnych, prezentacje multimedialne, spacer „śladami historii”.

Na szczególną uwagę zasługują wystawy stałe:

- „Jest takie miejsce... Nisko. Osada, wieś królewska, dobra kameralne, powiat, miasto”,
- „Miasto w kostce”,
- Salon Jana Marii Gisgesa,

oraz mural „W drodze po cud. 1918-1920” wraz z animacją w rzeczywistości rozszerzonej, dostępny w bezpośrednim sąsiedztwie budynku NCHiT.

Specjalnością placówki stały się prelekcje i wykłady o tematyce historycznej. Na szczególną uwagę zasługują wykłady zebrane w cykle tematyczne. Do tej pory udało się zrealizować cykle „Srebrny wiek Rzeczypospolitej”, „Wieki niezupętnie ciemne” oraz „Małą akademię tradycji”.

Budynek przy ul. Kościuszki 9 (NCK „Sokół”) oraz budynek przy ul. Kościuszki 1 (NCHiT) posiadają znak informacyjny „Zabytek chroniony prawem”, którym wyróżnia się zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.

W gminie działa także Zespół Pieśni i Tańca "Racławice", reaktywowany 20.02.1986 r., który od 1996 r. działa przy Katolickim Domu Kultury "ARKA" im. Św. Jadwigi Królowej w Racławicach.

1. 4. Zabytki i ich ochrona w krajowych i wojewódzkich dokumentach o charakterze pomocniczym.

Dokumentem pomocniczym o fundamentalnym znaczeniu kwestii ochrony zabytków w Polsce jest **Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022**, zwany dalej „Programem 2019 - 2022”, przyjęty przez Radę Ministrów uchwałą nr 82 w dniu 13 sierpnia 2019 roku (M.P. z 2019 r. poz. 808). Jest on w związku z art. 86 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

Program 2019-2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Ochrona dziedzictwa narodowego stanowi jedno z podstawowych zadań Rzeczypospolitej Polskiej, określonych w art. 5 Konstytucji, obok ochrony niepodległości i nienaruszalności terytorialnej, zapewnienia wolności i praw człowieka i obywatela, bezpieczeństwa obywateli i ochrony środowiska. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, jako jeden z najważniejszych elementów tego

dziedzictwa, realizowane są przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej w powiązaniu z kontekstem polityki społeczno-gospodarczej, ale stanowią również cel sam w sobie, którego wartość wykracza poza kategorie czysto ekonomiczne.

Główny cel Programu 2019-2022 sformułowany został w oparciu o wnioski płynące z realizacji i ewaluacji Programu 2014-2017, a także zmianę systemu ochrony zabytków wprowadzonego ustawą z dnia 22 czerwca 2017 roku o zmianie ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw.

Głównym celem Programu jest *Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami*, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania tj.:

- ✓ Cel szczegółowy 1 - Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- ✓ Cel szczegółowy 2 - Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami,
- ✓ Cel szczegółowy 3 - Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach celu szczegółowego 1 wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

W ramach celu szczegółowego 2 wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

W ramach celu szczegółowego 3 wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;

- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;

- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;

- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno - przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013** (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „**Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020**” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest **Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”** oraz **Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2010**. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

- Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- ◆ Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków,
- ◆ Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- ◆ Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

- Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

- ◆ Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- ◆ Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia gminnego Programu Opieki nad Zabytkami **Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”**.

Priorytet I tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Zarzecze – mapa z 1938 r. , skala 1: 25 000, WIG Warszawa

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą 104 Rady Ministrów w dniu 18 czerwca 2013 r. jako jedna z dziewięciu tzw. Strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazani w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno -gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „*Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego*”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „*Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej*”. Wytyczone w nim kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości u uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju przyjęta przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 roku jest kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średni i długofalowej polityki gospodarczej kraju.

W rozdziale VII. Opis głównych obszarów koncentracji działań wśród projektów strategicznych wymieniona została: *digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej czyli kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audio-wizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczenia najcenniejszych zasobów kultury.*

Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030 przyjęta przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą Nr XXVII/458/20 w dniu 28 września 2020 roku w części VI *Obszary tematyczne, priorytety, kierunki działań* punkcie 2 *Kapitał ludzki i społeczny* podpunkcie 2.3 *Kultura i dziedzictwo kulturowe* stwierdzono, w zakresie:

- **Tworzenia warunków dla upowszechniania kultury, rozwijania form działalności kulturalnej i interpretacji dziedzictwa wraz ze zwiększeniem kompetencji kulturowych mieszkańców, że:**

Kultura jest bardzo ważnym aspektem życia, kreującym postawy społeczne, normy estetyczne, moralne i etyczne wartości. Priorytetowe są działania kreujące markę kulturową województwa w oparciu o potencjał instytucjonalny, wydarzenia o randze regionalnej i ponadregionalnej oraz promocji obiektów zabytkowych. Bogata baza zasobów dziedzictwa umożliwi tworzenie innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych, wzrost kompetencji kulturowych oraz artystycznych mieszkańców regionu, a także będzie miała wpływ na poprawę dostępności do ofert tego obszaru. Stworzenie atrakcyjnego wizerunku naszego województwa (tak w kraju, jak i poza jego granicami) będzie opierać się na produktach, które będą innowacyjne i unikalne, a także konkurencyjne w przestrzeni publicznej, tj. Portal Muzeum Dziedzictwa Kresów Dawnej Rzeczypospolitej czy Podkarpacki Szlak Filmowy. Podejmowanie działań edukacyjnych wśród mieszkańców przyczyni się do wzrostu tożsamości regionalnej i lokalnej.

Zakładane działania:

- *monitorowanie inicjatyw oraz prowadzenie badań w obszarze kultury we współpracy z przedstawicielami sektora kultury, edukacji i instytucjami naukowo-badawczymi;*
- *tworzenie bogatej oferty kulturalnej wraz z poprawą jej dostępności oraz inicjowanie działań na rzecz zwiększenia uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych i budowy więzi lokalnych;*
- *stwarzanie warunków sprzyjających wzrostowi kompetencji kulturowych oraz artystycznych mieszkańców regionu, m.in. poprzez rozwój edukacji kulturowej;*
- *wsparcie twórców oraz stymulowanie rozwoju kultury poprzez programy stypendialne, konkursy tematyczne i nagrody;*
- *promocja regionu oraz popularyzacja jego kultury poprzez rozwój turystyki kulturowej;*

- *popularyzacja kultury i dziedzictwa kulturowego, w tym dziedzictwa przemysłowego i technicznego oraz niematerialnego, jako elementu umacniania tożsamości regionalnej oraz pomnażania kapitału ludzkiego i społecznego;*
- *rozwój działań i form instytucjonalnej oraz pozainstytucjonalnej ochrony i popularyzacji dziedzictwa Kresów, w tym Portalu Muzeum Dziedzictwa Kresów Dawnej Rzeczypospolitej;*
- *stworzenie Podkarpackiego Szlaku Filmowego wychodzącego naprzeciw potrzebie opracowania i upowszechniania filmowego dziedzictwa kulturowego regionu oraz przygotowanie oferty profesjonalnych wydarzeń filmowych.*

W zakresie:

- **Wzmacniania współpracy i partnerstwa na rzecz wykorzystania regionalnych zasobów dziedzictwa i kultury współczesnej jako potencjału rozwojowego.**

Innowacyjne wykorzystanie dóbr kulturowych generuje impulsy do rozwoju gospodarczego regionu. Oddziaływanie tego obszaru na procesy rozwojowe będzie zależne od jakości i rangi oferty kulturowej, a przede wszystkim jej atrakcyjności dla odbiorców. Tworzenie aktywizującej oferty kulturowej będzie realizowane poprzez projekty o randze ponadregionalnej i międzynarodowej, integrację dziedzin z zakresu kultury, sieciowanie podmiotów związanych z kulturą i dziedzictwem oraz utrzymanie cykliczności wydarzeń tj. Indeks Kultury, Światowy Festiwal Polonijnych Zespołów Folklorystycznych, Festiwal Dziedzictwa Kresów. Wzrost dostępności i jakości zasobów kulturowych wzmocni promocję regionu oraz tożsamość regionalną.

Zakładane działania:

- *realizacja projektów kulturowych o randze ponadregionalnej i międzynarodowej;*
- *integracja działań z przedsięwzięciami w obszarze przemysłów kultury, w szczególności przemysłu filmowego;*
- *inicjowanie i wspieranie procesów na rzecz tworzenie silnych marek kulturowych o znaczeniu ogólnopolskim i międzynarodowym;*
- *sieciowanie podmiotów zaangażowanych w tworzenie, ochronę, udostępnianie, popularyzację kultury oraz dziedzictwa kulturowego w celu integracji działań*

w obszarze kultury, w tym Indeksu Kultury jako cyklicznej konferencji i wydarzeń towarzyszących;

- promowanie i wspieranie waloryzacji dziedzictwa kulturowego oraz zwiększenie gospodarczego i społecznego ich wykorzystania poprzez tworzenie partnerstw między sektorem publicznym i prywatnym;
- wykorzystanie kulturotwórczej roli uczelni i szkół.

W zakresie:

- **Infrastruktura kultury i zwiększenie atrakcyjności dziedzictwa kulturowego**

Województwo podkarpackie wyróżnia bogate dziedzictwo kulturowe regionu, które należy objąć należyłą ochroną i racjonalnie wykorzystywać zasoby dla rozwoju województwa i budowania kapitału społecznego. Konieczne jest podejmowanie przedsięwzięć z zakresu ochrony obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo, nowych inwestycji infrastrukturalnych (tj. Podkarpacka Galeria Słowa i Obrazu, Podkarpackie Centrum Nauki) i modernizacji istniejących. Należy również podejmować adaptacje obiektów w celu tworzenia nowoczesnych produktów kulturowych i turystycznych z wykorzystaniem form cyfrowych i wirtualnych. Ważę ochrony zabytków oraz opieki nad zabytkami i ujęcia tych aspektów w strategii regionalnej wskazuje ustawa kierunkowa.

Zakładane działania:

- ochrona obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo, jako element działań prorozwojowych i prospołecznych;
- restauracja i adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym przemysłowego, w celu tworzenia innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych;
- poprawa jakości, poszerzanie i budowa nowej infrastruktury kultury, m.in. poprzez realizację projektów adaptacyjnych, modernizacyjnych i technologicznych w instytucjach kultury;
- realizacja projektów digitalizacyjnych oraz informatycznych mających na celu ułatwienie i poszerzenie dostępu do kultury;

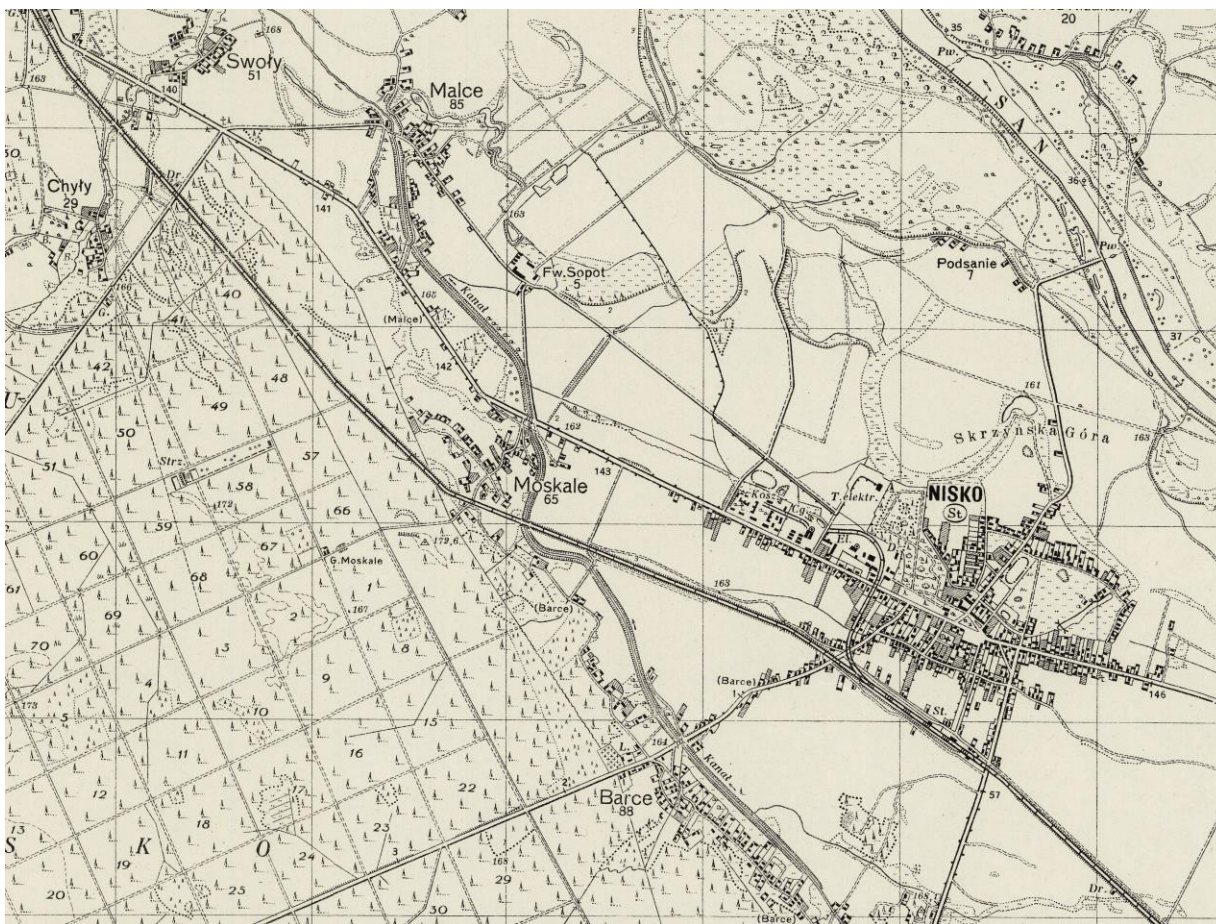
- realizacja programów (m.in. "Pociąg do kultury") mających na celu tworzenia ułatwień w dostępie i promocji zasobów kulturowych regionu;
- budowa Podkarpackiej Galerii Słowa i Obrazu (nowej siedziby biblioteki wojewódzkiej w Rzeszowie) w celu podniesienia efektywności edukacji kulturowej i poziomu kształcenia ustawicznego oraz zwiększenia potencjału funkcjonalnego samorządowych instytucji kultury, a także artystycznego i architektonicznego potencjału regionu;
- utworzenie Podkarpackiego Centrum Nauki, jako przestrzeni kooperacji nauki z kulturą i dziedzictwem oraz wiodącego ośrodka budowy kapitału ludzkiego i społecznego;
- ochrona i promowanie pomników historii, jako elementu dziedzictwa kulturowego regionu m.in. zespół staromiejski w Przemyśle i Twierdza Przemyśl.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego

- **Perspektywa 2030** przyjęty został przez Zarząd Województwa Podkarpackiego uchwałą Nr 290/5800/15 z dnia 4 kwietnia 2017 roku. Zawarta w nim koncepcja ochrony dziedzictwa kulturowego była wstępnie zaopiniowana przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Autorzy w/w/ Planu stwierdzają w nim, iż województwo podkarpackie posiada liczne, zróżnicowane pod względem pochodzenia, form funkcjonalnych i architektonicznych zespoły i obiekty zabytkowe. Kultura, turystyka i ochrona środowiska stanowią trzecią oś w „Planie...”. Znajduje się tam priorytet: *Rozwój kultury i ochrona walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jako warunek podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego.*

Jednym z trzech przyjętych celów strategicznych jest tu rozwój kultury i ochrona walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jako warunek podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego, natomiast jako jeden ze sposobów jego realizacji przyjęto rewaloryzację dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej jako podstawy tworzenia produktu turystycznego.

Nisko - mapa z 1938 r. , skala 1: 25 000, WIG Warszawa

W „Planie(...) przyjęto zasady ochrony dziedzictwa kulturowego:

- * ochrona zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utrzymanie ładu przestrzennego w obrębie dawnych układów urbanistycznych i obszarów proponowanych do ochrony krajobrazu kulturowego;
- * przeznaczenie obszarów predystynowanych do ochrony przyrodniczej i krajo-
brazowej oraz obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe o różnym reżimie
ochronnym, oparte o dokładne rozpoznanie zasobów, waloryzację terenu i okreś-
lenie odporności środowiska na antropopresję;
- * promocja obszarów koncentracji walorów turystycznych, zespołów i obiektów
zabytkowych w celu ich gospodarczego wykorzystania;
- * zasada maksymalnej integracji działań na rzecz ochrony środowiska,
w szczególności walorów krajobrazowych, przyrody, ochrony bioróżnorodności

przyrody i krajobrazu kulturowego w sferze badawczej, społeczno-gospodarczej i ekonomicznej oraz w wojewódzkich programach sektorowych, na obszarach transgranicznych i na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami;

* ograniczenie negatywnych skutków działalności urządzeń infrastruktury technicznej, społecznej i gospodarczej oraz różnych form aktywności społecznej i gospodarczej na środowisko naturalne i kulturowe.

Ustalenia w zakresie ochrony, kształtowania i racjonalnego wykorzystania krajobrazu kulturowego, zawarte w „Planie (..) określono i wymieniono. Są to m.in.:

Obszary szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, obszary rezerwatów kulturowych, obiekty zabytkowe i zespoły obiektów zabytkowych, historyczne układy urbanistyczne przewidziane do szczególnej ochrony i wykorzystania turystycznego (m.in. jako Pomniki Historii).

W dokumencie tym sformułowano także podstawowe cele i zasady realizacji oraz wyznaczono ogólnie obszar „Programu ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego terenów przygranicznych w zakresie unikatowej architektury drewnianej”.

W Analizie SWOT również uwzględniono problematykę zachowania dziedzictwa kulturowego.

„Plan (...)” wskazuje też na potrzebę określenia stref koncentracji walorów turystycznych, ochrony zabytkowej architektury drewnianej terenów pogranicza, projektowanych parków i rezerwatów kulturowych, projektowanych szlaków kulturowych, stref uzdrowiskowych. Zostało to określone jako zadanie województwa.

„Plan (...)” określa jako konieczne sporządzenie przez inne jednostki samorządowe miejscowych planów rewaloryzacji, rewitalizacji i zagospodarowania przestrzennego wybranych zabytkowych centrów miast historycznych oraz miejscowych planów zagospodarowania dla obszarów proponowanych Pomników Historii.

Problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego porusza przyjęty Uchwałą Nr LVI/972/22 Sejmiku Województwa Podkarpackiego 28 grudnia 2022 r. **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na**

lata 2022-2025. Głównymi celami i zadaniami w/w Programu są następujące priorytety :

PRIORYTET I : Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym o zabytkach oraz o roli dziedzictwa regionalnego w kształtowaniu bogactwa kulturowego kraju - budowanie więzi społecznych oraz świadomości znaczenia i celów ochrony dziedzictwa kulturowego /działania badawcze, edukacyjne, promocyjne/

PRIORYTET II: Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, w szczególności zabytkami jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. /działania w sferze materialnej ochrony oraz użytkowania zasobu zabytkowego/

PRIORYTET III: Budowanie współpracy z organami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, środowiskiem kościelnym i osobami fizycznymi na rzecz intensyfikacji działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa podkarpackiego /działania organizacyjne i zarządcze, koordynacja i współpraca, dążenie do efektu synergii działań/

Program Rozwoju Kultury w Województwie Podkarpackim na lata 2010-2020 zawiera zarówno syntetyczną charakterystykę zasobu dziedzictwa kulturowego (zabytków nieruchomych), prezentację działających na terenie województwa muzeów i zgromadzonych w nich zbiorów, z krótkim omówieniem placówek muzealnych, dla których Województwo Podkarpackie jest organizatorem, jak również wyznaczone cele strategiczne, wśród których Ochrona dziedzictwa kulturowego zajmuje ważne miejsce. Wyszczególnione też zostały konkretne działania, które są zbieżne z działaniami Programu opieki. Są to:

1. Rozpoznanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego w celu wielokulturowej historii.
2. Inwentaryzacja i ewidencja zabytków kultury materialnej i niematerialnej regionu.

3. Prowadzenie prac badawczo-naukowych związanych z dziedzictwem kulturowym województwa.

4. Popularyzacja wyników badań i wykorzystanie ich w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym oraz w dziedzinach pokrewnych.

5. Rewaloryzacja materialnego dziedzictwa kulturowego województwa, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków ruchomych i nieruchomych wraz z ich zabytkowym otoczeniem, wyposażenia, wystroju i kolekcji oraz układów urbanistycznych, ruralistycznych i zabytkowych zespołów budowlanych i parkowych.

6. Podejmowanie działań na rzecz fizycznej ochrony zabytków przed zagrożeniami.

7. Upowszechnianie wiedzy o znaczeniu i wartości dziedzictwa kulturowego poprzez inicjowanie i realizację programów edukacyjnych, szkoleniowych i promocyjnych.

8. Budzenie wrażliwości społecznej i kształtowanie postaw odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe województwa i jego przekazanie następnym pokoleniom w niezmienionej formie.

9. Ochrona tożsamości kulturowej mieszkańców województwa, poprzez położenie nacisku na tolerancję i pozyskiwanie wiedzy na temat różnorodności narodowo - etniczno - religijnej charakterystycznej dla terenów obecnego województwa podkarpackiego.

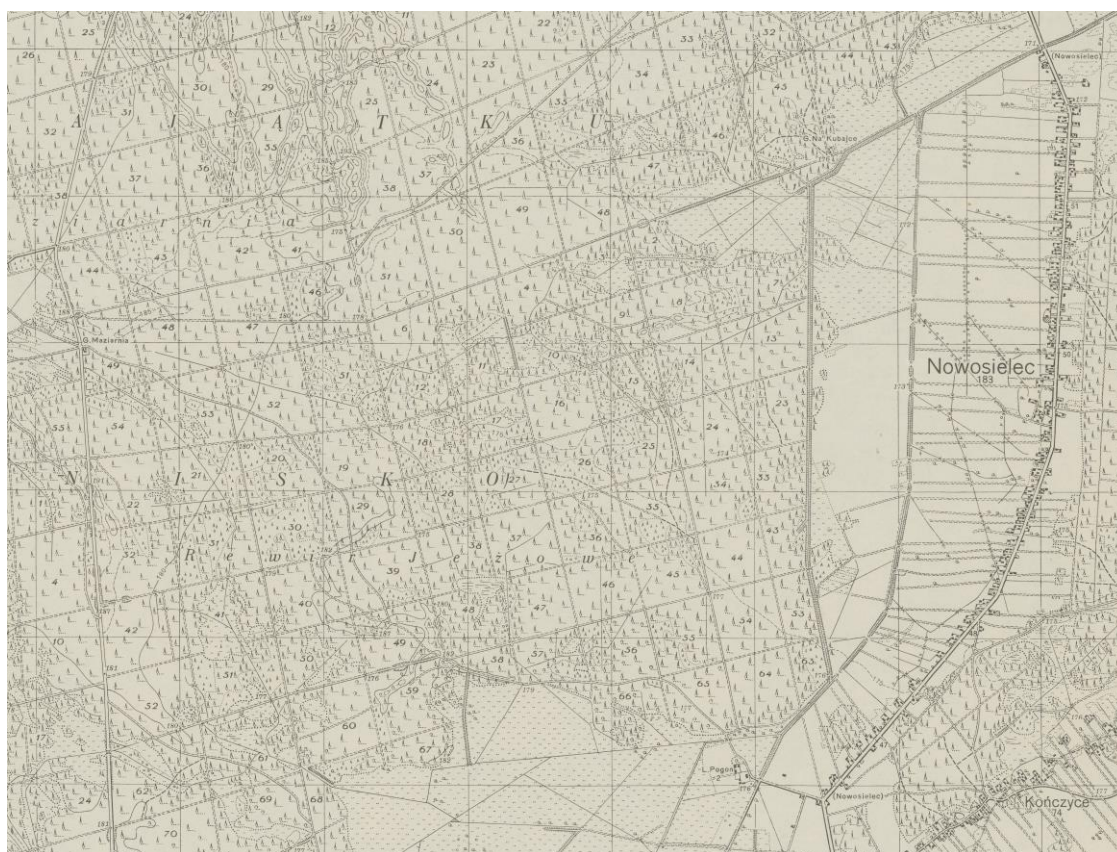
10. Aktywizacja społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie przejmowania zabytków i adaptacji ich na cele kulturalne umożliwiające poszanowanie ich pierwotnego charakteru.

11. Inicjowanie i realizacja projektów dotyczących pozamaterialnej sfery dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem działań zmierzających do integracji społeczności regionalnej województwa wokół kultywowania tradycji i popularyzowania odmienności kulturowej województwa.

12. Tworzenie parków kulturowych dla ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej.

13. Udostępnianie dziedzictwa kulturowego województwa poprzez realizację projektów mających na celu powstanie infrastruktury umożliwiającej jego prezentację i promocję, w tym tworzenie szlaków tematycznych obejmujących najcenniejsze i najważniejsze miejsca z punktu widzenia wartości historyczno - kulturowej.

Nowosielec – mapa z 1938 r. , skala 1: 25 000, WIG Warszawa

W innych celach strategicznych wskazano też szereg działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, w tym m. in. rozwój muzeów, digitalizacja zbiorów, szereg działań promocyjnych, edukacyjnych i dokumentacyjnych odnoszących się nie tylko do szeroko pojętej kultury, lecz również ściśle

w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, a także rozwój turystyki w oparciu o obiekty zabytkowe.

2. Cele programu w świetle Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ma na celu:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

Scharakteryzowanie zasobu zabytków ma na celu określenie, co (przede wszystkim) należy chronić i czym należy się opiekować, a tym samym pomóc we właściwym rozłożeniu akcentów w programie opieki nad zabytkami.

3.1. Zabytki nieruchome z wyszczególnieniem obiektów o najwyższym znaczeniu dla gminy Nisko.

Omówienie zabytków nieruchomych gminy i miasta Nisko podzielono na trzy zasadnicze części. W części pierwszej omówiono zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony określonymi w Ustawie z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, do jakich należą: uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego i ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

W drugiej części omówiono zagadnienie ewidencji zabytków, do prowadzenia, której na mocy ustawy zobligowane są samorządy gminne. W ostatniej, trzeciej części, omówiono całość zasobu zabytków nieruchomych z terenu gminy i miasta Nisko.

Należy również podkreślić, iż te obiekty zabytkowe, które uwzględnione są w ewidencji zabytków, a nie figurują w rejestrze zabytków lub nie bierze ich pod uwagę miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, nie są prawnie chronione.

Uwzględnienie ich wyłącznie w ewidencji ma charakter informacyjny, pomocny przy określaniu i ocenianiu zasobu obiektów zabytkowych na określonym terytorium oraz przy opracowywaniu programów opieki nad zabytkami.

Przed przystąpieniem do omówienia podstawowych form ochrony obiektów zabytkowych należy także zaznaczyć, iż na terenie gminy Nisko nie występują obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO, nie ma też zabytków, które byłyby uznane za pomnik historii.

3.1.1. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony.

Park kulturowy.

Park kulturowy to nowa forma ochrony zabytków, wprowadzona na mocy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Park Kulturowy powołuje mocą uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, rada gminy(lub rady gmin, jeśli obszar parku znajduje się na terenie kilku gmin).

Utworzenie parku kulturowego ma na celu ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Do chwili obecnej na terenie gminy Nisko nie został utworzony żaden park kulturowy.

Rejestr zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Dla województwa podkarpackiego jest nim Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków, mający swą siedzibę w Przemyślu, dysponujący delegaturami w Krośnie, Rzeszowie i Tarnobrzegu. Wpis do rejestru zabytków odbywa się na mocy decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydanej z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub posiadacza wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W tym samym trybie do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Wedle stanu obecnego na terenie gminy Nisko znajdują się następujące obiekty i zespoły obiektów wpisane do rejestru zabytków:

Decyzja nr A - 507 z 22. 04. 1991 roku.

- Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Józefa w Nisku, w skład którego wchodzi: kościół, plebania i cmentarz przykościelny.

Decyzja A - 144 z 27. 05. 1986 roku

- Park przypałacowy, ob. Miejski w Nisku

Decyzja A - 1286 z 29. 10. 2014 roku

- Oficyjna pałacowa, ob. UM, ul. Kościuszki 1 a w Nisku

Decyzja A - 1401 z 23. 05. 2016 roku

- Budynek d. Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, ul. Kościuszki 9

Decyzja A - 142 z 28. 03. 2006 roku

- Dom, ul. Kościuszki 11 w Nisku

Decyzja A - 257 z 08. 04. 1981 roku

- Zespół cegielni w Nisku, w skład której wchodzi: cegielnia z suszarnią.

Decyzja A - 140 z 21. 12. 2005 roku

- Kaplica przy kościele paraf. P.w. MB Królowej Polski w Nisku – Malcach

Decyzja A - 626 z 05. 03. 1981 roku

- Kaplica grobowa hr. Ressequierów w Nisku – Warchołach

Decyzja A - 506 z 19. 06. 1991 roku

- Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Stanisława B. M. w Raclawicach, w skład którego wchodzi: cmentarz przykościelny i plebania.

Decyzja A - 652 z 17. 06. 1988 roku

- Najstarsza część cmentarza parafialnego w Raclawicach.

Decyzja A - 243 z 05. 05 1977 roku

- Park podworski „Waldekówka” w Raclawicach.

Decyzja A - 353 z 14. 06. 1988 roku

- Najstarsza część cmentarza parafialnego z kaplicą w Zarzeczcu.

Decyzja A - 1157 z 18. 10. 1989 roku

- Cmentarz wojenny z I wojny światowej w obrębie cmentarza parafialnego w Nisku.

Decyzja A - 334 z 13. 06. 1988 roku

- Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Zarzeczcu -Podborku (d. Spokojna -Podborek).

Decyzja A - 1715 z 23. 02. 2021 roku

- Zespół folwarczny w Nisku- Sopocie (ob. Malce)

Ochrona ustalona w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalonego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art.18 i art.19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

- Uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- Określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
- Ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami,
- Uwzględnia się ochronę:
 - ◊ zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - ◊ innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - ◊ parków kulturowych,
- Uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,

- W zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Nisko jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w niewielkim stopniu dotyczą istotnych dla ochrony zabytków gminy i miasta. Większość mpzp dotyczy niewielkich obszarów, wykonane są pod kątem planowanych nowych inwestycji. Uchwalone plany uwzględniają ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków i Gminnej Ewidencji Zabytków oraz strefy wyznaczone w Studium wartości kulturowych Gminy i Miasta Nisko i Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania przestrzennego Gminy i Miasta Nisko. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Wykaz uchwalonych i obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Lp.	Nazwa	Uchwała RM Nisko	Obowiązuje od:	Publikacja
1.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego p.n. "Warchoły IV" w Nisku	Nr XLI/360/98 z dn. 05. 02. 1998 roku	04. 04. 1998 r.	Dz. Urz. Woj. Tarnobrzieskiego Nr 6 poz. 38 z dn. 20. 03. 1998 r.
2.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla MALCE II w Nisku	Nr XLIV/382/98 z dn.10. 06. 1998 roku	04. 08. 1998 r.	Dz. Urz. Woj. Tarnobrzieskiego Nr 16 poz. 127 z dn. 20. 07. 1998 r.

3.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Nisko we wsiach Raclawice i Zarzecze	Nr X/116/99 z dn.28. 06. 1999 roku	04. 09. 1999 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego Nr 18 poz. 1020 z dn. 20. 08. 1999 r.
4.	Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego "Nowosielec - I" i "Nowosielec - 2"	Nr X/107/2003 z dn. 27. 06. 2003 roku	12. 09. 2003 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego Nr 96 poz. 1584 z dn. 28. 08. 2003 r.
5.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego "Osiedla Malce III w Nisku".	Nr XIV/170/03 z dn. 03. 12. 2003 roku	03. 01. 2004 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego Nr 180 poz. 2952 z dn. 19. 12. 2003 r.
6.	Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Nr 1 - Nr 16, Nr 19 - Nr 21, Nr 24 - Nr 27 terenów położonych w granicach administracyjnych gminy i miasta Nisko.	Nr XIV/171/03 z dn. 03. 12. 2003 roku	06. 01. 2004 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego Nr 182 poz. 2988 z dn. 22. 12. 2003 r.
7.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego "Osiedle przy ul. Polnej - 1 w Nisku"	Nr XVII/208/2004 z dn. 05. 03. 2004 roku	20. 05. 2004 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego Nr 37 poz. 389 z dn. 19. 04. 2004 r.
8.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla "Podwolina II" w Nisku.	Nr V/27/07 z dn. 23. 02. 2007 roku	26. 04. 2007 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego Nr 19 poz. 544 z dn. 26. 03. 2007 r.
9.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru przemysłowo - usługowego w rejonie ul. Sandomierskiej w Nisku	Nr XX/218/08 z dn. 01. 07. 2008 roku	30.08. 2008 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego Nr 60 poz. 1547 z dn. 30. 07. 2008 r.

10.	I zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru przemysłowo - usługowego w rejonie ul. Sandomierskiej w Nisku.	Nr LII/455/10 z dn. 10. 11. 2010 roku	11.01.2011 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego Nr 133 poz. 2707 z dn. 10. 12. 2010 r.
11.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w Zarzeczcu p.n. "Zadąbrowa i Hawryły"	Nr XIX/173/12 z dn. 28. 03. 2012 roku	07.05.2012 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego, poz. 947 z dn. 23. 04. 2012 r.
12.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie cmentarza w Nowosielcu	Nr XLIV/347/14 z dn. 27. 02. 2014 roku	02. 04. 2014 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego, poz. 1017 z dn. 19. 03. 2014 r.
13.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego p.n. „Centrum w Nisku” - etap 1	Nr VII/49/15 z dn. 23. 03. 2015 roku	02. 05. 2015 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego, poz. 1294 z dn. 16. 04. 2015 r.
14.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego p.n. "Centrum sportowo-rekreacyjne w Raławicach" gm. Nisko	Nr XXXIV/256/17 z dn. 22. 03. 2017 roku	19. 05. 2017 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego, poz. 1867 z dn. 05. 05. 2017 r.
15.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego p.n. "Nowosielec produkcyjno - usługowy"	Nr LIII/417/18 z dn. 13. 09. 2018 roku	19. 10. 2018 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego, poz. 4158 z dn. 05. 10. 2018 r.
16.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie cmentarza w Nisku - etap I	Nr LVIII/469/22 z dn. 28. 11. 2022 roku	17.01. 2023 r.	Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego, poz. 2 z dn. 02. 01. 2023 r.

3.1.2. Zabytki nieruchomości gminy Nisko w gminnej ewidencji zabytków.

Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków należy do obowiązków gminy. Ewidencję prowadzi się w formie kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 pkt. 4 Ustawy o ochronie zabytków ...) Wykaz zabytków objętych gminną ewidencją zabytków na terenie gminy Nisko dołączony został do niniejszego opracowania w formie załącznika (zał. Nr 1).

3.1.3. Ogólna charakterystyka zasobu.

Tereny należące do współczesnej gminy Nisko, położone nad Dolnym i środkowym Sanem wraz z powstaniem w 2 poł. X wieku wczesnofeudalnych państw Polski i Rusi, stały się strefą rywalizacji tych dwóch państw. Częste zmiany przynależności państwowej między końcem X wieku a XII wiekiem, stały się powodem pewnej destabilizacji osadnictwa. Dopiero ustalenie trwałej granicy na początku XII wieku, pomiędzy Księstwem (a następnie województwem) Sandomierskim a Rusią Halicką umożliwiło intensywny jego rozwój. Granica pomiędzy Polską a Rusią znajdowała się w bezpośredniej bliskości obecnego miasta Rudnika n/ Sanem. Przebiegała między Kopkami (gdzie znajdowała się komora celna) a Sarzyną. Kopki pozostawały po stronie polskiej, następnie granica przekraczała San i pozostawiając Krzeszów po stronie ruskiej, kierowała się w kierunku Tanwi. Jako granica państwa funkcjonowała do 1344 roku tj. przyłączenia Ziemi Przemyskiej do Korony, po tym zaś roku aż do rozbiorów jako granica pomiędzy województwami sandomierskim i ruskim oraz jako granica kościelna między diecezją krakowską i przemyską w archidiecezji lwowsko - halickiej. Z istnieniem w sąsiedztwie tej granicy we wczesnym średniowieczu jakichś obiektów obronnych można wiązać nazwę wsi Stróże, obecnie dzielnicy Rudnika czy też wzmiankowaną przez Jana Długosza wieś Podgrodzie gdzieś w okolicy Niska.

Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi osadnictwa stało się powstanie szlaku komunikacyjnego, wiodącego z Sandomierza wzdłuż Sanu do Jarosławia

i Przemyśla, a następnie dalej na wschód do Kijowa. Początki tego szlaku należy datować na X – XI wieku, z ty, że większego znaczenia nabrał on dopiero u schyłku wczesnego średniowiecza. Po ustabilizowaniu się granicy polsko – ruskiej, od początku XIII wieku rozpoczął się powolny rozwój osadnictwa i wzrost zaludnienia. Powstały nowe wsie i kontynuowały swój rozwój ośrodki wcześniej istniejące. Około połowy XIII wieku powstała parafia w Bielinach. Jako druga powstała parafia Raclawicach (po 1326 r.), w skład której weszły wsie: Raclawice, Przędzel, Zaosice, Podgrodzie, Zarzecze, Nisko i Stróża.

Początkowo większość terenów w Międzyrzeczu Wisły i Sanu stanowiła własność królewską (książęcą). Zarząd dóbr znajdował się początkowo w Przyszowie, następnie został przeniesiony do Niska. Z czasem coraz więcej terenów, przede wszystkim wzdłuż rzek, zaczęła przechodzić w ręce prywatne. Wnętrze Puszczy Sandomierskiej pozostało domeną panującego. Głównymi posiadaczami tych ziem w ciągu XIV i XV wieku stały się rody Tarnowskich, Ligęzów i Mieleckich.

Nisko – Pałac G. i M. Francke, stan l. 30-te XX w.

Od końca XV wieku rozpoczął się nowy etap rozwoju gospodarczego ziem położonych nad Dolnym i Środkowym Sanem, związany m. In. z rozwojem handlu (spływ zboża i innych artykułów Sanem do Wisły i dalej do Gdańska), eksploatacja

lasów (maziarnie, dzieciarnie, mielerze, drewno budowlane i opałowe) i lokalnych rud darniowych. Procesy te przybrały na sile w połowie XVI wieku i w XVII wieku, by ulec zahamowaniu w wieku XVIII. Ich efektem był rozwój dotychczas istniejących wsi i sad, powstawanie nowych, szczególnie o charakterze przemysłowym oraz lokacje miast prywatnych, które miały stać się lokalnymi centrami gospodarczymi dóbr magnackich i szlacheckich. Wśród miast położonych nad Dolnym Sanem najwcześniej lokowany był Rudnik (1522 r., ponownie 1557 r.). Po nim powstały: Radomyśl (1556 r.), Ulanów (1616 r.), Krzeszów (1641 r.) i Rozwadów (1693 r.).

W XVI wieku pojawiły się na obszarze Puszczy Sandomierskiej nowe drogi biegnące w kierunku południowym. Pierwsza wiodąca z Sandomierza przez Kolbuszową do Rzeszowa i druga z Rzeszowa na północ, łącząca się pod Niskiem ze starym traktem biegnącym wzdłuż Sanu.

Po 1772 roku ziemie gminy Nisko zostały włączone do Cesarstwa Austriackiego. Austriacy z ziem I rozbioru utworzyli nową prowincję: Królestwo Galicji i Lodomerii. Królestwo to miało być restauracją dawnego, średniowiecznego „państwa”, podlegającego niegdyś Koronie Węgierskiej. Nazwa wywodziła się od księstwa ruskiego Halicza (Galicja) i Włodzimierza (Lodomeria). Na czele Królestwa Galicji i Lodomerii stało gubernium z siedzibą we Lwowie, kierowane przez gubernatora jako przedstawiciela władzy cesarskiej. Kraj podzielony został na cyrkuły. Region niżański znalazł się w cyrkule rzeszowskim. Na czele cyrkułu stał starosta.

Cztery lata przed nadaniem Galicji swobód konstytucyjnych (tj. w 1857 r.) nastąpił nowy podział administracyjny. Dotychczasowe cyrkuły zostały podzielone na powiaty. W cyrkule rzeszowskim wyodrębniono wówczas 11 okręgów powiatowych. W północnej części cyrkułu wyznaczono następujące siedziby dla nowych jednostek: Nisko, Rozwadów, Tarnobrzeg i Ulanów. Tereny gminy od 1772 roku do 1918 roku znajdowały się pod panowaniem austriackim.

Ośrodkiem gminy jest miejscowość Nisko. W jego granicach znajdują się dawne wsie, obecnie osiedla: Barce, Malce, Moskale, Podwalina, folwark Sopot i Warchoły.

Nisko – Budynek Rady Powiatowej przy ul. Kościuszki 2, stan w 1912 roku.

Z nazwą Nisko spotykamy się już w XV wieku dziele Jana Długosza *Księga uposażeń diecezji krakowskiej*. Pisał w niej, iż *Nyszko (Nisko) było wówczas wsią królewską i należało do parafii w Bielinach. Znajdował się w niej folwark królewski, karczmy i sady oraz łany kmieci, z których ściągana była dziesięcina na rzecz parafii w Bielinach.*

Z kolejną informacją o Nisku spotykamy się na przełomie 1577/1578 rok, kiedy to chłopci klucza przyszowskiego (Nisko, Zalesie, Pławo, Zarzecze) wystąpili przeciwko staroście sandomierskiemu Andrzejowi Firlejowi.

W 1578 roku Nisko było nadal wsią królewską zamieszkaną przez 39 kmieci, nie licząc zarodników czy łowczych.

W latach 1654-1750 Nisko było majątkiem w latyfundiach Lubomirskich i wyspecjalizowało się w produkcji żyta.. Okres pomyślnego rozwoju regionu przerwała wojna polsko – szwedzka z lat 1655-1660.

Po I rozbiórce Polski dobra nizańskie obejmujące Malce, Warchoły, Podwaliną, Pławo, Kamień, Jatę, Zalesie, Sójkową, Bojanów, Korabinę, Laszki, Burdze, Przyszów, Jezowe, Pogoń (ob. Nowosielec), Sopot, Swoły i Zarcławice (ob. Waldekówka) przeszły na własność funduszu religijnego.

Nisko – Dworzec kolejowy, stan w 1912 roku.

W dniu 14 lipca 1837 roku dobra Nisko obejmujące wsie: Malce, Moskale, Warchoły, Zasanie, Raławice, Swoły, Burdze, Kołodzieje, Chyły, Przyszów, Jeżowe, Maziarnia, Nowosielec, Jata, Sokowa, Zalesie, Kamień z przyległościami nabyli na licytacji Karolina i Karol Reichenbachowie. Dr Karol Reichenbach był wielkim łowczym dworu austriackiego, niemieckim uczonym, posiadającym tytuł barona.

Kameralny majątek Sopot nabył w tymże roku polsko - czeski hrabia Eugeniusz Kinsky. Hrabia Kinsky reaktywował działalność huty szkła oraz przyczynił się do budowy wytwórni świec parafinowych i fabryki zapalek. Największe jednak zasługi położył dla lokalizacji w Nisku urzędów administracyjnych, w tym władz powiatowych.

W 1867 roku dobra nizańskie ponownie wystawione na licytację nabył hrabia Roger Reesequier de Miremont. Jego młodszy syn hr. Edmund Bernard Olivier Reesequier de Miremont ożenił się z hr. Marią Kinsky, córką Eugeniusza, właściciela majątku Sopot. Od ojca otrzymał część majątku. Pozostałą nabył od brata Adriana, a majątek Sopot wniosła w posagu Maria hr. Kinsky. W tych czasach nastąpił rozwój miasta. Wykorzystując swoje powiązania z Wiedniem hrabia Olivier wystarał się o utworzenie w Nisku siedziby powiatu oraz zbudował pierwsze zakłady

przemysłowe: duży tartak, cegielnię, warsztaty ślusarsko - mechaniczne, młyn, browar oraz zainicjował budowę kościoła parafialnego. Dzięki jego zabiegom w 1864 roku rozpoczęto budowę linii kolejowej Rozwadów - Przeworsk, ukończoną w 1900 roku. Reesequierowie wzniesli w Nisku pałac (1873-1875), szkołę podstawową (1889 r.), budynek Starostwa (1875-1878), ochronkę, hotel, mieszkania dla urzędników. W osadzie Nisko funkcjonowało wówczas kilka sklepów, rzeźnia, dwa zakłady fryzjerskie, zakład fotograficzny, ochotnicza straż pożarna, szpitalik dworski (1878), poczta.

Podczas ich 40-letniego władania dobrami nizańskimi osada Nisko stała się regionalnym ośrodkiem handlu, rzemiosła, drobnego przemysłu oraz centrum administracyjnym.

W 1896 roku wzniesiono kompleks budynków koszarowych dla austriackiego batalionu 23 pułku piechoty z Jarosławia. W 1877 roku została założona przez pp. Majerów poczta konna. W 1904 roku ze składek społeczeństwa wzniesiono budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”.

W latach 1912-1916 dobra nizańskie nabył od hr. Reesequierów Maksymilian Francke, który założył nową zmechanizowaną cegielnię.

W wyniku działań wojennych w latach 1914-1918 zniszczeniu uległy takie budynki jak: kościół parafialny, szkoła, ratusza, tartak, zdewastowano budynek „Sokoła” i budynek gimnazjum. Po 1918 roku w Nisku utworzono powiat.

W poaustriackich koszarach utworzono Szkołę Rezerwy, przekształconą następnie na trzyletnią Szkołę Zawodową Podoficerską dla Małoletnich. W 1932 roku władze zatwierdziły herb miasta Niska (jodła i biegnąca z góry do dołu wstęga rzeki San).

Prawa miejskie otrzymało Nisko w dniu 20 października 1933 roku. W 1937 roku w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego rozpoczęła tu działalność Spółka „Zakłady Południowe”, załazek przeszłej Huty „Stalowa Wola”. Lokalizacja w widłach Wisły i Sanu Centralnego Okręgu Przemysłowego przyczyniło się do rozwoju miasta. Nastąpiło ożywienie gospodarcze i wzrost liczby ludności, który przerwany został wybuchem II wojny światowej.

Na terenie gminy funkcjonuje sześć parafii: Nisko – par. Św. Jana, Nisko – par. Św. Józefa, Nisko - Malce, Nowosielec, Raclawice i Zarzecze. Tereny te pod względem administracji kościelnej we wczesnym średniowieczu wchodziły w skład archidiecezji krakowskiej, archidiakonatu sandomierskiego, dekanatu rudnickiego. Po I rozbiórce Polski w 1772 roku dekanat rudnicki wszedł w skład diecezji tarnowskiej, erygowanej w 1786 roku. Bullą papieską erygującą diecezję tarnowską dokonano reorganizacji dekanatu rudnickiego i miechocińskiego. W tymże samym roku dekanaty: głogowski, miechociński i rudnicki zostały odłączone od Tarnowa i przyłączone do diecezji przemyskiej. Ten stan rzeczy utrzymał się aż do 1992 roku, kiedy to na mocy bulli z 25 marca 1992 roku papieża Jana Pawła II *Totus Tubus Poloniae* m.in. dekanaty: nizański, rudnicki i ulanowski weszły w skład diecezji sandomierskiej.

Najstarsza parafia w Raclawicach powstała około 1326 roku. Została wydzielona z parafii Bieliny, o czym świadczą dziesięciny z Raclawic, Zaosicza i częściowo wsi Przędzel, pobierane przez proboszcza z Bielin, który mimo odstąpienia wiosek nie zrzekł się należnych mu dziesięcin.

W 1746 roku Józef Grabiński, podczaszy wieluński zbudował nowy drewniany kościół p.w. Św. Stanisława Bpa. W 1914 roku kościół uległ zniszczeniu. W 1920 roku wzniesiono trzeci drewniany kościół na fundamentach poprzedniego. W 1991 roku rozpoczęto budowę obecnego, murowanego kościoła wg projektu arch. Zygmunta Chucherko z Kazimierzy Wielkiej.

W odległości ok. 300 m od kościoła funkcjonuje cmentarz parafialny. Pierwszego pochówku dokonano na pocz. XIX wieku (wcześniej zmarłych chowano na cmentarzu przykościelnym).

Parafia w Nisku powstała w 1927 roku przy wzniesionym z fundacji Marii z Kinskych i Oliviera hr. Reesequier w latach 1892-1896 kościele p.w. Św. Józefa, konsekrowanym 10.06. 1901 roku przez bpa przemyskiego J. Fischera..

Samodzielna parafia w Zarzeczu erygowana została 18. 12. 1935 roku. Wydzielona została z parafii Raclawice. Kościół drewniany, modrzewiowy przeniesiony został w 1923 roku z Jezowego, a poświęcony w 1936 roku. Kościół ten zakupiony został przez Andrzeja i Annę Dulów z Zarzecza. W czasie II wojny

światowej został zniszczony w 80%. Zaraz po wojnie odbudowany staraniem parafian.

W odległości około 600 m od kościoła parafialnego, na skraju wsi znajdują się cmentarz parafialny z kaplicą, w której była czczona Matka Boska Śnieżna. Bronisława Ostrowska pisarka, poetka, autorka licznych wierszy z wielkim pietyzmem w swej książce *Bric· a brac* wspomina tę kapliczkę.

Na obszarze gminy Nisko oprócz wspomnianych cmentarzy funkcjonował w Nisku cmentarz żydowski, założony w XIX wieku, w odległości około 1 km na południe od stacji PKP. Obecnie cmentarz jest całkowicie zdewastowany i zniszczony, a na jego miejscu znajduje się głębokie wyrobisko piasku.

Na obszarze gminy znajdują się dwa cmentarze z okresu I wojny światowej (1914 r.): w Nisku - Barcach w obrębie cmentarza parafialnego i Zarzeczu - Podborku.

Układy planistyczne wsi założonych na prawie polskim na obszarze gminy Nisko nie zachowały się. Wszystkie wsie powstały „na surowym korzeniu” i były lokowane na prawie niemieckim. Nowe prawo zmieniało zasadniczo zewnętrzny wygląd wcześniejszych wiosek. Wprowadzało gospodarkę uporządkowaną, trójpolową wraz z nowym podziałem gruntów pod zabudowę i uprawę rolną. W miejsce dotychczasowej chaotycznej zabudowy i pojedynczo uprawianych polan leśnych wytyczono główną ulicę, a przylegającą do niej ziemię dzielono na sadyby i ogrody. W ten sposób wieś otrzymała wygląd taki, jaki w głównych zarysach zachował się do dzisiaj np. w Wolinie, Nowosielcu czy Kończycach.

Pomimo zniszczeń spowodowanych przez obie wojny światowe miejscowości gminy Nisko zachowały historyczny układ przestrzenny. Nieco inny układ posiadają wsie powstałe w wyniku działalności gospodarczej: Raclawice (niegdyś związane z folwarkiem), Zarzecze czy Nisko-Malce (związane z folwarkiem „Sopot”).

Układ przestrzenny miasta Nisko jest ściśle związany z przebiegiem drogi Sandomierz - Przemyśl. Ośrodkiem układu jest trapezowaty rynek, wyznaczony miejscu poprzedniego targowiska. Układ miejski rozwijał się na przełomie XIX i XX wieku, w związku z przeprowadzeniem linii kolejowej Rozwadów - Przeworsk,

budową zakładów przemysłowych (cegielni, browaru, stolarni, młyna motorowego, huty szkła) oraz zlokalizowaniem w ówczesnej osadzie siedziby powiatu.

Przebieg drogi i toru kolejowego wyznaczyły na długo teren zajęty pod historyczne miasto. Obszar miasta leżący poza strefą przyrynkową został podzielony na półrolnicze działki o różnej długości. Rynek dostosowano do wcześniejszego układu dróg. Układ komunikacyjny jest bardzo prosty: główny szlak, biegnący wzdłuż Sanu, prowadzi wzdłuż zespołu pałacowo-parkowego Ressequierów do zach. narożnika rynku, wybiega zaś w stronę Przemysła z narożnika wsch. Pozostałe drogi mają znaczenie lokalne. Pałac niżański z parkiem i zespołem gospodarczo-przemysłowym stanowi element sprzężenia przestrzennego.

Charakteryzując zabytkowe obiekty trudno nie wspomnieć o następujących zabytkach nieruchomościach:

- I. Zabytkowy zespół kościoła pod wezwaniem św. Józefa w Nisku usytuowany jest w centrum miasta na pd. zach. od rynku przy ulicy Mickiewicza.

a/ Kościół pod wezwaniem św. Józefa

W 1890 roku dzięki staraniom Marii z Kinskych i Oliwiera Ressequier, właścicieli dóbr niżańskich zawiązano Komitet Budowy Kościoła. Budowę rozpoczęto w 1892 r. a zakończono w 1896. W dniu 10 czerwca 1901 r. biskup przemyski J. Fischer dokonał konsekracji kościoła. Podczas pierwszej wojny światowej 18.09.1914 r. w wyniku ostrzału artyleryjskiego kościół spłonął. Jego odbudowę w latach 1919 - 1922 przeprowadzono wg planów arch. inż. Majerskiego z Przemysła. W 1923 r. ponownej konsekracji dokonał biskup K. J. Fischer.

W 1925 r. kolejny właściciel Niska - Maksymilian Francke utworzył beneficjum na rzecz kościoła. W dwa lata później, tj. w 1927 roku erygowano przy kościele parafię.

Kościół jest obiektem neoromańskim, wzniesionym z cegły palonej, na zaprawie wapiennej, dwustronnie tynkowany, kryty blachą ocynkowaną. Założony

na planie krzyża łacińskiego, jednonawowy z transeptem, dwoma kwadratowymi zakrystiami, przedsionkami przy transepcie i kruchtą pod wieżą na rzucie prostokąta oraz półkoliście zamkniętym, prostokątnym prezbiterium.

Bryła jednowieżowa z transeptem, nawą główną i prezbiterium równej wysokości, zakrystie boczne oraz przedsionki przy ramionach transeptu o połowę niższe, nakryte dachami dwuspadowymi. Podobnie nakryta nawa główna, transept i prezbiterium. Absyda prezbiterium niższa o 1/3 wysokości nakryte dachem półstożkowym. Wieża trójkondygnacyjna, zwężająca się ku górze, nakryta wysokim ostrosłupowym hełmem.

Nisko – Kościół p.w. Św Józefa, fot. D. Komada, 2023 r.

Wszystkie elewacje otynkowane, na cokole, zwieńczone profilowanym gzymsem z fryzem arkadkowym i ząbkowanym. Narożniki ścian pomiędzy oknami opilastrowane, podzielone gzymsem kordonowym, okna rozglifione z maswerkami bądź rozetami. Fasada wieżowa z portalem głównym na osi ujętym dwoma pilastrami na cokołach, zakończonych kroksztykami dźwigającymi półkolisty,

profilowany gzyms, mieszczący niszę, ponad którą trójkątny profilowany gzyms w formie daszku. Ponad portalem na osi oculus a nad nim ponad profilowanym gzymsem kordonowym półkolisty otwór okienny z czterech stron ujęty pilastrami na cokołach o porządku doryckim. Narożniki tej części wieży wyoblone. Wieża zakończona płaskim gzymsem arkadowym i gierowanym gzymsem z oculusami.

We wnętrzu dominuje nawa główna, połączona z transeptem i prezbiterium przestrzennie, nakryta stropem płaskim z fasadą. Analogiczny strop w transepcie i prezbiterium. Absyda prezbiterium zamknięte konchą. Ściany prezbiterium na wysokość łuku okien ozdobione profilowanym gzymsem. Ściany boczne nawy głównej prezbiterium gładkie, bez podziałów architektonicznych.

Chór muzyczny wsparty na trzech wysokich arkadach z pełną balustradą. Arkady oparte na filarach. W oknach współczesne witraże zaś na podłodze współczesna posadzka marmurowa.

Wyposażenie kościoła stanowi: ołtarz główny i ołtarze boczne, neobarokowe z początku XX w. Na ścianach nawy głównej i transeptu neorenesansowe Stacje Męki Pańskiej. Ściany kościoła pokryte są współczesną, neorokokową polichromią z przedstawieniami figuralnymi i motywami roślinnymi.

b/ Plebania

Wzniesiona została w latach 1892 - 1896 z fundacji Marii Kinskych, hrabiny Ressequier i jej męża Oliwiera hr. Ressequier de Miremont, właścicieli dóbr nizańskich.

Wzniesiona została w stylu neoromańskim, z cegły pełnej na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowana oprócz detalu architektonicznego elewacji zewnętrznych. Nakryta dachem dwuspadowym, pokrytym blachą ocynkowaną. Stropy drewniane, belkowe z tynkowaną podsiębitką. Stolarka okienna i drzwiowa drewniana, futrynowa. Drzwi płycinowe z nadświetlem. Schody wewnętrzne drewniane, dwubiegowe z półkolistym podestem.

Założona na rzucie prostokąta, czterodziałowa, w działach pn. trójtraktowa, w trzykrotnie węższych działach pd. dziewięciopomieszczeniowa. W pn. zach. narożniku półkolistą klatką schodową. Na piętrze zbliżony układ pomieszczeń.

Bryła budynku dwukondygnacyjna, z wieżyczką w narożniku pn. zach., częściowo podpiwniczona, część pd. zakryta poprzecznym dachem dwuspadowym. Nad działem pn. dach dwuspadowy, prostopadły do głównego o wspólnej kalenicy. Klatka schodowa - wieżyczka, trójkondygnacyjna. Dwie dolne kondygnacje półkolisty w podstawie, trzecia wyniesiona ponad dach, walcowata, zwieńczona dzwonowatym, wydłużonym hełmem z iglicą.

Naroża elewacji ujęte ceglanymi lizenami. Ceglane są także gzymsy, kordonowy i wieńczący oraz opaski okienne i drzwiowe.

Elewacja frontowa pięcioosiowa, z umieszczonymi na osi od południa w parterze drzwi. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte odcinkowo. Szczyt ujęty arkadowaniem z trójbiforyjnym układem trzech półkoliście zamkniętych okien.

Elewacja północna czteroosiowa opracowana analogicznie do południowej. Elewacja południowa z półkolistą klatką schodową, czteroosiowa z umieszczonymi na osiach wąskimi drzwiami. Trzecia kondygnacja wieży zwieńczona wieńcem drewnianych konsol, podtrzymujących szeroki okap, hełm, rozczłonkowana została czterema regularnie rozmieszczonymi drzwiami.

Wewnątrz pomieszczenie bez wyróżniających je cech, otynkowane. W sieni posadzka, na parterze podłogi a na piętrze parkiet. Wszystkie pomieszczenia są doświetlone.

II. Budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Nisku,

Budynek wzniesiony został w 1904 roku ze składek społecznych, przy pomocy finansowej Zarządu Miasta i wsparciu hrabiny Marii Ressequier - właścicielki dóbr nizańskich. W 1908 r. odbyła się w nim pierwsza projekcja filmu. W grudniu 1914 r. wskutek zniszczenia kościoła w wyniku ostrzału artyleryjskiego (w październiku 1914 r.) dużą salę „Sokoła” zaadoptowano na kaplicę. Od 16 września 1944 roku budynek zajmowany był przez PP Film Polski, a w 1948 r. przejęty na prowadzenie kinoteatru świetlnego. Dnia 10 marca 1949 roku Urząd Wojewódzki w Rzeszowie zarządził likwidację TK „Sokół „ w Nisku, przeznaczając majątek na rzecz Zarządu Miejskiego w Nisku. Od 1950 roku w budynku funkcjonowało kino „San”. W 1990 roku do budynku przeniesiono Rejonowy Ośrodek Kultury. Kino włączono do

działalności Ośrodka. Uchwałą Rady Miejskiej w Nisku nr VIII/56/91 z dnia 22 lutego 1991 roku utworzono Nizańskie Centrum Kultury „Sokół” w Nisku.

Nisko – Budynek TG „Sokół”, ob. NCK, fot. D. Komada, 2023 r.

Jest to obiekt murowany z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, częściowo podpiwniczony, dach drewniany, konstrukcji płatwiowo-jętkowej, podpartej ścianami stolcowymi, kryty blachą ocynkowaną na rąbek stojący, na pełnym odeskowaniu, dwuspadowy (pierwotnie kryty dachówką ceramiczną, zakładkową). Stropy: żelbetowe (parter i piętro) i drewniany, belkowy (piętro – sala widowiskowa), tynkowany. Podłogi: parkiet, łom marmurowy, lastriko. Drzwi zewnętrzne płycinowe i klepkowe, jedno i dwuskrzydłowe, pełne drzwi wewnętrzne, współczesne, gładkie płytowe, pełne i przeszklone. Okna futrynowe, dubeltowe, dwuskrzydłowe i trójskrzydłowe, z nadświetlem oraz dwuskrzydłowe, zespolone z lub bez wywietrznika. Schody wewnętrzne, wylewane, betonowe, spocznikowe, dwubiegowe. Schody zewnętrzne żelbetowe, wylewane. Balustrady schodów metalowe z płaskownika, współczesne.

Założony na rzucie czworoboku, szerokofrontowy. Parter półtoratraktowy, złożony z traktu frontowego i tylnego. Trakt frontowy parteru dwudzielny, z sienią

na osi. Trakt tylny parteru pierwotnie podzielony na sześć lokalności, obecnie z wtórnymi ściankami działowymi dzielącymi go na dziewięć lokalności.

Trakt frontowy piętra dwudzielny. Trakt tylny piętra podzielony wtórnymi współczesnymi ściankami działowymi na dziewiętnaście pomieszczeń. Pomieszczenia parteru i piętra skomunikowane schodami umieszczonymi w trakcie tylnym. Bryła dwukondygnacyjna, zwarta, prostopadłościenna, nakryta dachem dwuspadowym.

Elewacje wsch., zach. pd. i pn., niskim, tynkowanym cokole. Elewacja frontowa (północno-wschodnia), czteroosiowa, z ryzalitem. Rozczłonkowana w narożach i pomiędzy parą okien w narożniku pd. - wsch. pilastrami, zakończonymi profilowanym gzymsem, nakrytym daszkiem pulpitem. Kondygnacje oddzielone prostym gzymsem, zamknięte profilowanym gzymsem wieńczącym. Ryzalit zakończony trójkątnym szczytem, zdobionym fryzem arkadkowym. Szczyt zakończony pinaklem, zwieńczonym kutym stylizowanym, roślinnym zwieńczeniem tympanonie chorągiewką. W dolnej części pinakla data: 1904, natomiast poniżej szczytu napis: TOWARZYSTWO/GIMNASTYCZNE/SOKÓŁ/. Okna w obramieniach z uszakami, z łukiem odcinkowym i rustykalnym zwornikiem na osi. Poniżej podokiennik z płyciną, zwieńczony prosty, profilowanym parapetem. W ryzalicie dwie blendy (d. okna) zdobione analogicznie. Elewacja południowo-wschodnia (boczna) z dwoma ryzalitami w narożach, sześcioksiowa, cztery osie w części środkowej i po jednej w ryzalitech. Otwory okienne w formie blend, oprócz okna na I piętrze w ryzalicie po prawej stronie. W miejscach blend pierwotnie występowały wielopolowe otwory okienne, zaś w miejscu obecnych drzwi w prawym ryzalicie, na parterze było okno. Na pięciu pierwszych osiach powyżej dawnych otworów okiennych zablendowane współcześnie okna termalne w prostych ceglanych opaskach ze zwornikiem. Pozostałe okna zdobione analogicznie do okien elewacji frontowej. Parapet okienny w formie prostej listwy, z podokiennikami zdobionymi płyciną. W przyziemiu na trzeciej osi od lewej wykuto współcześnie prostokątny otwór drzwiowy, nakryty płaskim betonowym daszkiem. Kondygnację rozdzielone prostym, gzymsem kordonowym. Okno na piętrze w prawym ryzalicie sześciopolowe. Piętro tego ryzalitu zdobione ceglana, płaską arkadą. Analogiczne

znajdowało się pierwotnie w przyziemiu tegoż ryzalitu. Elewacja zakończona bogato profilowanym gzymsem wieńczącym. Elewacja boczna (północno - zachodnia) jednoosiowa, na obu kondygnacjach. Otwory okienne w formie blend. Ściana rozcłonkowana płaskimi lizenami zakończonymi profilowanym gzymsem, nakrytym daszkiem pulpitowym. Kondygnacje rozdzielone prostym gzymsem kordonowym. Górna kondygnacja zdobiona dużym ceglany, płaskim łukiem. Szczyt zakończony trzema sterczynami. Sterczyna na kalenicy zakończona kutym ornamentem w formie palmety z iglicą. Elewacja tylna (południowo - zachodnia) przebudowana, bez gzymsów (pierwotnie podzielona gzymsem kordonowym i wieńczącym. Gzyms wieńczący był jedynie w części ryzalitu. Elewacja pierwotnie dziewięcioosiowa, na obu kondygnacjach. Obecnie ryzalit po prawej stronie trójosiowy na parterze i czteroosiowy na piętrze. Pozostała część elewacji czteroosiowa na obu kondygnacjach. Dawne okna ościeżnicowe pomniejszono i zastąpiono współczesnymi zespolonymi. Na półpiętrze prostokątny współczesny otwór drzwiowy. Pod dobudowanymi współcześnie schodami otwór drzwiowy do magazynu. W latach 2017-2018 obiekt został wyremontowany wraz z rozbudową na potrzeby Nizańskiego Centrum Kultury „Sokół”.

III. Oficyna pałacowa, ul. T. Kościuszki 1, ob. Nizańskie Centrum Historii i Tradycji

Budynek dawnej oficyny pałacowej wzniesiony został w 4 ćw. XIX wieku jako część zespołu pałacowego. Zespół ten został wybudowany przez małżeństwo Ressequierów w latach 1873-1875. W 1867 roku dobra w Nisku nabył hr. Roger Ressequier de Miremont, pochodzenia austriacko-francuskiego, którego syn Olivier wstąpił w 1868 roku w związek małżeński z Marią Kinsky. Małżeństwo gospodarowało Niskiem przez 43 lata, przyczyniając się do szybkiego rozwoju miejscowości i okolic. Działalność swoją skierowali na rozwój budownictwa, gospodarki, administracji, handlu usług i kultury. Do 1910 roku w budynku oficyny mieścił się Sąd Powiatowy. W 1912 roku oficyna została użyczona na potrzeby Prywatnego Gimnazjum Realnego, założonego z inicjatywy nizańskiego

Towarzystwa Gimnazjalnego. W latach 1914-1915 budynek zajęty został przez wojska rosyjskie. Po ich ustąpieniu przywrócono go na potrzeby szkoły przy pomocy finansowej Rudolfa Ressequier- syna Oliviera i Marii – Prezesa nizańskiego Towarzystwa Gimnazjalnego. W 1916 roku dobra nizańskie zakupił Maksymilian Francke z Berlina. W 1920 roku Maksymilian Francke przekazał Gminie Nisko w formie darowizny parcelę wraz z budynkiem Gimnazjum. W 1922 roku prywatne Gimnazjum Realne zostało upaństwowione. Szkoła zyskała nazwę Państwowe Gimnazjum w Nisku, a budynek wraz z ogrodem przeszedł na własność Skarbu Państwa. Po II wojnie światowej w budynku znalazła swoją siedzibę Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna. Obecnie w budynku mieści się Nizańskie Centrum Historii i Tradycji.

Nisko - Oficyna pałacowa, ob. NCH i T, fot. D. Komada, 2023 r.

Jest to budynek murowany z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, niepodpiwniczony, kryty blachodachówką. Ściany zewnętrzne i wewnętrzne są obustronnie tynkowane, stropy drewniane z podsufitką i żelbetowe, odcinkowe na belkach stalowych. Konstrukcja dachowa drewniana krokwiowo-płatwiowa, ze stojącymi stolcami, wzmocnionymi zastrzałami. Drzwi płycinowe, jedno i dwu-

skrzydłowe, pełne i przeszklone. Okna zespolone, dwuskrzydłowe z nadświetlem. Schody murowane, na belkach stalowych, obłożone płytkami ceramicznymi.

Budynek został założony na rzucie wydłużonego prostokąta, trzytraktowy, złożony z traktu frontowego i tylnego, podzielonych traktem środkowym pełniącym rolę z ryzalitem w trzeciej osi elewacji północno-wschodniej, mieszczącym klatkę schodową na piętro.

Bryła budynku jest dwukondygnacyjna, prostopadłościenna, nakryta dachem czterospadowym. Elewacja frontowa, południowo-zachodnia, na obu kondygnacjach trójosiowa, rozczłonkowana boniowanymi pilastrami. Na parterze osi środkowej wejście główne do budynku. Kondygnacje zamknięte prostym listwowym gzymsem wieńczącym. Elewacja boczna południowo-zachodnia, ośmioosiowa, rozczłonkowana boniowanymi pilastrami. W elewacji południowo-wschodniej ryzalitu na parterze wejście do budynku. Elewacja tylna, północno-zachodnia rozczłonkowana boniowanymi pilastrami. Na parterze trójosiowa, zaś na piętrze dwuosiowa.

IV. Dom, ul. T. Kościuszki 11

Dom wzniesiony został w zachodniej pierzei ul. T. Kościuszki na przełomie XIX/XX wiek. Przed II wojną światową właścicielem domu była rodzina Trendoskich.

Budynek murowany z cegły pełnej, obustronnie tynkowany, założony na planie prostokąta, z przybudówką od północnego zachodu. Dach dwuspadowy, konstrukcji płatwiowo-krokwiowej, kryty blachodachówką. Naroża boniowane, w elewacji frontowej otwory okienne i drzwi obramione profilowanymi opaskami ze zwornikami. Drzwi drewniane, dwuskrzydłowe, płycinowe z nadświetlem, dekorowane rozbudowanymi ornamentami okuciovymi z kaboszonami. Stolarka okienna, zespolona, sześciokwaterowa. Elewacje boczne identyczne, z dwoma otworami okiennymi analogicznie dekorowanymi jak wyżej wymieniona. Otwory okienne wschodnie zamurwane. Ściany obwiedzione profilowanym gzymsem. Elewacja tylna bez detalu architektonicznego.

Układ wewnętrzny dwutraktowy, z centralną sienią przelotową. Budynek w niewielkiej części podpiwniczony, pod centralną i tylną częścią sieni, parterowy. Zwarta bryła domu o charakterze horyzontalnym, z wtórnym niskim gankiem dobudowanym do centralnej części elewacji tylnej.

Nisko – Dom, ul. T. Kościuszki 11, fot. D. Komada, 2023 r.

V. Kaplica przy kościele parafialnym p. w. M B Królowej Polski w Nisku-Malcach.

Historia kaplicy rozpoczyna się w 1837 roku, kiedy to Tomasz Bis zbudował niewielką drewnianą kaplicę, w której umieścił zakupiony od Niemców obraz Matki Boskiej ad Nives.

W 1872 r. obraz został odnowiony kosztem Walentego Bisa. W 1910 roku staraniem ks. Marii Ressequier, ks. Władysława Kisielewicza, Jadwigi Biesiadowskiej i Franciszka Skrzata wybudowano obecną kaplicę. Jej poświęcenia dokonano w 1911 r.. W 1934 roku wykonano ołtarz główny do kaplicy z fundacji parafian i Maksymiliana Francke – właściciela dóbr nizańskich. Ołtarz wykonał miejscowy

stolarz Karol Fusiek. W latach 1977- 1983 do kaplicy dobudowano obecny kościół parafialny wg projektu arch. Romana Orlewskiego z Rzeszowa.

Kaplica usytuowana jest w północno - zachodniej części Niska na terenie osiedla Malce u zbiegu ulic Potok i Sopockiej, na wschód od rzeki Barcówki.

Nisko - Malce, Kaplica przy kościele paraf. MB Królowej Polski, fot. D Komada, 2023 r.

Wzniesiona została w stylu neogotyckim z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, od wewnątrz tynkowana z elementami kamiennymi (portal główny, szkarpy, obramienia okienne, zwieńczenie wieży, szczyt elewacji frontowej). Nawa nakryta sklepieniem krzyżowym zaś część prezbiterialna konchą. Wieżba dachowa konstrukcji krokwiowo- płatwiowej. Dach nad nawą i wieża pokryta blachą ocynkowaną zaś prezbiterium dachówką ceramiczną, zakładkową.

Założona została na rzucie prostokąta, zamknięta trójbocznie, jednoprzestrzenna. Bryła kaplicy zwarta, prostopadłościenna, nakryta dachem dwuspadowym, część prezbiterialna trójspadowym zaś wieża dachem brogowym. Elewacje zewnętrzne nietynkowane, ceglane, na tynkowanym cokole. Elewacja frontowa jednoosiowa, zwrócona na zachód. Narożniki kaplicy oszkarpowane. Na osi uskokowy portal o półkolistym wykroju z tympanonem zdobionym

motywem krzyża laskowanego na tle promienistej glorii. Zwieńczenie otworu drzwiowego poniżej tympanonu zdobione motywem trójliścia umieszczonego na osi i dwoma parami kolistych otworów w narożach. W szczycie kolisty otwór okienny doświetlający poddasze. Szczyt wieńczy kamienny laskowany krzyż.

Elewacja wschodnia z półkolistą absydą, oszkarpowana z umieszczonymi na osi czterema otworami okiennymi zamkniętymi u góry półkoliście. Ponad dachem u zbiegu absydy i nowy mur ogniowy zakończony w narożach i zwieńczeniu sterczynami.

Elewacja północna dwustronna, z prostokątną blendą i półkoliście zamkniętym, dużym otworem okiennym z uskokowym gzymsem nadokiennym.

Wnętrze kaplicy jednoprzestrzenne z posadzką marmurową, tynkowanymi, bielonymi ścianami i sklepieniem, rozczłonkowane lizenami. Przy ścieżce wschodniej ustawiony współczesny ołtarz z XIX- wiecznym obrazem Matki Boskiej ad Nives.

VI. Kaplica grobowa hr. Ressequier, ob. kościół filialny w Nisku – Warchołach.

Wzniesiona w stylu neogotyckim w 2 połowie XIX w. jako kaplica grobowa dla ówczesnych właścicieli Niska – hr. Ressequier.

Położona w pd. zach. części osiedla Warchoły w odległości ok. 200 m na zach. od drogi krajowej Rzeszów – Lublin.

Murowana jest z cegły pełnej na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowana (pierwotnie od zewnątrz lico ceglane). Nakryta sklepieniem krzyżowym w części prezbiterialnej zamknięta konchą.

Więźba dachowa konstrukcji krokwiowo – płatwiowej. Nakryta dachem dwuspadowym pokrytym blachą ocynkowaną. Założona na planie prostokąta z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Bryła kaplicy zwarta, prostopadłościenna.

Wszystkie elewacje otynkowane, na cokole. W elewacji frontowej, na osi portal o ostrołukowym wykroju. Ponad portalem tablica fundacyjna (obecnie niewidoczna), ponad którą kolisty otwór okienny doświetlający strych. Elewacja wschodnia trójboczna, oszkarpowana z umieszczonymi na osi blendami o ostrołukowym

wykroju. Elewacje pd. i pn. dwuosiowe, oszkarpowane z umieszczonymi centralnie otworami okiennymi.

Nisko – Warchoły , kaplica grobowa hr. Ressequier, fot. D. Komada, 2023 r.

Wnętrze jednoprzestrzenne, tynkowane, bielone, rozcłunkowane lizenami. Przy ścianie wsch. współczesny ołtarz.

VII. Zespół folwarczny „Sopot” w Nisku - Malcach.

Usytuowany jest około 2 500 m na pn. zach. od centrum miasta. W skład założenia wchodzi obecnie: rządówka, spichlerz, stodoła, dwojak i figura św. Rodziny. Założenie folwarczne w zdeformowanym licznymi wyburzeniami kształcie zachowało czytelne ślady dawnego układu opartego na geometryczno - kwadratowym schemacie kompozycyjnym i funkcjonalnym.

Elementy funkcjonalne zespołu:

a/ Spichlerz – usytuowany w pn. granicy założenia przy zachodnim skaju drogi folwarcznej, od zachodu zestawiony ze stodołą, od pn. otoczony polami, od wschodu aleją i budynkiem gospodarczym przy rządówce, od południa podwórzem

folwarcznym. Wystawiony w końcu XIX w. Murowany z cegły, trójkondygnacyjny z użytkowym poddaszem. Założony na planie wydłużonego prostokąta. Przykryty dachem dwuspadowym, kalenicowym. Wnętrze podzielone stropami na słupach. Wyposażenia brak.

Nisko – Malce, Stodoła ze spichlerzem w folwarku „Sopot”, fot.D. Komada, 2023 r.

b/ Stodoła - usytuowana w północnej granicy założenia, przystawiona od wschodu do spichlerza. Od północy pola uprawne, od południa podwórze folwarczne, od zachodu łąka i zabudowa wsi. Stodołą wystawiona została pod koniec XIX w. lub na początku XX w., może po otwarciu w dobrach nizańskich cegielni po 1909 roku.

Założona na planie wydłużonego prostokąta, dwuprzjazdowa. Wystawiona z cegły ceramicznej z konstrukcją drewnianą dachu opartą na szeregu pochyłych kleszczowych słupów wspierających parabolicznie kratownicowe dźwigary wsparte na filarach przyściennych. Brak wyposażenia.

c/ Rzādcówka - wzniesiona we wschodniej granicy zabudowy pomiędzy drogą folwarczną a dawnym sadem od wschodu, w małym ogrodzie wydzielonym siatką (obecnie nieogrodzonym).

Nisko – Malce, Rządcówka folwarku „Sopot”, fot. D. Komada, 2023 r.

Na poprzecznej osi części gospodarczej folwarku. Wystawiona na początku XX wieku, może po 1906 r. prawdopodobnie na miejscu starego domu rządcy, z cegły ceramicznej, parterowa z wysokim dachem dwuspadowym. Założona na planie prostokąta wydłużonego, z wejściem od zachodu. Dwutraktowa z wewnętrznym korytarzem.

VIII. Kaplica w Nisku - Podwolinie.

Usytuowana jest w centrum osiedla u zbiegu ulic H. Dąbrowskiego i Słonecznej. Wzniesiona została w końcu XIX wieku. Jest to obiekt murowany z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowany. Nakryta dachem dwuspadowym, pokryta blacha ocynkowaną. Ustawiona na niewysokim cokole. Narożniki ujęte w pilastry z płycinami, na cokołach zwieńczone profilowanym gzymsem. W ścianach bocznych nawy i absydy umieszczone są otwory okienne. Otwór drzwiowy z portalem w formie półkolistej, zdobionej w partii cokołu

prostokątnymi płycinami, z płaskim tympanonem, na którym zawieszony jest krucyfiks. Ponad dachem, na kalenicy ażurowa sygnatura zakończona krzyżem. W trójkątnym szczycie elewacji frontowej półkoliście zakończona nisza z figurą MB Niepokalanie Poczętej.

IX. Kościół parafialny p.w. MB Królowej Polski w Nowosielcu.

Usytuowany jest w centrum wsi po wschodniej stronie drogi wojewódzkiej prowadzącej z Lublina i Niska do Rzeszowa.

Historia obiektu rozpoczyna się w 1883 r., kiedy to Zofia z Wallensteinów Hompeschowa, żona właściciela Rudnika n/ Sanem hrabiego Ferdynanda Hompescha wystawiła w parku pałacowym w Rudniku n/ Sanem kaplicę z drzewa modrzewiowego. Ołtarz do tej kaplicy był rzeźbiony w Zakopanem w szkole snycerskiej na wzór ołtarza Matki Boskiej w Monachium. Po Hompeschach w 1898 r. właścicielami Rudnika drogą kupna zostali tarnowscy. W 1953 r. mieszkańcy Nowosielca z inspiracji ks. Wincentego Boczara, proboszcza z Niska wystąpili do władz powiatowych o zezwolenie na przeniesienie z Rudnika dawnej kaplicy dworskiej Tarnowskich. Próba nie powiodła się.

Czekano do wydarzeń 1956 r., kiedy do powrócono do tej myśli. W tymże roku nastąpił wykup od Spółdzielni Produkcyjnej w Rudniku wspomnianej kaplicy i przeniesienie na teren Nowosielca. W 1957 roku przystąpiono do montażu kaplicy, połączonego z rozbudową. W dniu 7.09. 1957 r. bp Wojciech Tomaka dokonał poświęcenia kamienia węgielnego. Budowę prowadzili miejscowi budowniczowie: Bronisław Iskra, Andrzej Cebula, Jan Jeż a nadzorował inż. Stafiej z Rzeszowa.

W dniu 28.09.1958 r. ks. Wincenty Boczar, dziekan rudnicki dokonał poświęcenia kościoła nadając mu tytuł MB Królowej Polski. W 1968 r. przy kościele erygowano parafię. Kościół wzniesiony został w stylu zakopiańskim.

Jest to obiekt drewniany, konstrukcji wieńcowej, zwęglowany na jaskółczy ogon, z uciętymi ostatkami. Szalowany pionowo, na podmurówce z czerwonej otynkowanej cegły. W nawie głównej strop płaski, drewniany w układzie kasetonowym, w prezbiterium strop drewniany pozorny, kasetonowy. Więźba dachowa konstrukcji krokwiowo – płatwiowej. Dach kryty blachą ocynkowaną.

Nowosielec – D. kościół paraf. p.w.MB Królowej Polski, fot. D. Komada, 2023 r.

Założony na rzucie wydłużonego prostokąta z dwuprzęsłowym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Bryła zwarta, prostopadłościenna. Elewacja frontowa (zachodnia) jednoosiowa, symetryczna z otworem wejściowym na osi. W szczycie kruchty znajduje się figurka MB Niepokalanie Poczętej w ramie wykonanej z czarnego dębu. Do szczytu nawy głównej przylega centralnie umieszczona sygnaturka w formie wykusza.

Elewacje boczne południowa i północna nawy głównej czteroosiowe, naw bocznych pięcioosiowe, zaś prezbiterium jednoosiowe.

Wewnątrz ściany naw, prezbiterium, kruchty, zakrystii i skarbczyka pokryte lakierowanymi deskami w układzie pionowym i zdobione płaskorzeźbami z postaciami świętych, Chrystusa i Marii. Stropy kasetonowe pokryte są emblematami krzyża i monogramem Chrystusa i Marii oraz symbolem Ducha Św. Od strony zachodniej chór muzyczny z płycinową balustradą zdobioną motywem krzyża i symbolami Eucharystii oraz motywem plecionki.

X. Kaplica w Nowosielcu.

Usytuowana w południowej części wsi, po jej wschodniej stronie, przy drodze wojewódzkiej relacji Lublin – Rzeszów. Wzniesiona została w 1 połowie XIX wieku. Murowana z cegły pełnej, obustronnie tynkowana. Założona na rzucie ośmioboku. Wewnątrz posiada sklepienie w kształcie płytkiej kopuły. Ściany wewnątrz i zewnątrz ożywione prostokątnymi płycinami. Okienka kwadratowe. Nakryta dachem ośmiobocznym, zwieńczonym, drewnianą ośmioboczną latarnią. Wewnątrz polichromia współczesna z kaplicą. Na sklepieniu kartusze późnobarokowe, malowane iluzjonistycznie, na ścianach we wnękach malowidła figuralne o charakterze ludowym: 1. św. Wawrzyniec, 2. Grzech Pierworodny, 3. Św. Jakub Młodszy, 4. Św. Antoni Padewski. Pozostałe wskutek uszkodzenia nieczytelne.

Nowosielec – kaplica przedrożna, fot. D. Komada, 2023 r.

XI. Zespół kościelny w Raławicach.

Położony jest w centrum wsi, przy drodze Nisko-Przemysł, po jej wschodniej stronie. W skład zespołu chodzi : cmentarz przykościelny, dzwonnica, plebania i współczesny kościół parafialny.

a/ Plebania

Wybudowana została w stylu barokowym na przełomie XVIII i XIX wieku. Rozbudowana w 4 ćw. XIX wieku. Wzniesiona została z kamienia łamanego, wapiennego oraz cegły pełnej, obustronnie tynkowana. Stropy drewniane, belkowe, z tynkowaną podsiębitką, docieplone polepą. Wieżba dachowa drewniana, krokwiowo – stolcowa. Dach czterospadowy kryty blachą dachówkopodobną (pierwotnie dachówką ceramiczną, zakładkową).

Założona na rzucie wydłużonego prostokąta. W trakcie frontowym (pd.) wąska sień na osi poprzedzona portykiem kolumnowym. Bryła parterowa, zwarta, prostopadłościenna, częściowo podpiwniczona. Elewacje na cokole, otynkowane, zwieńczone profilowanym gzymsem, rozczłonkowane prostokątnymi otworami okiennymi i drzwiowymi.

Wnętrze bez cech je wyróżniających, z tynkowanymi ścianami i stropami. W salonie – faseta. Komunikacja w układzie traktowym.

b/ Dzwonnica

Wzniesiona została w 1920 roku. Jest to obiekt murowany z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowany. Nakryta dachem brogowym, pokrytym blachą dachówkopodobną. Dwukondygnacyjna. W części przyziemia składzik, na I kondygnacji pomieszczenie na dzwony. Elewacje wschodnia, zachodnia i południowa w partii przyziemia zdobione półkoliście zamkniętą płyciną. Partia I piętra otwarta na zewnątrz półkoliście zakończonymi i góry otworami okiennymi.

Założona na rzucie kwadratu. Bryła zwarta, prostopadłościenna.

XII. Zespół kościoła parafialnego w Zarzeczcu.

Usytuowany jest w części wsi zwanej Nowa Wieś, po wschodniej stronie drogi lokalnej Zarzeczce – Ulanów. W skład zespołu wchodzi: d. drewniany kościół parafialny, dzwonnica oraz współczesny, murowany kościół parafialny i współczesna plebania

a/ Kościół parafialny p.w. MB Śnieżnej i Wspomożenia Wiernych w Zarzeczcu (nieużytkowany).

Kościół wzniesiony został rzekomo w 1720 roku w miejscowości Jeżowe, lecz Ryszard Brykowski, wybitny znawca drewnianego budownictwa sakralnego po analizie bryły i techniki budowy proponuje jako datę jego wzniesienia XV-XVI wieku, natomiast rok 1720 wiązałby z jego generalną przebudową. Kościół do 1923 roku stał w Jeżowie, skąd został przeniesiony do Zarzeczca, gdzie w 1935 roku został erygowana parafia. Kościół został poświęcony w 1936 roku. Obiekt został poważnie uszkodzony podczas działań wojennych 26 lutego 1945 roku. Zniszczeniu uległo prezbiterium kościoła. W tymże roku został odbudowany. W 1974 roku kościół oszalowano, zaś w 1977 roku wymieniono w im podwaliny i podłogi.

Jest to obiekt drewniany, konstrukcji zrębowej, szalowany pionowo deskami, ustawiony na podmurówce z cegły. Wewnątrz sklepienia drewniane kolebkowe, pozorne, wyklejone płótnem. Więźba dachowa drewniana krokwiowa. Krokwie wzmocnione kratownicami i zastrzałami. Dach pokryty blachą ocynkowaną (pierwotnie gontem).

Korpus prostokątny, trójnawowy. Trójdzielny, z szeroką nawą, znacznie węższym przedsionkiem od pn. i prostokątnym trójbocznie zamkniętym prezbiterium od pd.. Korpus prostopadłościenny. Bryła zróżnicowana wysokością dachów. Dach nawy i prezbiterium dwuspadowy o wspólnej kalenicy. Dach prezbiterium od wsch. trójpołaciowy. W kalenicy dachu pomiędzy nawą a prezbiterium wysmukła wieżyczka na sygnaturkę z ośmioboczną latarnią i daszkiem

ostrym, ośmospadowym. Dach nad przedsionkiem dwuspadowy, niższy od dachu prezbiterium. Dachy obu zakrystii pulpitowe.

Zarzecze – D. kościół paraf. p.w. MB Śnieżnej, fot. D. Komada, 2023 r.

Wewnątrz nawy boczne od nawy głównej wydzielone trzema parami drewnianych słupów, wspierających pozorne sklepienie kolebkowe. Pomiedzy nawą a znacznie węższym prezbiterium łuk tęczy z profilowaną belką, na której pośrodku duży krucyfiks. Sklepienie nawy i prezbiterium pokryte polichromią geometryczną. Ściany boczne wypełnia polichromia figuralna ze scenami z Nowego Testamentu.

b/ Dzwonnica

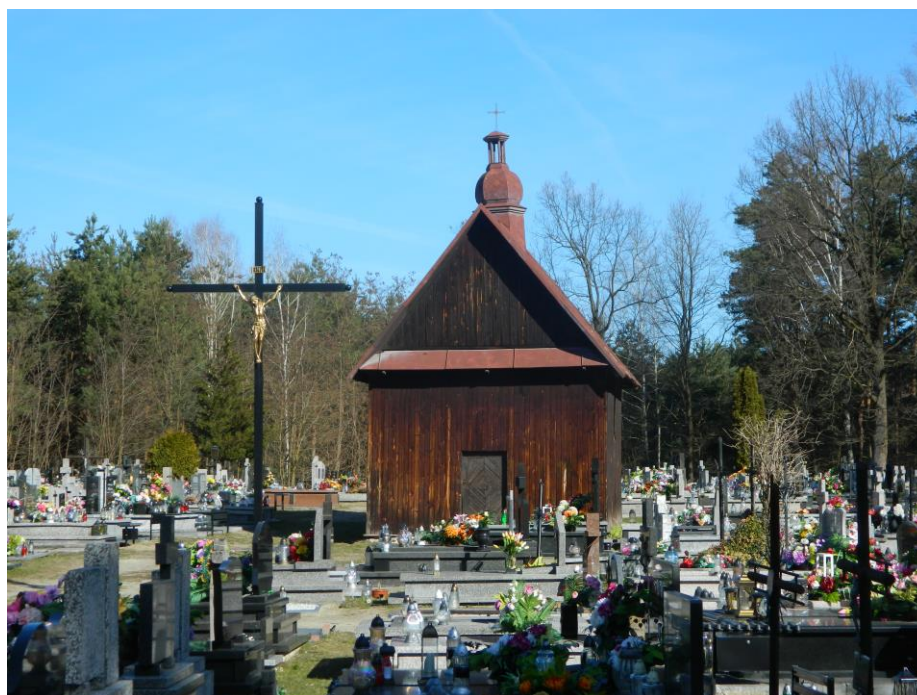
Wzniesiona w 1936 roku. W tym samym czasie wyposażona w cztery dzwony, w tym jeden „Andrzej Bobola” ufundowany przez miejscowych emigrantów do Stanów Zjednoczonych. Pozostałe trzy(w tym sygnaturka) zakupiona 27 października 1936 roku za kwotę 9 000 zł ze składek parafian.

Dzwonnica została wymurowana z cegły pełnej i pokryta tynkiem. Nakryta jest blachą kładzioną bezpośrednio na wierzchołku muru. Dzwony spiszowe

zawieszane na żelaznych ramionach, osadzonych w murze. Założona na rzucie prostokąta. Bryła w formie prostopadłościennej. Ściana przepruta trzema wysmukłymi, zamkniętymi arkadowo otworami, nad którymi profilowany gzyms koronujący. Na dzwonnicy pośrodku niska wieżyczka na rzucie kwadratu, z czterospadowym daszkiem. Po jej bokach pulpitowe daszki kryjące zręby dzwonnicy. Cokół wypełniony prostokątnymi płycinami, biegnącymi regularnie w przyziemiu wokół dzwonnicy. W arkadowych prześwitach trzy dzwony: „Stanisław”, „Andrzej Bobola”, „Maria”, a w arkadowym prześwicie wieżyczki dzwon „Wojciech”.

XIII. Kaplica na cmentarzu parafialnym w Zarzeczu.

Wzniesiona została ok. poł. XIX wieku. Na obecne miejsce przeniesiona została w 1923 roku, po przeniesieniu do Zarzecza kościoła parafialnego z Jeżowego. Pierwotnie stała na terenie obecnego cmentarza przykościelnego.

Zarzecze – Kaplica cmentarna, fot.D. Komada, 2023 r.

Jest to obiekt drewniany, konstrukcji zrębowej, wzniesiony na ceglanej, otynkowanej. Zrąb z bali sosnowych, węglowanych na „jaskółczy ogon”, z przycięciami ostatkami. Oszalowana.

Wewnątrz podłogi białe, drewniane, na legarach. Strop drewniany, belkowy nagi. Pułap deskowy. Wieża dachowa krokwiowo - jętkowa. Dach pokryty blachą ocynkowaną podmurówce. Drzwi wejściowe spągowe, klepkowane w jodełkę.

Założona została na rzucie prostokąta, z trójbocznym zamknięciem. Bryła jednokondygnacyjna, zwarta, nakryta dachem pięciopłociowym.

XIV. Zespół dworsko-parkowy w Zarzeczcu.

Położony jest w południowo-zachodnim skraju wsi, na niemal płaskim obrzeżu skarpy otaczającej go od południa, północy i zachodu. Otoczony jest z trzech stron drogami, a od południa szerokim korytem rzeki San. Dostępny obecnie drogą od wschodu (ul. Starowiejska), na osi przysiółka Stara Wieś. Bryła parku wybitnie eksponowana i widoczna z dużej odległości, szczególnie z niskiego brzegu rzeki.

Założenie na zarysie owalu wyznaczonego z trzech stron przebiegiem skarpy, składa się z trzech podstawowych elementów:

- część reprezentacyjna, obejmująca dwór z podjazdem, ob. zadrzewionym. Otulona jest ona od zachodu, południa i częściowo wschodu wysokim drzewostanem i nisko schodzącym na skarpe sadem,
- drogę dojazdową z resztkami drzewostanu parkowego,
- części gospodarczej, zajętej przez współczesne zabudowania, położone na północ od dworu.

Układ części gospodarczej geometryczny, funkcjonalny z dużym placem manewrowym od południa.

Układ zieleni swobodny, przy dworze zgeometryzowany, wyznaczony w głównej mierze układem terenu.

a/ Dwór

Wzniesiony został w 2 poł. XIX wieku. Jest to budynek parterowy, niepodpiwniczony z użytkowym poddaszem. Założony na rzucie wydłużonego prostokąta. Fundamenty z kamienia łamanego. Ściany konstrukcyjne z cegły ceramicznej, pełnej, obustronnie tynkowane.

Strop nad parterem drewniany. Więźba dachowa drewniana, kryta blachą dachówkopodobną. Przed wejściem od frontu umieszczono na osi portyk kolumnowy.

Kapliczki i figury świętych wrosły w nasz krajobraz i są nieodłącznym jego elementem. Można je spotkać przy drogach, na rozstajach, na leśnych duktach, wśród pól, na rynkach miasteczek czy w przydomowych ogródkach. Tradycja ich wznoszenia sięga początków chrześcijaństwa, kiedy w miejsce pogańskich świątyń, kamienia i innych symboli stawiano krzyż, jako znak zwycięstwa wiary chrześcijańskiej. Spotykane na obszarze gminy kapliczki i figury przydrożne oraz krzyże wzniesione przez wiejskich cieśli, wykute przez ludowych lub na pól ludowych kamieniarzy, są najczęściej bardzo skromne, grubo i nieudolnie wykonane. Wyraźna ich rodzimość oraz dodatnie funkcje w krajobrazie budzą żywe zainteresowanie tymi zabytkami i podkreślają ich znaczenie dla kultury regionu.

Pierwszą grupę stanowią kapliczki w formie latarni. Na wysokim cokole umieszczony prostopadłościenny słup o sfazowanych narożnikach, dźwigający ażurową „skrzyneczkę- latarnię nakryta daszkiem brogowym, zakończonym krzyżem łacińskim. Wewnątrz latarni współczesna figurka Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej. Ten typ kapliczki reprezentuje obiekt przy ul. Wolności (przy rondzie).

Odrębną grupę stanowią kapliczki w formie ustawionej na wysokim cokole niszy, przykrytej daszkiem siodłowym. Tego rodzaju kapliczki występują w Nisku: przy ul. Rzeszowskiej (via a vis leśnego parkingu) oraz na rogu ul. Rzeszowskiej i Kruczej i w Wolinie. Kapliczka w Wolinie posiada zdwojoną nisze, umieszczone jedna nad drugą i nakryta jest daszkiem dwuspadowym.

Znacznie wyższy poziom artystyczny reprezentują występujące na terenie miasta Niska figury: Serca Pana Jezusa przy ul. Sandomierskiej i Świętej Rodziny przy ul. Sopockiej, wzniesione z fundacji Marii z Kinskych hr. Ressequier i jej męża Oliviera hr. Ressequier, dziedziców dóbr nizańskich. Obie figury wykonane zostały zapewne w jednym z tyrolskich warsztatów rzeźbiarskich.

Pierwotnie zabudowa wiejska była drewniana, jednak ze względu na nietrwałość materiału uległa ona zniszczeniu i była wymieniana na nową. Również pożary oraz okres I i II wojny światowej spowodowały poważne straty wśród tych obiektów. Pomimo powstania od lat 60-tych XX w. szeregu budynków murowanych, często o architekturze niedostosowanej do miejscowej tradycji oraz krajobrazu kulturowego do chwili obecnej zachowało się wiele obiektów drewnianych. Pierwotna zabudowa drewniana była z bali drewnianych, w konstrukcji zrębowej, o węglach łączonych na „obłap” później na „rybi lub jaskółczy ogon”. Końce belek były pierwotnie nie obcinane, a dopiero później równo obcięte. Dachy domów były krokwiowe, czterospadowe, kryte słomą, wysokie. Domy zwrócone były szczytem do drogi, głównie jednotraktowe, długie z sienią przelotową i częścią gospodarczą pod jednym dachem (po jednej stronie sieni była izba, a po drugiej komora, obora). Często do domu dobudowywane były aneksy gospodarcze (stajnie, szopy itp.)

W okresie międzywojennym zaczęto zmieniać formę dachu z czterospadowego na dwuspadowy i jego pokrycie, ściany szalowano deskami.

Wiele obiektów o zmienionej architekturze zachowało się w Kończycach, Nowosielcu, Wolinie, Zarzeczcu. Wpisują się one w naturalny krajobraz kulturowy miejscowości.

Z drewnianych obiektów użyteczności publicznej zachował się budynek szkoły w Nisku - Malcach.

Murowana zabudowa o charakterze zabytkowym na obszarze gminy zachowała się w Nisku. Zgrupowana jest Ina wokół pierzei przyrynkowych i ulic dolotowych do rynku. Pochodzi ona z końca XIX i początku XX wieku. Kamienice przyrynkowe należą do najbardziej reprezentacyjnych budynków miasta Niska. Wszystkie murowane z cegły, otynkowane, jednopiętrowe z podziałem ramowym ścian, z gzymsami kordonowymi między piętrami. W przyziemiu znajdują się

pomieszczenia handlowo-usługowe. Współczesne budownictwo mieszkaniowo-usługowe powstało w charakterze plomb w miejscu wcześniejszych kamienic. Są to obiekty jednopiętrowe, dostosowane gabarytem do otaczającej zabudowy lecz o zróżnicowanym wystroju fasad i układu wnętrza, który dostosowany został do potrzeb i funkcji obiektów.

Z murowanych obiektów użyteczności publicznej powstałych na przełomie XIX i XX wieku istnieją budynki: Starostwa, ob. Urząd Miasta i Gminy, d. Aresztu Śledczego, Banku Rolnego (ob. Pekao S.A.), Poczty, Dworca Kolejowego, d. Liceum Ogólnokształcącego (l. 20-te XX w.) czy też przebudowany na szpital pałac hr. Ressequierów.

Z obiektów przemysłowych należy wymienić pochodzący z pocz. XX wieku zespół przemysłowy w Nisku: browar, młyn motorowy, stolarnia, cegielnia oraz zespół zabudowy folwarku „Sopot” na osiedlu Malce.

Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego. Większość nekropolii powstałych przed 1939 rokiem ma charakter zabytkowy, gdyż poza wartościami emocjonalnymi, użytkowymi prezentują w jakimś stopniu wartości artystyczne, historyczne przestrzenno -kompozycyjne i przyrodnicze. Cmentarze z racji cech zabytkowych są pod opieką prawną Państwa i Kościoła.

Zakładanie cmentarzy jest nierozdzielnie związane z powstaniem parafii. Do nekropolii będących w kręgu zainteresowania konserwatorskiego należą:

- cmentarz parafialny w Raclawicach,
- cmentarz przykościelny w Raclawicach,
- cmentarz parafialny w Zarzeczcu
- cmentarz z I wojny światowej na terenie cmentarza parafialnego w Nisku - Barcach,
- cmentarz z I wojny światowej w Zarzeczcu -Podborku.

A/ Cmentarz parafialny w Raclawicach.

Założony został na pocz. XIX wieku. Położony jest we wschodniej części miejscowości przy drodze Sandomierz - Przemyśl, na terenie płaskim. Od południa i wschodu otoczony lasem sosnowym, od północy i zachodu polami. Założony został

na planie zbliżonym do kwadratu, z regularnym układem mogił, kwater i alejek. Główna alejka na osi wejścia. Występuje na nim 38 nagrobków o cechach zabytkowych. Przeważają jednak nagrobki nowe, wykonane z betonu, lastryka, granitu czy marmuru.

B/ Cmentarz przykościelny w Raławicach.

Założony po 1326 roku, w wyniku powstania we wsi parafii. Usytuowany u zbiegu ulicy Zielonej i Rudnickiej, prowadzącej do Przemyśla. Na terenie cmentarza znajduje się dzwonnica i współczesny kościół parafialny. Zachował się też jeden nagrobek.

C/ Cmentarz parafialny w Zarzeczcu.

Założony w 1 poł. XIX wieku. Usytuowany jest na wierzchołku niewielkiego pagórka, przy drodze do Kurzyny Średniej i Ulanowa, na terenie niezabudowanym. Od północy i zachodu otoczony polami, od wschodu i południa lasem sosnowym. Założony na planie trapezu z regularnym układem mogił i kwater, zwłaszcza w południowo - zachodniej części. Na terenie cmentarz znajduje się drewniana kaplica.

D/ Cmentarz z I wojny światowej na terenie cmentarz parafialnego w Nisku - Barcach.

Założony został w 1914 roku. Usytuowany jest w obrębie cmentarza parafialnego, przy alei głównej, w pobliżu kościoła cmentarnego. Założony na planie prostokąta, z regularnym układem czterech kwater z mogiłami pojedynczymi i zbiorowymi. Układ alejek przecinający się prostopadle.

E/ Cmentarz z I wojny światowej w Zarzeczcu - Podborku.

Założony został w 1914 roku. Położony jest na łagodnym stoku niewielkiego wzgórza, na terenie niezabudowanym, oddalony ok. 20 metrów od drogi krajowej Lublin - Rzeszów o ok. 3 km od Zarzeczca.

Założony na planie niewielkiego prostokąta z ustawionym pośrodku głazem kamiennym. Teren porośnięty trawą i samotnie rosnącą sosną.

Zarzecze – Podborek, Cmentarz z I wojny światowej, fot. D. Komada, 2023 r.

Ponadto na obszarze gminy znajdują się współczesne cmentarze:

- cmentarz parafialny w Nowosielcu
- cmentarz komunalny w Nisku.

3.2. Zabytki ruchome.

a/ wpisane do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków ruchomych prowadzony jest (podobnie jak rejestr zabytków nieruchomych) przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków nie wpisuje się

zabytku wpisanego do inwentarza muzealnego lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Wedle obecnego stanu na obszarze gminy Nisko znajduje się jeden zabytek wpisany do rejestru:

* Figura św. Rodziny w Nisku - Malcach, na mocy decyzji nr: B - 136 z 18. 01. 2006 roku Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Nisko - Malce, Figura Św. Rodziny, fot. D. Komada, 2023 r.

* Zespół 54 nagrobków na terenie cmentarza parafialnego w Raclawicach, na mocy decyzji nr: B - 1051 z 17. 03. 2023 roku Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

3.3. Zabytki archeologiczne.

Gmina Nisko położona w północno - zachodniej części województwa podkarpackiego pod względem fizjograficznym obejmuje Dolinę Dolnego Sanu, Płaskowyż Kolbuszowski i Tarnogrodzki i Równinę Biłgorajską wchodzące w skład makroregionu Kotliny Sandomierskiej.

Kotlina Sandomierska jest zapadliskiem przedgórskim (przedkarpackim) o charakterze obniżenia erozyjnego a jednocześnie jest ona basenem akumulacyjnym dla rzek karpackich.

Rozbudowana terasa Sanu, duża liczba cieków wodnych powoduje, że na obszarze Gminy znajduje się bardzo duża liczba stanowisk archeologicznych. Znane są one z badań stacjonarnych i powierzchniowych wykonywanych metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski. Stanowiska posiadają różną wartość poznawczą.

Analizując stan osadnictwa prehistorycznego i średniowiecznego na obszarze Gminy należy zdawać sobie sprawę z odmiennych niż obecnie warunków naturalnych. Podstawowymi czynnikami determinującymi życie społeczeństw pierwotnych był: klimat, gleby, rzeźba terenu oraz szata roślinna.

Na obszarze Gminy najstarsze materiały pochodzą z okresu paleolitu (500 000 - 9 800 p.n.e.) - Nisko - stanowisko 6 i mezolitu (9 800 - 5 800 p.n.e.) - Nowosielec - stanowisko 1. Brak cech dystynktywnych uniemożliwia określenie przynależności kulturowej tego materiału.

Epoka kamienia - neolit (5 800/ 5 600 - 2 400/ 2 300 p.n.e.) wprowadzając gospodarkę wytwórczą związaną z zajęciami rolniczymi (uprawa roli, hodowla zwierząt) doprowadziła do zmiany systemu osadnictwa. Powstały stałe osady, w których jednym z ważniejszych zajęć była produkcja naczyń glinianych. Z tego okresu pochodzą liczne stanowiska, które z uwagi na mało charakterystyczny materiał trudno zaliczyć do określonej kultury (Nisko - Malce st. 8, Nisko - Warchoły st. 1, Nisko - Warchoły st. 3, Nisko st. 2, 4, 12, 13,17, Zarzecze st. 6, Raławice st. 8)

Jedyną wyodrębnioną kulturą okresu neolitu jaką udaje się ustalić w oparciu o zachowany dość licznie materiał archeologiczny jest kultura pucharów lejkowatych (3 500 – 2 000 p.n.e.)

Na obszarze gminy reprezentowane jest przez stanowiska (Zarzecze st.: 8, 16, 17,18, 21, 24, Raławice st. 10).

Wczesna epoka brązu (2 400/ 2 300 – 1 700 p.n.e.) będąca kontynuacją późnoneolitycznej tradycji kulturowej znana jest ze śladów lub punktów osadnictwa reprezentowanych przez stanowiska (Zarzecze st. 14, Nowa wieś st. 1 i 6)

Kolejnym okresem, z którego występują stanowiska archeologiczne na obszarze gminy jest okres epoki brązu i wczesnej epoki żelaza (1 500 – 450 p.n.e.). Okres ten wypełnia w całości grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej. Z omawianego okresu pochodzą stanowiska: Nisko – Malce – st. 3, 4, 6, 7, 8, 12, Nisko – Moskale – st. 2, 3, Nisko – st. 3, 5, Nisko – Warchoły – st. 3, 5, 6, 7, Nisko – Barce – st. 1, 3, Zarzecze - Kamień – st. 7, Zarzecze – st. 1, 16, 18, Raławice – st. 4, 8, 9, Nisko- Podwalina – st. 2, 3, 4, 5, Zarzecze – Krzaki – st. 21, Zarzecze- Szoje – st. 22, 24, Zarzecze – Hawryły – st. 27, Nowa Wieś- st. 6, 8, 9, Wolina – st. 1, Nowosielec – st. 2.

Pierwsze wieki naszej ery to okres wpływów rzymskich epoki żelaza, kiedy to stwierdza się silne oddziaływanie kultury prowincjonalno – rzymskiej a nawet dochodziło do kontaktów handlowych z Cesarstwem Rzymskim. Rzymianie udawali się tutaj w poszukiwaniu cenionego u nich bursztynu, przywożąc w zamian broń, ekskluzywne wyroby lub płacąc pieniędzmi, które są dość częstym znaleziskiem.

W tym też okresie rozwijała się na naszym terenie tzw. kultura przeworska. Na terenie gminy reprezentują ten okres następujące stanowiska: Nisko – Malce st. 8, Raławice st. 1, Zarzecze st. 4 i 5, Nisko st. 2,1,7.

W wyniku olbrzymich przemieszczeń ludności, jakie miały miejsce pod koniec IV i w V wieku n.e. na ten teren napływała także ludność słowiańska zamieszkująca pierwotnie tereny położone znacznie dalej na Wschodzie. Był to czas, kiedy rozpoczął się okres zwany wczesnym średniowieczem, trwający aż do połowy XIII w. Od tego czasu możemy mówić o ciągłości osadniczo – kulturowej, a także stosując metodę retrospekcyjną wykorzystać późniejsze przekazy piśmienne. Cały ten okres wczesnego średniowiecza jest mocno zróżnicowany. Na początku mamy

do czynienia z jednolitą kulturą na znacznych przestrzeniach i nieodróżnicowanym społeczeństwem. Od przełomu VII i VIII wieku powstawały pierwsze ugrupowania plemienne, a w X wieku pierwsze organizmy państwowe. Z omawianego okresu pochodzą następujące stanowiska archeologiczne: Nisko – Malce st. 5, Nisko st. 1, 2, 3, 12, 15, Nisko – Warchoły st. 1, Zarzecze st. 7, 10, 15, 21, 27, Raclawice st. 6, Nowa Wieś st. 5 i 10.

Z okresu średniowiecza i późnego średniowiecza zachowały się stanowiska w Raclawicach st. 9 i Nowej Wsi st. 7 i 11.

Poza wymienionymi stanowiskami na obszarze Gminy występuje jeszcze takie, które pochodzi z okresu nowożytnego (XVI – XVII w.) zlokalizowane w Zarzeczcu st. 2.

3. 4. Krajobraz kulturowy.

Obszar gminy Nisko pod względem ukształtowania powierzchni jest dość zróżnicowany krajobrazowo. W jego krajobrazie występują płaskodenne doliny rzeczne i wynoszące się ponad ich poziom wysoczyzny zwane płaskowyżami. Rolniczy charakter gminy znajduje odzwierciedlenie krajobrazie, w którym dominują pola uprawne, przeplatane łąkami i pastwiskami. Wśród pól pojawiają się kępy zadrzewień i zakrzewień oraz niewielkie lasy. Krajobraz urozmaicają rzeki, śródpolne oczka wodne, stawy czy starorzecza (okolice Raclawic, Woliny, Niska).

Najbardziej atrakcyjna krajobrazowo jest południowa część gminy porośnięta dużym kompleksem leśnym Puszczy Sandomierskiej, przeplatany śródleśnymi łąkami i mokradłami a także dolina rzeki San ze wspaniałym widokiem na trasę nadzalewową w okolicach Zarzeczca.

Trzeba zaznaczyć, że tereny rolne, łąkowe i leśne przecinają liczne ciekły wodne, w części uregulowane oraz kanały i rowy melioracyjne.

Nieodłącznym składnikiem krajobrazu jest zabudowa skupiona we wsiach i mieście Nisku.

Głównymi dominantami krajobrazowymi wyróżniają się wsie: Raclawice, Zarzecze, Nowosielec i miasto Nisko. W krajobrazie gminy eksponowana jest

zabudowa miejscowości położonych nad Sanem (Raclawice, Nisko, Zarzecze, Wolina).

Osadnictwo o starej metryce wykazuje ścisły związek z formami krajobrazu naturalnego. Najstarsza osada (Nisko) o charakterze przedlokacyjnym reprezentuje układ rzędowy i placowy. Charakterystyczne jest lokalizowanie zabudowy w jednym rzędzie, wzdłuż drogi przebiegającej równolegle do starego koryta rzek i wokół trapezowatego błonia (targowiska). Formy osadnictwa lokacyjnego reprezentują rozproszoną ulicówkę z nawsiem (okres średniowieczny) i ulicówki przydrożne (okres nowożytny oraz z przełomu XVII/XVIII wieku).

4. Ocena stanu zasobu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego -silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli okazje,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony) oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu.

Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W poniższej tabeli przedstawione zostały wyniki analizy SWOT, skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w gminie Nisko. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki. Które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe.

W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego programu – konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo gminy tworzy bowiem jego kilkusetletnia historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

SILNE STRONY GMINY I MIASTA NISKO	SŁABE STRONY GMINY I MIASTA NISKO
<ul style="list-style-type: none"> * otwartość i przychylność władz samorządowych; * dogodne położenie gminy względem szlaków komunikacyjnych, sąsiedztwa ośrodka przemysłowego jakim jest miasto Stalowa Wola; * akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy; 	<ul style="list-style-type: none"> * słabo rozwinięte zaplecze turystyczne; * niewystarczająca ilość środków finansowych na ochronę zabytków; * słaby stopień pokrycia terytorium gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego; * niewielka baza hotelowa

- * środowisko przyrodnicze gminy sprzyjające promowaniu na tym obszarze aktywnej rekreacji i sportu;
- * występujące formy prawne ochrony przyrody (Natura 2000, Park Krajobrazowy „Lasy Janowskie”, Specjalny Obszar Ochrony: Dolina Dolnego Sanu, Puszcza Sandomierska, użytek ekologiczny: Uroczysko „Bardo”);
- * posiadanie gminnej ewidencji zabytków;
- * bogata i ciekawa historia gminy;
- * zachowane obiekty sakralne o znaczeniu regionalnym;
- * liczne stanowiska archeologiczne;
- * oznakowane piesze i rowerowe szlaki turystyczne;
- * możliwość organizacji spływów kajakowych (San);
- * silne poczucie tożsamości lokalnej mieszkańców;
- * bogaty zespół ruchomych dzieł sztuki zgromadzonych w obiektach sakralnych, stanowiący zbiory będące świadectwem minionych epok;
- * żywa tradycja – kultywowanie dawnych tradycji i obrzędów na terenie gminy poprzez istniejące instytucje kultury i stowarzyszenia;

SZANSE GMINY I MIASTA NISKO	ZAGROŻENIA GMINY I MIASTA NISKO
<ul style="list-style-type: none"> * możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; * wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; * wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału; * kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; * poprawa dostępności do zabytków poprzez wprowadzenie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej; * rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; * wysoka atrakcyjność turystyczna regionu; * wzrost rangi aktywnego wypoczynku w kształtowaniu się nowego stylu życia i spędzania wolnego czasu; 	<ul style="list-style-type: none"> * brak skutecznej egzekucji prawa; * brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; * jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie – jedynie jako zasobu historycznego; * skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; * zerwanie ciągłości kulturowej – zmiana systemu wartości pomiędzy pokoleniami; * zanik wrażliwości na regionalne wartości zabytkowe w budownictwie prywatnym i publicznym;

<ul style="list-style-type: none"> * duże zainteresowanie regionalizmem na świecie; * rozwój działalności gospodarczej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; rozwinięcie bazy agroturystycznej, powstanie nowych miejsc pracy; * zatrzymanie degradacji substancji zabytkowej i poprawa estetyki miejscowości; * wypromowanie wizerunku gminy jako terenu posiadającego wyrazistą tożsamość kulturową; * aktywność lokalnych społeczności mająca na celu kultywowanie dawnych tradycji; * Plenerowe imprezy, rekonstrukcje historyczne jako element promocji i budowania więzi lokalnych. 	
--	--

5. Zadania.

Koordinacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego jest warunkiem podstawowym i niezbędnym do realizacji zadań wytyczonych w Programie opieki nad zabytkami.

Można to osiągnąć poprzez:

- ✓ uwzględnienie warunków ochrony zabytków (w tym krajobrazu kulturowego) i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarun-

kowaniami ochrony przyrody, równowagi ekologicznej w planach rozwoju gminy,

- ✓ włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań priorytetowych, wynikających z koncepcji zagospodarowania przestrzennego gminy,
- ✓ uwzględnianie w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i planach zagospodarowania przestrzennego ochrony krajobrazu naturalnego, związanego z założeniami ruralistycznymi (zadanie zrealizowane poprzez opracowanie I zmiany Studium w 2010 roku oraz MPZP Centrum w Nisku w 2015 roku),
- ✓ wykorzystanie nowej formy prawnej ochrony zabytków jaką stanowi park kulturowy,
- ✓ przeciwdziałanie tendencjom rozpraszania zabudowy wsi,
- ✓ uwzględnianie w Studiach uwarunkowań i planach zagospodarowania przestrzennego problematyki form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie nawiązywania w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów.

5.1. Rewaloryzacja układu urbanistycznego miasta Nisko.

Działania prawne

- Sporządzenie i uchwalenie planu zagospodarowania przestrzennego i rewaloryzacji zespołu staromiejskiego Niska. Zadanie to winno być potraktowane jako priorytetowe ze względu na występowanie w Nisku układu przestrzennego o szczególnych walorach kompozycyjnych i znacznym nasyceniu zabytkową zabudową. Plan zagospodarowania przestrzennego i rewaloryzacji starego miasta uwzględniać powinien wytyczne konserwatorskie oraz zapisy zawarte w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Nisko oraz Studium wartości kulturowych gminy. (zadanie zrealizowane poprzez opracowanie I zmiany Studium oraz MPZP Centrum w Nisku)

- Kompleksowa i konsekwentna realizacja rewaloryzacji starego miasta Niska, ze szczególnym uwzględnieniem następujących wytycznych: (zadanie zrealizowane lub w trakcie realizacji) .

a/ W zakresie ochrony i konserwacji zabytkowych zasobów kulturowych oraz ich restauracji:

- ✓ zachowanie i uczytelnienie historycznego rozplanowania miasta – rynku z siecią uliczną, z zachowanymi w istniejących ulicach dróg średniowiecznych i nowożytnych,
- ✓ ochrona konserwatorska zabudowy zabytkowej oraz zabudowy o cechach regionalnych.

b/ W zakresie zachowania i rekompozycji zabytkowego krajobrazu:

- ✓ Zachowanie kompozycyjnych wartości zespoły wnętrz architektoniczno – krajobrazowych (zachowanie kompozycji wnętrz urbanistycznych związanych z zespołem kościoła par. p.w. Św. Józefa, d. zespołem pałacowo – parkowym),
- ✓ Rekompozycja wnętrz urbanistycznych Rynku (Pl. Wolności), ulic: Kościuszki, Wolności, Sandomierskiej, zdegradowanych głównie przez: nową zabudowę, niedostosowaną do otoczenia, zaniedbania w utrzymaniu i konserwacji obiektów zabytkowych oraz nieodpowiednie zagospodarowanie terenu (uwzględniona w MPZP Centrum w Nisku),
- ✓ Ochrona ekspozycji charakterystycznych układów kompozycyjnych wnętrz urbanistycznych oraz sylwety miasta poprzez zachowanie kierunków, ciągów i punktów widokowych.

c/ Przystosowanie zespołu staromiejskiego do współczesnego funkcjonowania

jako ośrodka usługowego gminy i miasta Nisko, ze szczególnym uwzględnieniem zasad istotnych dla ochrony środowiska kulturowego:

- ✓ Sanacja i modernizacja sieci uzbrojenia – wymiana sieci napo - wietrznych na ziemne, zastąpienie obecnie istniejących latarni na dostosowane charakterem do zabytkowego otoczenia, wg zapisów w MPZP Centrum w Nisku
- ✓ Uporządkowanie działek na zapleczu zabudowy,
- ✓ Przestrzeganie wskazanych zasad w stosunku do nowej, uzupełniającej zabudowy dotyczących bryły, formy, kształtu i pokrycia dachów, materiałów i wystroju architektonicznego,
- ✓ Przestrzeganie wskazanych zasad dotyczących umieszczania reklam, wg zapisów w MPZP Centrum w Nisku.

d/ Rewaloryzacja pierzei rynkowych zgodnie z wytycznymi konserwatorskimi, odnoszącymi się przede wszystkim do gabarytów pierzei, uzupełnienia pierzei,

- ✓ Opracowanie Studium krajobrazowego dla miasta Niska, w celu ochrony i świadomego kształtowania i uczytelnienia walorów krajobrazu i architektury, charakterystycznej sylwety zespołu staromiejskiego z główną pozytywną dominantą bryły kościoła par. p.w. Św. Józefa.
- ✓ Ochrona wartości zabytkowego krajobrazu kulturowego miasta poprzez zapewnienie szczególnej kontroli zamierzeń inwestycyjnych na atrakcyjnych kierunkach ekspozycji obiektów i zespołów zabudowy w celu ochrony tych ekspozycji,
- ✓ Nadanie wyższego standardu przestrzeniom publicznym (przy pełnym zachowaniu ich atrybutów) poprzez konsekwentne stosowanie wytycznych konserwatorskich oraz zachowanie

lokalnego charakteru zabudowy przy nowych inwestycjach, wg zapisów w MPZP Centrum w Nisku

- ✓ Popularyzacja wartości zespołu staromiejskiego oraz potrzeb i zasad jego rewaloryzacji nastawiona przede wszystkim na szeroko rozumianą społeczność lokalną (inwestorów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, pozostałych mieszkańców); prezentowanie przez władze samorządowe perspektywicznego, pozytywnego obrazu rozwoju miasta i gminy, szans i korzyści, jakie może przynosić należyta dbałość o szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe (pozyskiwanie dodatkowych funduszy, rozwój turystyki, nowe miejsca pracy).

5. 2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i układów ruralistycznych na obszarach wiejskich.

- ✓ Staranne planowanie przestrzenne wsi, respektujące wartości układu ruralistycznego,
- ✓ Sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów położonych w strefach ochrony konserwatorskiej wyznaczonych w Studium wartości kulturowych gminy i miasta Nisko i jego I zmianie ze względu na potrzebę zapewnienia ładu przestrzennego i ochrony zespołów zabytkowej zabudowy (zrealizowane - Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego p.n. "Centrum w Nisku" etap I),
- ✓ Nawiązanie w nowej architekturze do lokalnych wzorów i materiałów (regionalizm) i konsekwentnego egzekwowania praw w tym zakresie,
- ✓ Opracowanie katalogu form budownictwa regionalnego i jego praktyczne wykorzystanie przy realizacji nowych inwestycji przede wszystkim zakresie budownictwa mieszkalnego, zwłaszcza na obszarach stref ochrony konserwatorskiej i historycznie ukształtowanych i czytelnych do dziś układów przestrzennych,

- ✓ Ochrona najcenniejszych obiektów „in situ”,
- ✓ Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego, oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.)
- ✓ Wspieranie folkloru oraz zanikających zawodów.

5.3. Opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów, charakterystycznych dla gminy i obszaru kulturowego, na którym zlokalizowana jest gmina.

- ✓ Podjęcie działań zmierzających do objęcia ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych o znaczących dla regionu wartościach historycznych, artystycznych i naukowych.

Proponuje się uwzględnienie w w/w działaniach następujących obiektów:

- * drewniany kościół par. w Nowosielcu
 - * drewniany kościół par. w Zarzeczcu
 - * zespół dworsko-parkowy w Zarzeczcu
 - * drewniany budynek Szkoły Podstawowej w Nisku - Malcach
 - * budynek d. Starostwa, ob. U G i M w Nisku, pl. Wolności 14
 - * budynek d. Aresztu Śledczego w Nisku, pl. Wolności 15
 - * budynek Banku Pekao S.A. w Nisku
 - * budynek dworca kolejowego w Nisku
 - * budynek d. leśniczówki w Nisku - Warchołach
- ✓ Prowadzenie prac remontowych w obiektach zabytkowych, stanowiących własność władz samorządowych, zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi.
W pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne,

- ✓ Zapobieganie dekapitalizacji zabudowy zespołu staromiejskiego w Nisku – podejmowanie przez samorząd inicjatyw zachęcających właścicieli obiektów zabytkowych do przeprowadzenia remontu i konserwacji – samorządowy system preferencji finansowych dla właścicieli i użytkowników zabytków (m.in. ulgi i zwolnienia podatkowe, partycypacja w kosztach).
- ✓ Wspieranie działań zmierzającym do powstrzymania procesu niszczenia oraz działań ratunkowych w stosunku do obiektów zabytkowych o wybitnych w skali gminy, nieużytkowanych i znajdujących się w złym stanie technicznym, a dających jednak możliwość adaptacji do nowej funkcji, służącej (bezpośrednio lub pośrednio) społeczności lokalnej:
 - * nieużytkowany d. kościół par. w Zarzeczu
- ✓ Starania o zachowanie i ochronę drewnianego budownictwa w mieście i gminie; zachowanie nielicznych już „enklaw” tego budownictwa.
- ✓ Dążenie do zabezpieczenia, konserwacji i zachowania nielicznych już najstarszych i najcenniejszych obiektów budownictwa.
- ✓ Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych organizowanych w zabytkowych budynkach jako jedna z możliwych form ratowania niedoinwestowanych, niszczących i ginących z krajobrazu obiektów drewnianych.
- ✓ Zapewnienie respektowania wymogów ochrony konserwatorskiej w stosunku do obiektów i zespołów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w strefach ochrony konserwatorskiej.
- ✓ Prowadzenie w pierwszej kolejności prac zabezpieczających i powstrzymujących proces destrukcji, remontowanie zgodnie z wymogami konserwatorskimi, preferowanie działań zabezpieczających autentyczną substancję zabytkową.
- ✓ Eliminowanie prac adaptacyjnych i remontowych przeprowadzanych ze szkodą dla substancji zabytkowej obiektu.
- ✓ Reagowanie samorządu na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków, w konsekwencji prowadzące do uszkodzeń i zniszczeń.

- ✓ Wspieranie inicjatyw zmierzających do rewitalizacji zabytkowych obiektów przemysłowych - w dobie głębokich przekształceń własnościowych w sposób szczególnie narażonych na zniszczenie lub silne przekształcenia:
 - * d. stolarnia w Nisku
 - * d. browar w Nisku (część obiektu adaptowana na potrzeby Środowiskowego Domu Samopomocy)
 - * d. cegielnia w Nisku
- ✓ Przy sprzedaży przez gminę obiektów zabytkowych preferowanie inwestorów zobowiązujących się do właściwego zagospodarowania obiektów nieużytkowanych.
- ✓ Wdrożenie systemu wsparcia finansowego dla właścicieli i użytkowników zabytkowych obiektów (wpisanych do rejestru i do gminnej ewidencji zabytków) przeznaczonego na wykonanie remontów i konserwacji budynków (ulgi podatkowe, finansowanie prac inwentaryzacyjnych i dokumentacyjnych, współfinansowanie remontów).
- ✓ Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów, ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń.
- ✓ Zwracanie uwagi w trakcie wykonywania remontów zabytkowych kapliczek na zachowanie lub przywracanie ich pierwotnej, tradycyjnej bryły, formy, stylu, materiałów, pokrycia dachowego, wystroju i detalu architektonicznego itp.
- ✓ Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków:
 - * monitoring dotyczący stanu zachowania obiektów zabytkowych, prowadzonych prac remontowych i konserwatorskich oraz bieżące wprowadzanie danych do komputerowej bazy ewidencji gminnej,

- * wypracowanie zasad wymiany informacji i aktualizacji danych dotyczących obiektów zabytkowych, objętych gminną ewidencją zabytków pomiędzy Urzędem Ochrony Zabytków – Delegatura w Tarnobrzegu a Urzędem Gminy i Miasta w Nisku.

5.4. Opieka nad zabytkami ruchomymi.

- ✓ Wspieranie prac konserwatorskich zespołów zabytków ruchomych w kościołach parafialnych w Raclawicach, Zarzeczcu, Nisku i Nowosielcu.
- ✓ Podjęcie działań w zakresie ochrony zabytkowego wyposażenia kapliczek przydrożnych drogą wymiany oryginałów na kopie oraz umieszczanie zabytków w zbiorach publicznych (państwowych i kościelnych).
- ✓ Należy wykonać karty ewidencyjne zabytków ruchomych znajdujących się w kościołach parafialnych w Raclawicach, Zarzeczcu, Nisku i Nowosielcu. Karty mogą być wykonywane przez osoby posiadające kwalifikacje (historyk sztuki) zarówno na koszt właściciela obiektu jak i ze środków samorządowych i państwowych (np. dotacja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, gminy, powiatu.) – podstawa prawna: art.5 i art. 77 pkt. 3 ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami.

5.5. Ochrona wartości niematerialnych.

- ✓ Pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, wzmocnienie procesów integracyjnych w społeczności lokalnej.
- ✓ Utrwalenie w świadomości społecznej tzw. tradycji miejsca, lokalizacji nieistniejących obiektów o znaczeniu dla historii regionu np. cmentarza żydowskiego czy dawnego grodziska w Nisku.
- ✓ Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowo powstających zespołów zabudowy) historycznych nazw miejscowych – przysiółków, historycznych

nazw ulic itp., inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie, promujących lokalną historię i lokalne tradycje.

- ✓ Utrzymanie i bieżąca konserwacja figur przydrożnych i pomników połączone z kultywowaniem, dokumentowaniem i upowszechnianiem tradycji związanej z tymi obiektami.
- ✓ Upamiętnianie i utrwalanie w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia, ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem itp., poprzez działalność wydawniczą (regionalia), prowadzenie lekcji nt. przeszłości kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji itp.,
- ✓ Wspieranie lokalnych inicjatyw zmierzających do udokumentowania, zachowania, kultywowania, wartości niematerialnych (pieśni, podania, legendy, tradycje związane z ważnymi wydarzeniami rodzinnymi jak śluby czy pogrzeby, tradycje związane ze świętami, potrawy regionalne, nazwy miejscowe).
- ✓ Otaczanie opieką miejsca kultu religijnego – sanktuarium Św. Józefa - Opiekuna Rodzin w Nisku.
- ✓ Wspieranie i promowanie lokalnych inicjatyw – imprez kultywujących tradycje, regionalny strój, obrzędy.

5. 6. Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

5. 6. 1. Rozwój turystyki i działania promocyjne:

- a/ kreowanie szlaków edukacyjno – turystycznych po zasobach dziedzictwa kulturowego gminy,
- b/ wspieranie rozwoju agroturystyki z wykorzystaniem zabytkowych obiektów budownictwa drewnianego,
- c/ wykorzystanie zasobów kulturowych w promocji gminy i intensyfikacji jej rozwoju, szczególnie obszarów wiejskich np. w powiązaniu z ochroną środowiska, inwestycjami w otoczeniu rolnictwa, ochroną

tradycyjnych form gospodarowania.

5.6.2. Działania edukacyjne:

- a/ inicjowanie i wspieranie wydawnictw obejmujących zagadnienia ochrony dóbr kultury,
- b/ budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.
- c/ wspieranie inicjatyw mających na celu edukowanie społeczeństwa, zwłaszcza dzieci i młodzieży na rzecz ochrony dziedzictwa, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn.
- d/ popularyzacja opieki nad zabytkami poprzez wszelkiego rodzaju konkursy premiujące wiedzę i znanstwo dziedzictwa kulturowego.
- e/ wspieranie inicjatyw mających na celu edukowanie, zwłaszcza dzieci i młodzieży na rzecz ochrony dziedzictwa archeologicznego.
- f/ inicjowanie i wspieranie rozwoju szkolnych izb tradycji (gromadzących dawne i współczesne fotografie dokumentujące przestrzeń kulturową; przedmioty użytku codziennego przodków itp.).

6. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Nisko.

Zadania opisane w aktualizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta Nisko powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony Gminy i Miasta Nisko zadania będą wykonywane bądź wspierane przez gminne jednostki organizacyjne (np. szkoły, bądź gminne placówki kultury)

oraz wydziały Urzędu Gminy i Miasta Nisko w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

1. prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
2. finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, środki budżetowe na zadania własne z przeznaczeniem na remonty i modernizacje zabytków będących własnością Gminy, korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie z środków zagranicznych, nagrody, ulgi finansowe),
3. społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
4. kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
5. koordynacji (m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi)

Kolejna edycja (aktualizacja gminnego programu opieki nad zabytkami gminy i miasta Nisko ma być opracowana po czterech latach od przyjęcia go przez Radę Miasta Nisko

7. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Na mocy art.87 ust.1 i ust.5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Sprawozdanie powinno określać poziom

realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach): wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,

- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.
- liczba osób zatrudnionych w agroturystyce i dziedzinach związanych z ochroną zabytków,

8. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Nisko.

Przygotowana aktualizacja programu jest zbiorem celów dla gminy jako terytorium administracyjnego, a nie władz samorządowych, także źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponować może samorząd. Zakłada się zatem, że źródłem finansowania zadań będą zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub zasięgu władz samorządowych, jak również inne źródła (prywatne, rządowe itp.). Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku.*

Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

1. dotacje ministra kultury
2. programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
3. promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
4. dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków
5. dotacje powiatowe
6. dotacje gminne
7. dotacje Województwa

Źródła zagraniczne:

1. źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych
2. źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG

8.1 ŹRÓDŁA KRAJOWE

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest to program, który wesprze samorządy w poprawieniu stanu, odbudowie i remontach obiektów zabytkowych przyczyniając się tym samym do poprawy ich stanu i uchroni przed degradacją i niszczeniem.

Program dopuszcza finansowanie obiektów posiadających wpis do ewidencji lub rejestru zabytków i będących w posiadaniu jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjnej podległej jednostce samorządu terytorialnego.

Program kierowany jest bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dofinansowanie będzie przyznawane na realizację zadań inwestycyjnych związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Może być przeznaczone na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace.

Dofinansowanie z Programu może wynieść maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny - 2%.

Wnioski będą mogły być składane w aplikacji Polski Ład udostępnionej przez Bank Gospodarstwa Krajowego, w jednej z trzech kategorii:

- do 150 000 zł
- do 500 000 zł
- do 3 500 000 zł.

Dotacje na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych udzielany przez ministra właściwego ds. kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy operacyjne stanowią podstawę ubiegania się o środki ministerialne na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Programy operacyjne określają: cele, zadania, typy projektów, alokację finansową, uprawnionych wnioskodawców, tryb naboru i wyboru wniosków, kryteria oceny, zobowiązania wnioskodawców, wskaźniki monitoringu. Przy ocenie wniosków branych jest pod uwagę wiele kryteriów, m.in.: wartość merytoryczna, zakorzenienie w tradycji, zasadność realizacji projektu,

wiarygodność organizatora, efektywność wykorzystania środków. Programy są ogłaszane rokrocznie, z reguły w kilku priorytetach.

Celem **Programu „Dziedzictwo kulturowe”** jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

a/ Ochrona zabytków

Strategicznym celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Kluczowe dla realizacji celów priorytetu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach priorytetu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. W pierwszej kolejności wsparcie otrzymywać będą obiekty najbardziej zagrożone oraz zabytki najcenniejsze – wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznane za Pomniki Historii oraz te, posiadające wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Biorąc pod uwagę fakt, że priorytet ma charakter ogólnopolski, szczególny nacisk kładziony jest też na projekty uwzględniające rolę zabytków w rozwoju turystyki. Dlatego istotnym celem priorytetu jest kierowanie pomocy dla cennych obiektów położonych na terenach uboższych gospodarczo i turystycznie, czego efektem będzie zwiększenie dostępności do zabytków, podniesienie atrakcyjność regionów i wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Mimo, że określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac.

Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie ich doświadczenie, podejmowanie w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu zabytkowego oraz umiejętność pozyskiwania innych niż ministerialne środków na realizację zadania, a także zdolność do maksymalnego wykorzystania w przyszłości potencjału dofinansowanej inwestycji. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach priorytetu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1. Prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
2. Prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).
3. W przypadku zadań określonych w ust. 1 można ubiegać się wyłącznie o dofinansowanie kosztów określonych w art. 77. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2022 r., poz. 840).
4. Do priorytetu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

Uprawnieni wnioskodawcy

1. O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne

jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

2. W przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pkt. 2 regulaminu tego priorytetu o dofinansowanie ubiegać mogą się wyłącznie wnioskodawcy, których działalność nie jest finansowana ze środków publicznych.

3. O dofinansowanie w ramach priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty, o których mowa w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tryb naboru: do 30 listopada br. i 31 marca następnego. Nabory listopadowe zazwyczaj wyczerpują alokację na dany rok.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 25 000,00 zł.

2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.

3. Dofinansowanie, zgodnie z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych.

4. W przypadkach określonych w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dofinansowanie może być udzielone w kwocie do 100% nakładów koniecznych.

5. Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych zobowiązany jest umieścić we wniosku stosowną informację na ten temat wraz z uzasadnieniem. Wniosek nie zawierający takiego uzasadnienia zostanie odrzucony jako błędny formalnie.

Na podstawie art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;

4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

UWAGA !!! – sporządzenie ekspertyz, badań, dokumentacji, programów lub projektów stanowi koszty kwalifikowane jedynie w przypadku, gdy są częścią prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, bądź wynikają z prowadzonych prac i są wykonywane po dacie podpisania umowy o dotację.

b. Ochrona zabytków archeologicznych

Strategicznym celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka.

Stąd zadaniem priorytetu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także publikacja ich wyników. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym).

Ze względu na rozległość, różnorodność, a zwłaszcza nieodnawialność zasobów tworzących dziedzictwo archeologiczne oraz złożoność procesów związanych z jego badaniem i ochroną, kluczowe dla właściwej realizacji celów priorytetu jest nie tylko zachowanie wysokiej wartości naukowej i poznawczej prowadzonych działań, lecz również przestrzeganie w trakcie ich realizacji określonych norm międzynarodowych, wskazanych w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodowej Karcie Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska). Zadania finansowane z ramach priorytetu powinny być realizowane zgodnie z tymi zasadami. Szczególnie istotne jest upowszechnianie wyników badań już zakończonych, które do tej pory nie doczekały się opracowania i publikacji, stąd projekty podejmujące takie zagadnienia będą wyżej oceniane.

Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem, umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach priorytetu rozszerzony zostaje zakres finansowania zadań

w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu priorytetu.

Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy, dysponując niezbędnym doświadczeniem oraz zapleczem organizacyjnym i naukowym, gwarantują stabilność działania oraz wysoki poziom kadry odpowiedzialnej za realizację podjętych zamierzeń merytorycznych.

Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach priorytetu powinno być upowszechnienie w środowisku naukowym i konserwatorskim wyników przeprowadzonych dotychczas badań, co pozwoli na wykorzystanie ich do świadomej i zrównoważonej ochrony dziedzictwa. Równoległe działania te powinny rozwijać świadomość społeczną, zarówno jeśli chodzi o wartość dziedzictwa archeologicznego, jak i potrzebę jego zachowania i ochrony, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- 1) ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- 2) nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- 3) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

W przypadku wyników archeologicznych badań poprzedzających inwestycje, dofinansowane mogą być wyłącznie koszty opracowania redakcyjnego i publikacji książkowej oraz ewentualnych dodatkowych analiz, które nie zostały wykonane w ramach umowy z inwestorem.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) organizacje pozarządowe;
- 4) publiczne uczelnie akademickie;
- 5) niepubliczne uczelnie akademickie;
- 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 30 000 zł.
2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.
3. Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 200 000 zł oraz nie może przekraczać 85% budżetu przedstawionego we wniosku.

Wnioskodawca może ubiegać się o dofinansowanie zadania na okres dwóch kolejnych lat. Zadania dwuletnie muszą spełniać następujące warunki:

- 1) wnioskodawca przedstawia w formularzu wniosku odrębne kosztorysy i harmonogramy na każdy rok realizacji zadania;
- 2) w każdym roku realizacji zadania obowiązują wymagania odnośnie minimalnej i maksymalnej kwoty dofinansowania wnioskowanego na dany rok realizacji, określone w § 14 ust. 1 i ust. 3 regulaminu priorytetu;
- 3) w każdym roku realizacji zadania obowiązują wymagania odnośnie procentowego udziału dofinansowania ministra w stosunku do rocznego budżetu zadania określone w § 14 ust. 3 regulaminu priorytetu, z zastrzeżeniem § 14 ust. 7-9 .

W przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku, określona zostaje całościowa kwota dofinansowania wraz z podziałem na każdy rok realizacji.

Koszty kwalifikowane:

1. Honoraria i wynagrodzenia:

- wykonawców badań, dokumentacji, konserwacji i analiz specjalistycznych,
- autorów tekstów i opracowań,

- redaktorów, tłumaczy i recenzentów tekstów do publikacji.

2. Zakup usług związanych z realizacją zadania:

- analizy i badania specjalistyczne, np. metalograficzne, dendrologiczne,
- wykonanie dokumentacji, także w formie cyfrowej (np. modele 3D, skany),
- konserwacja zabytków ruchomych,
- wykonanie zdjęć lotniczych,
- badania nieinwazyjne, np. geomagnetyczne, elektrooporowe

3. Koszty związane z publikacją, w tym:

- projekt, skład, łamanie, druk,
- opracowanie fotografii i ilustracji,
- tłoczenie płyt,
- publikacja w internecie.

4. Organizacja realizacji zadania, w tym:

- wynajęcie sprzętu niezbędnego do wykonania badań,
- zakup map niezbędnych do realizacji zadania,
- zakup niezbędnych materiałów biurowych,
- koszty transportu i wyjazdów w teren (z wyłączeniem noclegów),
- koordynacja zadania,
- obsługa finansowo-księgową (nie dotyczy instytucji kultury oraz uczelni).

5. Promocja zadania, w tym: ogłoszenia w mediach i internecie, ulotki i broszury reklamowe, organizacja wystaw, spotkań i konferencji (ale nie udział w konferencjach organizowanych przez inne podmioty).

Koszty promocji nie powinny przekraczać 10% budżetu zadania.

c. Rozwój infrastruktury kultury - Infrastruktura kultury

Celem Programu „Rozwój infrastruktury kultury” jest wsparcie infrastruktury i poprawa funkcjonowania podmiotów prowadzących działalność kulturalną, szkół i uczelni artystycznych oraz domów kultury.

Celem priorytetu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.

Od wielu lat sytuacja podmiotów działających w sferze kultury ukazuje ogromne potrzeby wsparcia finansowego, które umożliwi ich modernizację i rozwój, a także zwiększenie dostępu i podniesienie atrakcyjności oferty kulturalnej.

Strategicznym celem priorytetu jest zatem stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań priorytetu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego, podmiotów objętych priorytetem.

Ze względu na zróżnicowany stan infrastruktury w tym sektorze założenia priorytetu dopuszczają finansowanie różnorodnych zadań. Szczególnie istotne są: poprawa stanu infrastruktury kultury zwiększająca dostęp do oferty kulturalnej i podnosząca jej atrakcyjność, działania przyczyniające się do faktycznego zwiększenia potencjału instytucji kultury, dostosowanie do standardów europejskich, wzrost konkurencyjności podmiotu, wzmocnienie działalności o charakterze ponadregionalnym. Konieczne jest także wspieranie zadań o charakterze interwencyjnym, likwidujących skutki zdarzeń losowych, klęsk żywiołowych lub związanych z prowadzeniem wieloletnich inwestycji, wdrażaniem działań zapewniających niezbędne warunki do prowadzenia działalności kulturalnej.

Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem umożliwiającym skuteczną realizację projektów, o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, zostaje wprowadzona w ramach priorytetu możliwość finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu priorytetu w danym roku budżetowym. Wsparcie finansowe kierowane będzie do podmiotów, których zadania powstaną w oparciu o stabilne źródła finansowania, przy założeniu, że autorzy projektów gwarantują konsekwentną realizację podjętych działań, a inwestycje wpiszą się w ich kompleksowe plany rozwoju. Istotnym kryterium oceny projektów będą zarówno korzyści, wynikające z realizacji zadania na tle potrzeb podobnej grupy

wnioskodawców, jak i zdolność do prowadzenia działań inwestycyjnych oraz dotychczasowa działalność kulturalna w okresie 2 ostatnich lat.

Inwestycje w zakresie poprawy infrastruktury, poprzez tworzenie przyjaznej i nowoczesnej bazy technicznej, powinny przyczynić się do zwiększenia efektywności działalności instytucji kultury oraz wzrostu uczestnictwa w kulturze.

1. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu działalności kulturalnej:

- 1) budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 2) zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych;
- 3) przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadania dotyczące budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem domów kultury, centrów kultury oraz ośrodków kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) jednostki samorządu terytorialnego - z wyjątkiem sytuacji, gdy występują o dofinansowanie jako organy prowadzące domy kultury, centra kultury oraz ośrodki kultury;
- 4) organizacje pozarządowe;
- 5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi:

- 1) 50 000 zł – w przypadku zadań określonych w §1 ust. 1 pkt. 2 i pkt. 3 regulaminu priorytetu;
- 2) 300 000 zł – w przypadku zadań określonych w §1 ust. 1 pkt. 1 i pkt. 4 regulaminu priorytetu.

2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.

3. Wnioskowane dofinansowanie nie może przekraczać:

- 1) 75% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania nie wyższej niż 3 000 000 zł;
- 2) 50% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania wyższej niż 3 000 000 zł.

Koszty kwalifikowane:

Budowa, roboty budowlane, przebudowa i remont obiektu budowlanego na cele działalności kulturalnej i edukacyjnej w zakresie kultury – koszty prac wykonywanych w obiektach lub koszty adaptacji obiektów, służących poprawie warunków ich funkcjonowania, tj.

- budowa – wykonanie obiektu budowlanego w określonym miejscu, a także odbudowa, rozbudowa, nadbudowa obiektu budowlanego;
- roboty budowlane – prowadzenie prac polegających na budowie, przebudowie, montażu, remoncie lub rozbiórce obiektu budowlanego;
- przebudowa (modernizacja) – wykonanie robót budowlanych, w wyniku których następuje zmiana parametrów użytkowych lub technicznych istniejącego obiektu budowlanego;
- remont – wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, przy czym możliwe jest stosowanie wyrobów budowlanych innych, niż użyto w stanie pierwotnym. Dopuszcza się prace remontowe polegające na bieżącej konserwacji i wykończeniu obiektu (malowanie ścian, cyklinowanie podłóg);
- urządzenia budowlane – wyposażenie obiektu budowlanego w urządzenia techniczne zapewniające możliwość użytkowania obiektu, jak: przyłącza,

urządzenia instalacyjne, w tym służące oczyszczaniu lub gromadzeniu ścieków, a także place postojowe, ogrodzenia;

- przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do realizacji planowanych prac – koszty opracowań/projektów dokumentacji branżowej, w tym także projekty aranżacji wnętrz;
- nadzór inwestorski/autorski – kontrola obiektów i procesów budowlanych;
- koszty związane z przeprowadzeniem postępowania przetargowego;
- koszty transportu.

Zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych – koszty zakupu środków trwałych służących wielokrotnemu wykorzystaniu takich jak:

- instrumenty i akcesoria muzyczne;
- sprzęt komputerowy i oprogramowanie;
- urządzenia biurowe;
- meble;
- systemy zabezpieczające przed kradzieżą/włamaniem;
- sprzęt/system nagłośnieniowy, oświetleniowy, multimedialny;
- wyposażenie pracowni specjalistycznych, np. pracowni plastycznych (sztalugi, antyramy, piece ceramiczne, koła garncarskie itp.), muzycznych, baletowych, krawieckich, scenograficznych, fotograficznych (aparaty fotograficzne, obiektywy, lampy, statywy, akcesoria ciemniowe itp.), filmowych, multimedialnych (tablice interaktywne, sprzęt audio-video, komputerowy, czytniki, tablety, oprogramowanie itp.), sal wystawowych (gabloty, systemy ekspozycyjne, manekiny itp.); sal teatralnych i kinowych (fotele teatralno-kinowe, kurtyny, żaluzje, rolety, wyposażenie audio-video, rampy oświetleniowe, zaplecze techniczne itp.);
- środki transportu służące działalności kulturalnej;
- specjalistyczny sprzęt umożliwiający osobom niepełnosprawnym dostęp do oferty kulturalnej;
- montaż zakupionego sprzętu lub wyposażenia;

- transport zakupionego wyposażenia.
- przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji - koszty wykonania projektów architektonicznych, studium wykonalności, analiz oddziaływań na środowisko.
- budowa, rozbudowa i przebudowa obiektów budowlanych, wraz z zakupami niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich - współfinansowanie kosztów niekwalifikowanych projektów budowy i przebudowy obiektów służących działalności kulturalnej ze środków europejskich, mających podpisane umowy na dofinansowanie projektu, które są kosztami objętymi niniejszym programem jak przypadku zadań określonych w §1 ust. 1 pkt. 1 regulaminu priorytetu.

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Szczególnym rodzajem ministerialnego programu operacyjnego jest **Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**. Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich, w tym na zadania z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Dofinansowanie dotyczy projektów realizowanych w ramach: Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013, 16 Regionalnych Programów Operacyjnych 2007-2013, Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Programu Rozwój Obszarów Wiejskich 2007-2013, Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej, Programu Kultura 2007-2013. Uprawnionymi do pozyskania dotacji są jednostki samorządu terytorialnego oraz państwowe i samorządowe instytucje kultury i filmowe, kościoły lub związki wyznaniowe, archiwa państwowe, organizacje pozarządowe ze sfery kultury, organizacje pozarządowe i niepubliczne szkoły artystyczne I i II stopnia oraz uczelnie artystyczne. Promesa MKiDN może pokrywać maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy.

W szczególnych przypadkach Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może zdecydować o pokryciu więcej niż 85 % wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

Warto wspomnieć także o innych programach realizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a mianowicie:

□ „**Zabytek Zadbany**” - jest corocznym konkursem ogłaszany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 roku podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Ocenie Jury konkursowego podlegać będą jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury. Konkurs promuje właściwe użytkowanie zabytkowych obiektów, ochronę „substancji zabytkowej” podczas wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli oraz ich otoczenia, które nierzadko również wpisane jest do rejestru zabytków.

PROGRAM MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO 2023

- Wspieranie działań muzealnych.

INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

STRATEGICZNE CELE PROGRAMU.

Strategicznym celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także -

prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. Główny nacisk w ramach programu zostaje położony na projekty kompleksowe, charakteryzujące się wysoką wartością merytoryczną oraz nowatorskimi rozwiązaniami aranżacyjnymi, dopełnionymi umiejętnie wykorzystanymi elementami multimedialnymi. Finansowane w ramach programu zadania konserwatorskie powinny być realizowane w zgodzie z dobrymi praktykami w zakresie opracowywania i ewidencjonowania zbiorów, przy czym szczególnie istotne jest wspieranie działań, które prowadzić będą do zachowania lub przywrócenia stanu właściwego obiektom zagrożonym nieodwracalnym uszkodzeniem. Z kolei projekty wydawnicze, prócz wysokiej wartości prezentowanych treści, powinny wyróżniać się oryginalną i spójną koncepcją graficzną. Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach programu przewidziana jest możliwość finansowania zadań w trybie dwuletnim, a suma tych dofinansowań może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy i wykonawcy gwarantują realizację założonych celów merytorycznych. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie potencjału podmiotów będzie ich doświadczenie, zgodność procedur działania ze standardami rekomendowanymi przez ministerstwo, a także umiejętność nawiązywania współpracy z innymi partnerami na szczeblu lokalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym. Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach programu powinno być umocnienie muzeów oraz innych podmiotów działających w tym obszarze jako ważnych centrów kultury, dzięki którym świadomość historyczna i tożsamość kulturowa obywateli staje się kluczowym elementem kształtującym współczesną przestrzeń społeczną.

PROGRAM MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO 2023

- Kultura ludowa i tradycyjna.

INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA: Departament Narodowych Instytucji Kultury

STRATEGICZNE CELE PROGRAMU.

Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczynić się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują, i w ramach, których są przekazywane (transmitowane). Zadaniem programu jest wspieranie działań związanych z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. Biorąc pod uwagę fakt, że czynnikiem wpływającym na skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach programu wprowadza się możliwość finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie

finansowe kierowane będzie przede wszystkim do zadań konstruowanych w oparciu o różnorodne źródła finansowania, przy założeniu, że autorzy projektów gwarantują stabilność działania i realizację podjętych celów merytorycznych. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie potencjału organizatorów będzie ich doświadczenie oraz umiejętność pozyskiwania znaczących środków na realizację zadania, a także zdolność do nawiązywania współpracy z innymi partnerami na szczeblu lokalnym, regionalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym. Ze względu na specyfikę programu szczególnie ważne dla realizacji jego celów będą zadania, dla których problematyka związana z kulturami tradycyjnymi (zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym) będzie punktem wyjścia do podjęcia działań na rzecz integracji społeczności lokalnych, co przyczynić się może do wzmocnienia tożsamości i budowania poczucia dumy z przejawów lokalnych i regionalnych kultur. W roku 2022 zakres programu pozostaje nadal rozszerzony o zadania, związane w sposób bezpośredni z między-pokoleniowym przekazem unikatowej wiedzy i umiejętności kulturowych, adresowane do „mistrzów tradycji”, będących depozytariuszami wiedzy lokalnej i regionalnej. Zakres podejmowanych działań jest zgodny z założeniami Konwencji UNESCO z 2003 roku. Głównym celem tego trybu dofinansowania jest wspieranie procesu transmisji w obrębie danej wspólnoty kulturowej, przejawiającego się w bezpośrednim przekazie wiedzy, umiejętności, funkcji – ze szczególnym naciskiem na ich unikatowość, bądź zagrożenie zanikiem. Istotnym jest przy tym czynnik *in situ* – przekaz winien odbywać się pomiędzy osobami wywodzącymi się z tej samej wspólnoty i kultury lokalnej, bądź możliwie najbliższej. Sposób przekazywania powinien odbywać się w jak najbardziej naturalny sposób, z uwzględnieniem lokalnie rozwijających się technik i sposobów transmisji, będących integralną częścią tradycji.

O dofinansowanie mogą ubiegać się także przedstawiciele mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych, których kultura lokalna stanowi integralną część niematerialnego dziedzictwa kulturowego Polski. Najbardziej pożądanym efektem programu ma być wypracowanie wzorców ochrony oraz

twórczego inspirowania się elementami kultur tradycyjnych zarówno w wymiarze materialnym jak i niematerialnym, z uwzględnieniem społecznego kontekstu funkcjonowania.

ŚRODKI FUNDUSZU KOŚCIELNEGO.

Fundusz, będący w dyspozycji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych) powstał w oparciu o art.9 ust. 1 Ustawy z dnia 20 marca 1950 roku o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego i § 1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 61. poz. 354). Stanowi formę rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Dotacje z Funduszu Kościelnego udzielane są wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.).

Ze środków Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże, ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz, takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki.

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW.

1. Cel rozdziału środków:

Poprawa stanu zachowania zabytków poprzez:

a) ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego;

- b) konserwację i rewaloryzację zabytków;
- c) udostępnianie zabytków na cele publiczne.

2. Rodzaje kwalifikujących się zadań: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (projekty realizowane bez udziału środków europejskich):

- a) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- b) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- c) przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

3. Uprawnieni wnioskodawcy:

- a) osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego;
- b) z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, o którym mowa w pkt 2 lit. c, może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wnioskodawcami nie mogą być: państwowe instytucje kultury nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i Ministra Edukacji Narodowej, państwowe szkoły i uczelnie wyższe, a także podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Koszty kwalifikujące się do dofinansowania:

- a) dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty

określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162, poz. 1568 ze zm.);

b) dofinansowanie może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych;

c) dofinansowanie w wysokości do 100 % może być udzielone jedynie w przypadkach gdy:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub robót,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót.

Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych jest zobowiązany do uzasadnienia swojego wniosku. Uzasadnienie winno być poparte dokumentem potwierdzającym spełnienie przez wnioskodawcę przesłanek o których mowa w art. 78 ust.. 2 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (np. kserem karty białej, szczegółowy opis stanu zachowania obiektu sporządzony przez autora programu prac konserwatorskich, ekspertyza techniczna itp.).

DOTACJE WOJEWÓDZKIE.

Przeznaczenie udzielonego wsparcia:

Z budżetu Województwa Podkarpackiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, znajdującym się na terenie województwa podkarpackiego, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym, w szczególności na:

- prowadzenie prac konserwatorskich zabytkowego wyposażenia i wystroju zabytków nieruchomych posiadających najwyższą wartość historyczną, artystyczną lub naukową,

- podejmowanie prac konserwatorskich kolekcji stanowiących zbiory zabytkowych przedmiotów i dzieł zgromadzonych i uporządkowanych oraz opracowanych i udostępnianych publicznie,
- prace konserwatorskie dotyczące zabytków ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, w szczególności: wybitnych dzieł dawnej sztuki (np.: polichromie, rzeźby, malarstwo sztalugowe, ołtarze), rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej; kolekcji stanowiących zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych; wytworów techniki charakterystycznych dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny.
- podejmowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy substancji zabytku nieruchomego wraz z jego otoczeniem oraz w historycznych układach urbanistycznych, ruralistycznych i w historycznych zespołach budowlanych,
- przedsięwzięcia, które polegają na prowadzeniu prac konserwatorskich lub restauratorskich przy najwartościowszych i najcenniejszych z punktu widzenia wartości dziedzictwa kulturowego i wartości artystycznej, zabytkach nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, będących: układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi; dziełami architektury i budownictwa sakralnego; dziełami budownictwa obronnego; obiektami dawnego przemysłu; zabytkowymi cmentarzami; miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne.

W pierwszej kolejności wsparcie finansowe w postaci dotacji z budżetu województwa otrzymują prace konserwatorskiej, restauratorskie i budowlane unikatowych zabytków województwa podkarpackiego, tj. wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO, uznanych za pomnik historii, włączonych do parku kulturowego oraz najcenniejszych obiektów w skali kraju i regionu spośród wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków.

Uprawnieni beneficjenci środków:

O dotację może ubiegać się każdy podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku, jeżeli posiadanie to oparte jest o tytuł prawny do zabytku

wynikający z użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Pomocą finansową obejmowane są prace przy obiektach, które uznane zostały za zabytek i wpisane są do rejestru zabytków prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program prac musi być uzgodnionych w WKZ i potwierdzony stosownym pozwoleniem konserwatorskim na wnioskowany zakres.

Szczegółowe kryteria oraz tryb weryfikacji i przyznawania pomocy finansowej, jak też jej realizacji określa stosowny regulamin przyjmowany w postaci Uchwały Sejmiku Województwa Podkarpackiego.

Cel przekazania środków:

W ramach mecenatu Samorząd Województwa Podkarpackiego udziela dotacji celowych w zakresie kultury i sztuki na następujące projekty:

- organizacja festiwali, konkursów, przeglądów, spotkań, plenerów, kursów, warsztatów, konferencji, seminariów, tournée zespołów artystycznych, wystaw artystycznych, historycznych, muzealnych i innych imprez mających istotne znaczenie dla polskiej kultury i sztuki oraz ich zagranicznej promocji, w tym fundowanie nagród,
- upowszechnianie, promocja i popularyzacja dokonań z zakresu kultury i sztuki oraz twórczości i wykonawstwa artystycznego w kraju i za granicą,
- organizacja imprez przeznaczonych dla Polonii, emigracji i Polaków za granicą,
- edukacja kulturalna dzieci i młodzieży realizowana w różnych formach,
- wspieranie amatorskiego ruchu artystycznego, twórczości ludowej oraz ochrona unikalnych i zanikających zawodów i umiejętności artystycznych i ich warsztatów,
- ochrona i propagowanie kultury mniejszości narodowych,
- wydawanie niskonakładowych książek, czasopism, periodyków ulotnych, nut, katalogów wystaw i zbiorów, opracowań naukowo-badawczych i krytycznych.

O dotacje w ramach mecenatu mogą występować:

- Organizacje pozarządowe w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873),
- Osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego,

DOTACJE POWIATOWE

W myśl art. 81. ust. 1. i 2. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

Art. 82. 1. Precyzuje, iż łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

DOTACJE GMINNE

Zgodnie z art. 81 w/w ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 1990 r. nr 16, poz. 95 ze zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu

terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Miasta/Gminy.

8.2 ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE W RAMACH FUNDUSZY STRUKTURALNYCH

Program Regionalny - Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021 - 2027

W dniu 20 grudnia 2022 roku Zarząd Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie Uchwałą Nr 445/9205/22 przyjął program regionalny - Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027. Następnie uchwałą Nr 462/9595/23 z dnia 16 lutego 2023 r. Zarząd Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie przyjął uchwałę zatwierdzającą Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027 (SZOP FEP 2021-2027) - wersja SZOP.FEPK.001.

Przedmiotowy dokument SZOP FEP 2021-2027 zawiera opis działań, dla których nabory wniosków planowane są w pierwszej kolejności, zgodnie z możliwością wskazaną w *Wytocznych dotyczących szczegółowego opisu priorytetów (SZOP) krajowych i regionalnych programów operacyjnych na lata 2021-2027* tj.:

1. **Priorytet 1** Konkurencyjna i cyfrowa gospodarka

- **Działanie 1.1** *Badania i rozwój, typ projektu:*
 - Wsparcie działalności badawczo-rozwojowej.
- **Działanie 1.2** *Cyfryzacja, typy projektów:*
 - Cyberbezpieczeństwo,
 - Rozwój infrastruktury danych przestrzennych,
 - Aplikacje w oparciu o dostępne cyfrowo ISP (informacje sektora publicznego),

- Wdrażanie nowoczesnych rozwiązań technologicznych (działania digitalizacyjne).
- **Działanie 1.3** *Wsparcie MŚP – dotacja, typy projektów:*
 - Wdrożenia prac B+R, innowacji przez MŚP,
 - Wsparcie rozwoju i konkurencyjności MŚP w formie dotacji.
- 2. **Priorytet 2** *Energia i środowisko*
 - **Działanie 2.5** *Adaptacja do zmian klimatu, typy projektów:*
 - Budowa, przebudowa lub remont urządzeń wodnych i infrastruktury towarzyszącej służących przeciwdziałaniu /zmniejszeniu skutków powodzi lub suszy,
 - Rozwijanie systemów ratownictwa.
 - **Działanie 2.6** *Zrównoważona gospodarka wodno – ściekowa.*
- 3. **Priorytet 4.** *Mobilność i łączność*
 - **Działanie 4.1** *Drogi wojewódzkie,*
- 4. **Priorytet 5** *Przyjazna przestrzeń społeczna*
 - **Działanie 5.1** *Edukacja,*
 - **Działanie 5.3** *Dostępność,*
 - **Działanie 5.5** *Kultura,*
- 5. **Priorytet 7** *Kapitał ludzki gotowy do zmian*
 - **Działanie 7.1** *Aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy,*
 - **Działanie 7.3** *Aktywizacja zawodowa osób młodych pozostających bez pracy/ wsparcie rozwoju przedsiębiorczości,*
 - **Działanie 7.9** *Rozwój kwalifikacji i kompetencji kadr,*
 - **Działanie 7.14** *Wsparcie osób dorosłych w zdobywaniu i uzupełnianiu kwalifikacji i kompetencji.*

W priorytecie 5 *Przyjazna przestrzeń społeczna* przewidziano działanie 5.5 *Kultura* określając w nim cel i zasady realizacji:

Cel szczegółowy:

EFRR.CP4.VI - Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach

społecznych.

Wysokość alokacji ogółem (EUR)

26 470 588,00

Wysokość alokacji UE (EUR):

22 500 000,00

Zakres interwencji:

166 - Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury

Opis działania:

W ramach działania możliwa będzie modernizacja istniejącej infrastruktury wojewódzkich instytucji kultury na terenie województwa podkarpackiego w celu zniesienia ograniczeń w dostępie do dóbr kultury oraz szerszego udostępnienia zasobów i różnych form ich działalności, budowa nowych obiektów.

Limity i ograniczenia:

1. Budowa nowych obiektów tylko w przypadku wykazania zdiagnozowanych potrzeb regionu i braku możliwości wykorzystania istniejącej infrastruktury.
2. Inwestycje w elementy infrastruktury drogowej (w tym w parkingi) nie będą wspierane, chyba że stanowią nieodłączny element większego projektu, nie są one dominującym elementem tego projektu a ich koszt nie przekracza 15% kosztów kwalifikowalnych.
3. W miastach projekty te nie mogą obejmować budowy nowych dróg lub parkingów oraz w odniesieniu do istniejących - zwiększenia ich pojemności lub przepustowości, ani nie mogą w inny sposób przyczynić się do zwiększenia natężenia ruchu samochodowego.
4. Inwestycje infrastrukturalne w sektorze kultury wymagają powiązania z działaniami podmiotów sektora społecznego w celu wzmocnienia procesu włączenia społecznego.

5. Projekty powinny uwzględniać zalecenia określone w dokumencie „Europejskie Zasady Jakości dla finansowanych przez UE interwencji o potencjalnym wpływie na dziedzictwo kulturowe” (dotyczy zabytków).

Maksymalny % poziom dofinansowania UE w projekcie - 85

Maksymalny % poziom dofinansowania całkowitego wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu (środki UE + współfinansowanie ze środków krajowych przyznane beneficjentowi przez właściwą instytucję) - 85

Pomoc publiczna – unijna podstawa prawna.

Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1407/2013 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis, Rozporządzenie Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu

Pomoc publiczna – krajowa podstawa prawna.

Rozporządzenie Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej z dnia 29 września 2022 r. w sprawie udzielania pomocy de minimis w ramach regionalnych programów na lata 2021–2027 (Dz. U. z 2022 r. poz. 2062)

Uproszczone metody rozliczania:

do 7% stawka ryczałtowa na koszty pośrednie (podstawa wyliczenia: koszty bezpośrednie) [art. 54(a) CPR]

Forma wsparcia: dotacja

Dopuszczalny cross-financing (%): 0

Sposób wyboru projektów: Niekonkurencyjny

Realizacja instrumentów terytorialnych: Nie dotyczy

Typ beneficjenta - ogólny: Służby publiczne

Typ beneficjenta - szczegółowy: Instytucje kultury i sportu

Grupa docelowa: instytucje kultury, turyści, osoby z niepełnospraw-

nościami

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe, instytucja kultury, kultura

Kryteria wyboru projektów:

<https://rpo.podkarpackie.pl/komitet-monitorujacy-fep-2021-2027>

Wskaźniki produktu:

WLWK-PLRO141 - Liczba instytucji kultury objętych wsparciem

WLWK-PLRO132 - Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS)

WLWK-RCO077 - Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem

WLWK-PLRO199- Liczba projektów, w których sfinansowano koszty racjonalnych usprawnień dla osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS)

WLWK-PLRO140 - Liczba wspartych obiektów o charakterze niezabytkowym

WLWK-PLRO139 - Liczba zabytków nieruchomych objętych wsparciem

WLWK-PLRO138 - Liczba zabytków ruchomych objętych wsparciem

Wskaźniki rezultatu.

WLWK-RCR077 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem WLWK-RCR001 - Miejsca pracy utworzone we wspieranych jednostkach.

8.3 ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE POZAUNIJNE

MECHANIZM NORWESKI.

Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego.

Cele i obszary wsparcia.

Celem programu jest ochrona, zachowanie i udostępnianie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Program przyczyni się do osiągnięcia tego celu

poprzez wsparcie nakierowane na projekty inwestycyjne z zakresu konserwacji i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego (nieruchomego oraz ruchomego), dokumentowania historii kultury poprzez digitalizację zbiorów, jak również budowy i rozbudowy infrastruktury kultury o znacznym potencjale wpływu na rozwój społeczno-ekonomiczny.

Inwestycje w kulturę i dziedzictwo kulturowe stanowią czynnik rozwoju miast i regionów, przyczyniając się do wzrostu ich atrakcyjności turystycznej oraz inwestycyjnej. Aż 70% światowej turystyki stanowi turystyka kulturowa, inwestycje w kulturę stymulują również rozwój sektora usług (w tym przemysłów kultury i kreatywnych) i nowych miejsc pracy. Polska kultura przyczynia się do kreowania pozytywnego wizerunku kraju w Europie i na świecie stając się rozpoznawalną marką. Jednocześnie wpływa pozytywnie na rozwój współpracy międzynarodowej i tworzenie wspólnej europejskiej tożsamości. Ze względu na swój potencjał dziedzictwo kulturowe powinno być przedmiotem ochrony i finansowego wsparcia.

W ramach programu współfinansowane będą następujące typy działań:

- rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu),
- budowa, rozbudowa, remonty i przebudowa instytucji kultury (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu),
- konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audiowizualnych, w tym filmowych,
- rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audio, audiowizualnych i filmowych oraz tworzenie wirtualnych instytucji kultury.

5% alokacji zostanie przeznaczone na realizację projektów z zakresu dokumentacji historii kultury, w tym mniejszości etnicznych i narodowych.

W programie będą realizowane projekty wybrane w ramach otwartego naboru wniosków.

Nabór wniosków.

Przewiduje się jeden nabór wniosków w ramach programu. W przypadku niewykorzystania wszystkich środków w ramach pierwszego naboru, operator uruchomi drugi nabór wniosków.

Uprawnieni beneficjenci

- państwowe i samorządowe instytucje kultury, instytucje filmowe,
- publiczne szkoły artystyczne i uczelnie artystyczne,
- archiwa państwowe,
- jednostki samorządu terytorialnego i ich związki,
- kościoły i związki wyznaniowe,
- organizacje pozarządowe ze sfery kultury.

Wartość i poziom dofinansowania projektu

Minimalna wartość dofinansowania projektu wynosić będzie 1 000 000 euro (maksymalna nie została określona).

Poziom dofinansowania projektu wynosi do 85% całkowitych kosztów kwalifikowanych.

Partnerstwo na poziomie projektu z instytucjami z państw-darczyńców

Partnerstwo w projektach zgłaszanych w konkursie nie jest wymagane.

FUNDUSZ WSPÓŁPRACY DWUSTRONNEJ EOG

Operator Programu rezerwuje część kwoty z budżetu Programu (w wysokości 1,5% całkowitych kosztów kwalifikowanych Programu) na potrzeby Funduszu Współpracy Dwustronnej na poziomie Programu podczas jego wdrażania. W ramach całkowitego budżetu Funduszu Współpracy Dwustronnej:

- ok. 83% będzie przeznaczony na poszukiwanie partnerów projektów z krajów Państw – Darczyńców przed lub w trakcie przygotowania wniosku aplikacyjnego dla projektu, rozwój takich partnerstw oraz przygotowywanie wniosków aplikacyjnych dla projektów partnerskich z Darczyńcami (wskaźnik „a”);
- ok. 17% będzie przeznaczony na tworzenie sieci, wymianę, dzielenie się i przekazywanie wiedzy, technologii, doświadczeń i najlepszych praktyk między Beneficjentami a podmiotami w Państwach-Darczyńcach (wskaźnik „b”).
- Ok. 40 000 euro z całkowitej alokacji na Fundusz Współpracy Dwustronnej zostanie przeznaczony na realizację działań podejmowanych przez Operatora Programu, mających na celu osiągnięcie obydwu wskaźników („a” i „b”)
- Pozostała część środków w ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej, tj. ok. 126 000 euro z całkowitej alokacji na Fundusz Współpracy Dwustronnej, będzie przeznaczona wyłącznie dla wnioskodawców, którzy otrzymają dofinansowanie w ramach Programu, na zasadzie refundacji wydatków poniesionych zarówno przez wnioskodawcę oraz partnerów w celu nawiązania partnerstw dla realizacji projektu (wskaźnik „a”).

Jeśli wnioskodawca wnioskuje o środki z Funduszu Współpracy Dwustronnej, jest zobowiązany do wypełnienia ostatniej części wniosku aplikacyjnego dotyczącej zwrotu wydatków poniesionych przez wnioskodawcę i partnera/ów na nawiązanie partnerstwa (wnioskodawcy będą przedstawiać we wniosku aplikacyjnym przedkładanym do Operatora Programu finansowe zestawienie należycie udokumentowanych wydatków, które zgodne są z zasadami Funduszu).

W ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej wnioskodawcy mogą ubiegać się o refundację 90% kwalifikowanych kosztów. Pozostała kwota będzie musiała zostać zapewniona przez wnioskodawcę. Wysokość refundacji będzie uzależniona od ilości dostępnych środków, nie powinna jednak przekroczyć 6 300 EUR.

W przypadku jeśli wnioskodawca jest instytucją prowadzoną i finansowaną przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wnioskowana kwota może

wynosić 100%. Wkład własny finansowy w ramach FWD może zostać zapewniony także przez partnera/ów.

Następujące kategorie wydatków są kwalifikowane w ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej:

- opłaty i koszty podróży za udział w konferencjach, seminariach, kursach, spotkaniach i warsztatach;
- koszty podróży w ramach wizyt studyjnych (zawierające diety);
- koszty podróży i wynagrodzenia za wizyty ekspertów;
- koszty konferencji, seminariów, kursów, spotkań i warsztatów;
- działania informacyjno-promocyjne;
- opłaty za doradztwo zewnętrzne;
- zakup danych niezbędnych do przygotowania wniosku.

Wydatki ponoszone z tego Funduszu będą kwalifikowane od 9 maja 2012 r. do dnia złożenia dokumentacji aplikacyjnej u Operatora Programu.

Kryteria wyboru projektów

Ocena projektów jest dwuetapowa i składa się z oceny formalnej i merytorycznej. Wyłącznie projekty, które spełnią wszystkie kryteria formalne będą podlegały ocenie merytorycznej.

Ocena formalna jest dokonywana przez ekspertów polskich. W trakcie oceny formalnej jest przewidziany tryb uzupełnień trwający 3 dni robocze. Wykaz błędów podlegających uzupełnieniom znajduje się w Karcie oceny formalnej oraz Podręczniku Wnioskodawcy, które stanowią załącznik do ogłoszenia.

Ocena merytoryczna dokonywana jest przez ekspertów polskich i norweskich. Każdy wniosek oceniany jest przez dwóch ekspertów, a ostateczna punktacja wniosku jest średnią punktów przyznanych przez obu ekspertów.

Ostatecznej rekomendacji projektów do dofinansowania dokonuje Zespół ds. Wyboru Projektów. Decyzje o dofinansowaniu projektów podpisuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

System dofinansowania

Łączne dofinansowanie przekazane beneficjentowi w formie zaliczek nie może przekroczyć 80% przyznanej kwoty grantu. Każda kolejna transza zostanie wypłacona pod warunkiem stwierdzenia przez Operatora prawidłowego wydatkowania zarówno pod względem merytorycznym, jak i finansowym co najmniej 70% kwoty przekazanych wcześniej transz.

Termin, miejsce i sposób składania wniosków o dofinansowanie projektów

Nabór projektów odbywa się w określonym przez instytucję obsługującą program czasie. Termin końcowy odnosi się zarówno do dokumentacji aplikacyjnej składanej w wersji papierowej jak i elektronicznej składanej poprzez generator wniosków w systemie EBOI. Wniosek składa się z dwóch wersji językowych: polskiej i angielskiej. Wniosek musi zostać obowiązkowo złożony poprzez generator wniosków znajdujący się na stronie www.eog.mkidn.gov.pl

Następnie, wydrukowane 2 oryginały wniosku wraz z 2 egzemplarzami załączników (wszystkie dokumenty muszą być podpisane i parafowane na każdej stronie oraz poświadczone za zgodność z oryginałem – jeśli dot.) oraz skanami wszystkich dokumentów na płycie CD/DVD muszą być dostarczone w kopercie lub paczce, drogą pocztową, przesyłką kurierską (w tych przypadkach decyduje data stempla pocztowego) lub osobiście do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Uwaga!!! Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.

Załącznik Nr 1

Wykaz zabytków architektury i budownictwa na terenie gminy Nisko, figurujących w gminnej ewidencji zabytków (stan na dzień : 23-03-2023 r.)

NISKO

1. Dom, ul. B. Głowackiego 8, drewniany, lata 20-te XX w.
2. Dom, ul. B. Głowackiego 24, drewniany, początek XIX w.
3. Leśniczówka, ul. B. Głowackiego 110, murowany, początek XX w.
4. Cmentarz wojenny z I wojny światowej, 1915 r.
5. Dworzec kolejowy, ul. Dworcowa 1, murowany, 2 połowa XIX w.
6. Dom, ul. J. Kilińskiego 13, drewniany, lata 30-te XX w.
7. Dom, ul. J. Kilińskiego 15, drewniany, lata 30 - te XX w.
8. Dom, ul. Kolejowa 10, drewniany, ok. 1910 r.
9. Oficyna pałacowa, ul. T. Kościuszki 1, murowany, ok. połowy XIX w.
10. Dom, ul. T. Kościuszki 2, murowany XIX/XX w.
11. Budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, obecnie NCK, ul. Kościuszki 9, murowany z 1904 r.
12. Dom, ul. T. Kościuszki 11, murowany z początku XX w.
13. Dom, ul. T. Kościuszki 13, murowany l. 20-te XX w.
14. Dom, ul. E. Kwiatkowskiego 1, murowany, koniec XIX w.
15. Dom, ul. 3-go Maja 2, murowany z początku XX w.
17. Bank Pekao SA, ul. A. Mickiewicza 2, murowany XIX/XX w.
18. Kościół parafialny p.w. Św. Józefa, ul. Mickiewicza 3, murowany z 1896 r.
19. Plebania, ul. Mickiewicza 3, murowana, koniec XIX w.
20. Dom, ul. Mickiewicza 4, murowany XIX/XX w.
21. Poczta, ul. Mickiewicza 6, murowana koniec XIX w.
22. Dom, ul. I. Paderewskiego 1, murowany XIX/XX w.
23. Dom, ul. I. Paderewskiego 5, murowany XIX/XX w.
24. Dom, ul. I. Paderewskiego 13, murowany, początek XX w.

25. Dom, ul. PCK 14, murowany, lata 20-te XX w.
26. Kapliczka, ul. Rzeszowska, murowana XIX w.
27. Kapliczka, ul. Rzeszowska, murowana, koniec XIX w.
28. Dom, ul. Sandomierska 3, drewniany, lata 20-te XX w.
29. Dom, ul. Sandomierska 11, murowany, początek XX w.
30. Park miejski, ul. Sandomierska , XIX w.
31. Stolarnia, ul. Sandomierska 8., murowana, początek XIX w.
33. Browar, ul. Sandomierska, murowany, początek XX w.
32. Cegielnia, ul. Sandomierska, murowana z 1906 r.
33. Dom, ul. Sandomierska 23, murowany XIX/XX w.
34. Dom, ul. Sandomierska 25, drewniany XIX/XX w.
35. Dom, ul. Sandomierska 47, murowany XIX/XX w.
36. Figura Serca Pana Jezusa, ul. Sandomierska, z 1907 r.
37. Budynek Liceum Ogólnokształcącego, Plac Wolności 3,
murowany z 1 ćw. XX w.
38. Dom, Plac Wolności 7, murowany z początku XX w.
39. Dom, Plac Wolności 8, murowany z początku XX w.
40. Dom, Plac Wolności 10, murowany XIX/XX w.
41. Dom, Plac Wolności 13, murowany z k. XIX w.
42. Budynek Starostwa, obecnie Urząd Miasta i Gminy,
Plac Wolności 14, murowany z k. XIX w.
43. Areszt Śledczy, Plac Wolności 15, murowany z k. XIX w.
44. Dom, obecnie Bank Spółdzielczy, ul. Wolności 1,
murowany z k. XIX w.
45. Dom, ul. Wolności 7, murowany z końca XIX w.
46. Dom, ul. Wolności 8, murowany z końca XIX w.
47. Dom, ul. Wolności 9, murowany XIX/XX w.
48. Dom, ul. Wolności 11, murowany XIX/XX w.
49. Dom, ul. Wolności 17, murowany z początku XX w.
50. Dom, ul. Wolności 26, murowany z początku XX w.
51. Dom, ul. Wolności 33, murowany z początku XX w.

- 52. Dom, ul. Wolności 37, drewniany z początku XIX w.
- 53. Dom, ul. Wolności 47, drewniany z początku XX w.
- 54. Dom, ul. Wolności 56, drewniany XIX/XX w.
- 55. Dom, ul. Wolności 60, drewniany z k. XIX w.
- 56. Kapliczka, ul. Wolności, koniec XIX w.

NISKO - MALCE

- 57. Rządówka, ul. Sopocka, murowana z początku XIX w.
- 58. Figura Św. Rodziny, ul. Sopocka, murowana z 1897 r.
- 59. Stodoła, ul. Sopocka, murowana/drewniana, XIX/XX w.
- 60. Spichlerz, ul. Sopocka, murowana z początku XX w.
- 61. Kaplica przy kościele parafialnym p.w. MB Królowej Polski,
ul. Sopocka, murowana z 1910 r.
- 62. Szkoła Podstawowa, ul. Sandomierska 110, drewniana
z początku XX w.

NISKO - PODWOLINA

- 63. Kaplica przydrożna, ul. H. Dąbrowskiego, murowana, koniec XIX w.

NISKO - WARCHOŁY

- 64. Kaplica grobowa rodziny Ressequier, ul. Rzeszowska, murowana
z 2 połowy XIX w.
- 65. Leśniczówka, ul. Rzeszowska 12, murowana z końca XIX w.

NOWOSIELEC

- 66. Kaplica dworska, ob. kościół parafialny MB Królowej Polski,
drewniany z początku XX w.
- 67. Kaplica przydrożna, murowana z 1 połowy XIX w.

RACŁAWICE

- 68. Cmentarz przykościelny, ul. Rudnicka, po 1326 r.
- 69. Dzwonnica przy kościele parafialnym, ul. Rudnicka 83,
murowana z 1920 r.
- 70. Plebania, ul. Rudnicka 83, murowana XVIII/XIX w.
- 71. Park podworski, ul. Zielona 18, XIX w.

WOLINA

- 72. Kapliczka, murowana z początku XX w.

ZARZECZE

- 73. Kościół parafialny p.w. MB Śnieżnej, ul. Mickiewicza,
drewniany z 1720 r.
- 74. Kapliczka cmentarna, ul. Krzeszowska, drewniana,
ok. połowy XIX w.
- 75. Dzwonnica, ul. Mickiewicza, murowana z 1936 r.
- 76. Cmentarz parafialny (najstarsza część), ul. Krzeszowska, XIX w.
- 77. Dwór, ul. Starowiejska 49, murowany z 2 połowy XIX w.
- 78. Park podworski, ul. Starowiejska 49, XIX w.

ZARZECZE - PODBOREK

- 79. Cmentarz z I wojny światowej, 1915 r.

Załącznik Nr 2.

Wykaz stanowisk archeologicznych na obszarze gminy Nisko, województwo Podkarpackie (stan na dzień : 23-03-2023 r.).

Lp.	Miejscowość Nr stanowiska	Charakter Stanowiska	Chronologia	Obszar AZP
1.	Nisko - Malce 1	śląd osadnictwa	pradzieje	92-77
2.	Nisko - Malce 9	śląd osadnictwa	pradzieje	92-77
3.	Nisko - Malce 10	śląd osadnictwa	pradzieje	92-77
4.	Nisko - Malce 6	cmentarzysko	kultura łużycka	92-77
5.	Nisko - Malce 2	śląd osadnictwa	pradzieje	92-77
6.	Nisko - Malce 3	punkt osadniczy	kultura łużycka	92-77
7.	Nisko - Malce 7	punkt osadniczy	kultura łużycka	92-77
8.	Nisko - Malce 5	śląd osadnictwa	pradzieje/wczesne średniowiecze	92-77
9.	Nisko - Malce 4	śląd osadnictwa	epoka brązu	92-77
10.	Nisko - Malce 11	śląd osadnictwa	pradzieje	92-77
11.	Nisko - Malce 8	śląd osadnictwa	wielokulturowe	92-77
12.	Nisko - Malce 12	śląd osadnictwa	wielokulturowe	92-77
13.	Nisko 1	osada	wczesne średniowiecze	93-77
14.	Nisko 3	śląd osadnictwa	kultura łużycka/ średniowiecze	wczesne 93-77
15.	Nisko 4	śląd osadnictwa	neolit	93-77
16.	Nisko 5	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-77
17.	Nisko 6	śląd osadnictwa	paleolit schyłkowy	93-77
18.	Nisko 7	skarb	kultura przeworska	93-77
19.	Nisko 8	śląd osadnictwa	epoka kamienia	93-77
20.	Nisko 9	śląd osadnictwa	epoka kamienia	93-77
21.	Nisko 10	śląd osadnictwa	pradzieje	93-77
22.	Nisko - Moskale 1	śląd osadnictwa	pradzieje	93-77
23.	Nisko- Warchoły 1	osada	neolit/wczesne średniowiecze	93-77
24.	Nisko - Warchoły 2	śląd osadnictwa	pradzieje	93-77

25.	Nisko - Warchoły 3	śląd osadnictwa	neolit	93-77
26.	Nisko - Warchoły 5	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-77
27.	Nisko - Warchoły 6	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-77
28.	Nisko 11	śląd osadnictwa	kultura ceramiki sznurowej	93-77
29.	Nisko 12	śląd osadnictwa	neolit	93-77
30.	Nisko 13	śląd osadnictwa	neolit	93-77
31.	Nisko - Moskale 2	śląd osadniczy	kultura łużycka	93-77
32.	Nisko - Moskale 3	śląd osadnictwa	kultura trzciniecka	93-77
33.	Nisko 14	śląd osadnictwa	pradzieje	93-77
34.	Nisko 15	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	93-77
35.	Nisko - Moskale 4	obozowisko	epoka kamienia	93-77
36.	Nisko - Warchoły 7	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-77
37.	Nisko - Barce 1	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-77
38.	Nisko - Barce 2	śląd osadnictwa	pradzieje	93-77
39.	Nisko - Barce 3	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-77
40.	Nisko 17	śląd osadnictwa	neolit	93-77
41.	Zarzecze 1	cmentarzysko	kultura łużycka	93-77
42.	Zarzecze 2	wał obronny	XVI- XVIII w.	93-78
43.	Zarzecze 3	cmentarzysko	pradzieje	93-78
44.	Zarzecze 4	śląd osadnictwa	kultura przeworska	93-78
45.	Zarzecze 5	skarb	kultura przeworska	93-78
46.	Raławice 1	cmentarzysko	kultura pomorska	93-78
47.	Raławice 2	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-78
48.	Raławice 3	cmentarzysko	pradzieje	93-78
49.	Nisko 2	śląd osadnictwa/osada	kultura przeworska, łużycka, wcz. średn.	93-78
50.	Zarzecze 6	śląd osadnictwa	neolit	93-78
51.	Zarzecze 7	śląd osadnictwa	pradzieje, kult. łużycka, wcz. średn.	93-78
52.	Zarzecze 8	śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych	93-78
53.	Zarzecze 9	śląd osadnictwa	pradzieje	93-78
54.	Zarzecze 10	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	93-78

55.	Zarzecze 11	śląd osadnictwa	pradzieje	93-78
56.	Zarzecze 12	śląd osadnictwa	pradzieje	93-78
57.	Zarzecze 13	śląd osadnictwa	pradzieje	93-78
58.	Zarzecze 14	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu	93-78
59.	Zarzecze 15	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	93-78
60.	Zarzecze 16	śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych/ łużycka	93-78
61.	Zarzecze 17	śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych	93-78
62.	Zarzecze 18	śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych/ łużycka	93-78
63.	Raławice 4	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-78
64.	Raławice 5	śląd osadnictwa	pradzieje/kultura trzciniecka	93-78
65.	Raławice 6	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	93-78
66.	Raławice 7	śląd osadnictwa	pradzieje /neolit/kultura łużycka	93-78
67.	Raławice 8	śląd osadnictwa	kultura łużycka/średniowiecze	93-78
68.	Raławice 9	śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych	93-78
69.	Raławice 10	osada	pradzieje	93-78
70.	Nisko -Podwolina 1	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-78
71.	Nisko -Podwolina 2	śląd osadnictwa	pradzieje	93-78
72.	Zarzecze 19	śląd osadnictwa	pradzieje	93-78
73.	Zarzecze 20	śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych/ łużycka	93-78
74.	Zarzecze 21	osada	kultura łużycka	93-78
75.	Zarzecze 22	osada	pradzieje	93-78
76.	Zarzecze 23	śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych / łużycka	93-78
77.	Zarzecze 24	osada	pradzieje	93-78
78.	Zarzecze 25	obozowisko	pradzieje	93-78
79.	Zarzecze 26	śląd osadnictwa	pradzieje/kultura łużycka	93-78
80.	Zarzecze 27	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu	93-78
81.	Nowa Wieś 1	śląd osadnictwa	pradzieje	93-78
82.	Nowa Wieś 2	śląd osadnictwa	pradzieje	93-78
83.	Nowa Wieś 3	śląd osadnictwa	pradzieje	93-78

84.	Nowa Wieś 4	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	93-78
85.	Nowa Wieś 5	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu/ kultura łużycka	93-78
86.	Nowa Wieś 6	śląd osadnictwa	pradzieje/ średniowiecze	93-78
87.	Nowa Wieś 7	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-78
88.	Nowa Wieś 8	osada	kultura łużycka	93-78
89.	Nowa Wieś 9	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	93-78
90.	Nowa Wieś 10	śląd osadnictwa	średniowiecze	93-78
91.	Nowa Wieś 11	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-78
92.	Wolina 1	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-78
93.	Nisko- Podwolina 5	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-78
94.	Nisko - Podwolina 6	śląd osadnictwa	pradzieje/kultura łużycka	93-78
95.	Nisko - Podwolina 3	śląd osadnictwa	kultura łużycka	93-78
96.	Nisko - Podwolina 4	śląd osadnictwa	mezolit	93-78
97.	Nowosielec 1	śląd osadnictwa	kultura łużycka	94-77
98.	Nowosielec 2	cmentarzysko	pradzieje	94-77
99.	Nowosielec 4	śląd osadnictwa	pradzieje	94-77
100.	Kończyce 1	śląd osadnictwa	pradzieje	95-77
101.	Kończyce 2	śląd osadnictwa	pradzieje	95-77

Rzeka San w okolicach Niska